

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
2015-YL-057**

**YÜKSELEN EKONOMİLERDE EKONOMİK
ÖZGÜRLÜK – DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM
İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (1995 – 2013)**

**HAZIRLAYAN
Mustafa ÇELİK**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd.Doç. Dr. Aslı YENİPAZARLI**

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İktisat Anabilim Dalı **Yüksek Lisans** Programı öğrencisi **Mustafa ÇELİK** tarafından hazırlanan **Yükselen Ekonomilerde Ekonomik Özgürlük – Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi: Panel Veri Analizi (1995 – 2013)** başlıklı tez, **29 Temmuz 2015** tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

| | Unvanı, Adı Soyadı | Kurumu | İmzası |
|----------|--------------------|--------|--------|
| Başkan : | | | |
| Üye : | | | |
| Üye : | | | |
| Üye : | | | |
| Üye : | | | |

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu **(tezin türü)** tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıyla**(tarih)** tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

01/07/2015

Mustafa ÇELİK

ÖZET

YÜKSELEN EKONOMİLERDE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK – DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (1995 – 2013)

Mustafa ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aslı YENİPAZARLI

2015, 124 sayfa

Çalışmamızda doğrudan yabancı yatırımların uluslararası hareketliliğinde etkili olan parametrelerden biri olan ekonomik özgürlükler ile doğrudan yabancı yatırımların ilişkisini tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda örnek kütle olarak Morgan Stanley Global Equity Indexes içerisinde yer alan, MSCI Emerging Markets Index'i oluşturan yirmi bir yükselen ekonomi benimsenmiştir. Bu ülkelere dair doğrudan yabancı yatırım verilerine UNCTAD'ın istatistik veritabanı olan UNCTADSTAT'tan erişilmiştir. Söz konusu ülkelerin ekonomik özgürlük skorları ile ilgili olarak Heritage Vakfı'nca 1995'ten bu yana hazırlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi'nden faydalanılmıştır. Çalışmada sadece ekonomik özgürlük – DYY ilişkisi sorgulanmamış, Heritage Vakfı tarafından ekonomik özgürlüğün bileşenleri olarak tanımlanan dokuz bileşenin (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, girişim özgürlüğü, parasal özgürlük, mali özgürlük, kamu harcamaları, mülkiyet hakları ve yozlaşma olmaması), doğrudan yabancı yatırımlar ile ilişkisi de sorgulanmıştır. 1995-2013 döneminin incelendiği çalışmada analizler, E-views programında dengeli panel veri analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda yükselen ekonomilerde, ekonomik özgürlükler ile DYY arasında pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş, bunun yanında ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden finansal özgürlük, girişim özgürlüğü, parasal özgürlük, mali özgürlük ve kamu harcamaları değişkenleri doğrudan yabancı yatırımları çekebilmede hükümetlerce ele alınması gereken özgürlük alanları olarak belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ekonomik Özgürlük, Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri, Doğrudan Yabancı Yatırımlar

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC FREEDOM AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN EMERGING MARKET ECONOMIES: PANEL DATA ANALYSIS (1995 – 2013)

Mustafa ÇELİK

M.Sc. Thesis, at Economics

Supervisor: Dr. Aslı YENİPAZARLI

In this study, it is aimed to identify the relationship between foreign direct investment and economic freedom which is one of the effective parameters of the international mobility of foreign direct investment. Twenty one emerging economies constituting MSCI Emerging Markets Index, which is one of the indexes of Morgan Stanley Global Equity Indexes, are adopted as sample. FDI data of those countries is accessed through statistical database of UNCTAD, UNCTADSTAT. With regard to economic freedom scores of these countries, it has benefited from the Foundation of Heritage Index of Economic Freedom prepared since 1995. In the study, it is not only the relationship between foreign direct investment and economic freedom is examined; but also the nine components of economic freedom (trade freedom, investment freedom, financial freedom, business freedom, monetary freedom, fiscal freedom, government spending, property rights and the freedom from corruption) as well. In the study covering the period of 1995-2013, the analyses are done with the method of balanced panel data in E-views program.

At the end of the study, the existence of a positive relationship between FDI and economic freedom has been identified in emerging economies. Besides financial freedom, business freedom, monetary freedom, fiscal freedom and government spending variables as the components of economic freedom, have been identified as the areas of freedom that should be take into consideration by the governments to attract foreign direct investment.

KEYWORDS: Economic Freedom, Components of Economic Freedom, Foreign Direct Investment

ÖNSÖZ

Bu çalışma, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gittikçe önem kazanan liberalleşme olgusunun felsefi temelini oluşturan ekonomik özgürlükler ile günümüz ekonomilerinin lokomotiflerinden olan doğrudan yabancı yatırımları ayrı kulvarlara çıkmadan ve modern değişkenler aracılığıyla açıklamak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma boyunca olumlu tavırlarıyla doğru adımları atmama yardımcı olan kıymetli Hocam Yrd.Doç.Dr. Aslı YENİPAZARLI'ya ve benim için benden çok yorulan, her zaman yanımda olacaklarını bildiğim ve her zaman yanlarında olacağım sevgili eşim Ayben ÇELİK'e ve aileme teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

| | |
|--|------|
| KABUL VE ONAY SAYFASI | iii |
| BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI | v |
| ÖZET | vii |
| ABSTRACT | ix |
| ÖNSÖZ | xi |
| SİMGELER DİZİNİ..... | xvii |
| ŞEKİLLER VE GRAFİKLER DİZİNİ..... | xix |
| TABLolar DİZİNİ | xxi |
| GİRİŞ | 1 |
| 1. EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ | 4 |
| 1.1. Özgürlük Kavramının Analizi..... | 4 |
| 1.2. Ekonomik Özgürlük Kavramına Bakış | 7 |
| 1.3. Ekonomik Özgürlüklerin Ölçülmesi | 9 |
| 1.3.1. Heritage Vakfı – Ekonomik Özgürlük Endeksi | 9 |
| 1.3.1.1. Endeksin bileşenleri ve metodolojisi..... | 11 |
| 1.3.1.2. Endeksin Bulguları..... | 22 |
| 1.3.2. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi | 29 |
| 1.3.2.1. Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW) Bileşenleri ve Metodolojisi | 31 |
| 1.3.2.2. Endeksin bulguları | 37 |
| 1.4. Ekonomik Özgürlüklerle İlgili Ampirik Literatür..... | 39 |

| | |
|--|----|
| 2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR | 46 |
| 2.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı | 46 |
| 2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri | 48 |
| 2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Unsurlar | 50 |
| 2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklamaya Yönelik Teoriler | 56 |
| 2.4.1. Tam Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler | 57 |
| 2.4.1.1. Getiri Oranlarında Farklılık Teorisi..... | 57 |
| 2.4.1.2. Portfolyo Teorisi..... | 57 |
| 2.4.1.3. Pazar Büyüklüğü Teorisi | 58 |
| 2.4.2. Eksik Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler | 58 |
| 2.4.2.1. Hymer- Endüstriyel Örgütlenme Teorisi | 59 |
| 2.4.2.2. İçselleştirme Teorisi | 59 |
| 2.4.2.3. Coğrafi Konum (Location) Teorisi..... | 59 |
| 2.4.2.4. OLI Paradigması - Eklektik Paradigma | 60 |
| 2.4.2.5. Ürün Yaşam Evreleri Teorisi..... | 62 |
| 2.4.2.6. Oligopolistik Tepki Teorisi | 63 |
| 2.5. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketleri | 64 |
| 2.6. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Etkileri..... | 70 |
| 3. YÜKSELEN EKONOMİLERDE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK – DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM İLİŐKİŐİ: PANEL VERİ ANALİZİ (1995 – 2013) | 74 |
| 3.1. Araştırmada Test Edilecek Modeller | 74 |
| 3.2. Materyal ve Yöntem | 83 |

| | |
|---|-----|
| 3.3. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlerin Duraganlık Analizi | 85 |
| 3.4. Modellere İlişkin Bulguların Karşılaştırılması..... | 92 |
| TARTIŞMA VE SONUÇ | 112 |
| KAYNAKLAR | 115 |
| ÖZGEÇMİŞ | 124 |

SİMGELER DİZİNİ

| | |
|--------|--|
| ABD | : Amerika Birleşik Devletleri |
| CIA | : Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency) |
| CPI | : Yolsuzluk Algı Endeksi (Corruption Perception Index) |
| ÇUŞ | : Çok uluslu şirket |
| DPT | : Devlet Planlama Teşkilatı |
| DYY | : Doğrudan yabancı yatırım |
| ECOWAS | : Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States) |
| EFW | : Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (Economic Freedom of the World Index) |
| EKK | : En Küçük Kareler Yöntemi |
| EKO | : Ekonomik özgürlük oranı |
| EÖE | : Ekonomik Özgürlükler Endeksi |
| FIS | : Finansal özgürlük oranı |
| GIS | : Girişim özgürlüğü oranı |
| GSYİH | : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla |
| IMF | : Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund) |
| KAH | : Kamu harcamaları oranı |
| MAS | : Mali özgürlük oranı |
| MSCI | : Master of Science |
| MUK | : Mülkiyet hakkı oranı |
| OECD : | : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development) |

| | |
|------------|--|
| PAS | : Parasal özgürlük oranı |
| TDE | : Tarife dışı engeller |
| TIS | : Ticaret özgürlüğü oranı |
| UNCTAD | : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development) |
| UNCTADSTAT | : UNCTAD istatistik veritabanı |
| YAS | : Yatırım özgürlüğü oranı |
| YOİKK | : Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu |
| YOO | : Yozlaşma olmaması oranı |

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER DİZİNİ

| | |
|---|----|
| Şekil 1: 2015 Heritage Ekonomik Özgürlükler Endeksine Göre Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Düzeyleri | 23 |
| Şekil 2: Asya-Pasifik Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi | 24 |
| Şekil 3: Avrupa Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi | 25 |
| Şekil 4: Kuzey Amerika Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi..... | 26 |
| Şekil 5: Güney ve Orta Amerika Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi..... | 27 |
| Şekil 6: Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi | 28 |
| Şekil 7: Sahra Altı Afrika Bölgesindeki ekonomik Özgürlük Düzeyi | 29 |
| | |
| Grafik 1: Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi..... | 38 |
| Grafik 2: Ekonomik Özgürlük ve Kişi Başına Düşen GSYİH..... | 38 |
| Grafik 3: 1995-2013 Dönemi DYY Girişlerinin Global ve Ekonomi Gruplarına Göre Görünümü, 2014-2016 Projeksiyonları..... | 65 |
| Grafik 4: Dünya Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Stokunun Seyri (1995-2013/ milyon \$)..... | 67 |
| Grafik 5: Gelişmişlik Düzeylerine Göre Ülke Gruplarına Yönelik Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Stoklarının Seyri (1995-2013 / milyon \$)... | 68 |
| Grafik 6: Sektörel Bazda Doğrudan Yabancı Yatırımların Yatırım Şekline Göre Dağılımı (2012-2013)..... | 69 |

TABLULAR DİZİNİ

| | |
|---|----|
| Tablo 1: Ülke Skorları ve Özgürlük Dereceleri | 10 |
| Tablo 2: Mülkiyet Haklarının Değerlendirilmesindeki Kriterler | 11 |
| Tablo 3: Tarife Dışı Engellere İlişkin Parametreler | 17 |
| Tablo 4: Finansal Özgürlük Düzeyine İlişkin Skorlar ve Karşılıkları..... | 21 |
| Tablo 5: Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (Economic Freedom of the World Index – EFW) Bileşenleri..... | 31 |
| Tablo 6: Ulusal Rekabetçi Gelişmenin Aşamaları | 53 |
| Tablo 7: Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri | 54 |
| Tablo 8 : OLI Paradigması ile Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları | 61 |
| Tablo 9: Bölge Bazında DYY Hareketleri, 2011-2013 (milyar \$)..... | 66 |
| Tablo 10: Ekonomik Büyüme – DYY İlişkinine Dair Literatür | 70 |
| Tablo 11 : DYY Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 85 |
| Tablo 12: Ekonomik Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 86 |
| Tablo 13: Mülkiyet Hakkı Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 86 |
| Tablo 14: Finansal Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 87 |
| Tablo 15: Girişim Özgürlüğü Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları..... | 88 |
| Tablo 16: Kamu Harcamaları Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 88 |
| Tablo 17: Mali Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 89 |
| Tablo 18: Parasal Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 90 |
| Tablo 19: Ticaret Özgürlüğü Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 90 |
| Tablo 20: Yatırım Özgürlüğü Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 91 |
| Tablo 21: Yozlaşma Olmaması Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları | 92 |

| | |
|---|-----|
| Tablo 22: Model 1'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 92 |
| Tablo 23: Model 2'ye İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 95 |
| Tablo 24: Model 3'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 96 |
| Tablo 25: Model 4'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 97 |
| Tablo 26: Model 5'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 98 |
| Tablo 27: Model 6'ya İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 99 |
| Tablo 28: Model 7'ye İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 100 |
| Tablo 29: Model 8'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 101 |
| Tablo 30: Model 9'a İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 102 |
| Tablo 31: Model 10'a İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması | 103 |
| Tablo 32: Ekonomik Özgürlük Değişkenleri ile Doğrudan Yabancı Yatırım İlişmesine Ait Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi (Pooled Least Squares) Sonuçları..... | 105 |
| Tablo 33: Ekonomik Özgürlük Değişkenleri ile Doğrudan Yabancı Yatırım İlişmesine Ait Tesadüfi Etki (Random Effect) Sonuçları..... | 107 |
| Tablo 34: Ekonomik Özgürlük Değişkenleri ile Doğrudan Yabancı Yatırım İlişmesine Ait Sabit Etki (Fixed Effect) Sonuçları..... | 109 |

GİRİŞ

Gerek bölgeselleşmenin, gerekse küreselleşmenin yarattığı ekonomik anlamdaki iç içe geçmişlik, ülkelerin birbirine bağıllığını ve bağımlılığını arttırmaktadır. Bu süreçte gelişmişlik kategorisinde sınıf atlamaya çalışan ülkelerin başlıca sorunlarından biri olan ulusal tasarruf miktarının azlığı, söz konusu ülkelerin büyüme hedeflerinin yakalanmasında sıkıntı yaratmaktadır. Ekonominin büyümesi ve üretim kapasitesinin artırılmasındaki temel faktör olan sermayenin ulusal kaynaklardan temininde yaşanan yetersizlikler nedeniyle, birçok ülke gerek ekonomi politikaları açısından, gerekse yatırım ortamını iyileştirme açısından liberal bir tavır benimsemektedir. Konuya gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığı zaman kişi başına düşen gelirin düşük olmasının, marjinal tasarruf eğiliminin de düşük olmasına sebebiyet verdiği ve bunun doğal sonucu olarak da ulusal tasarruf miktarının istenen büyümeyi gerçekleştirebilecek seviyelere çıkamadığı görülmektedir. İşte bu noktada ulusal geliri arttırarak sermaye stokunu pozitif yönde etkileyen Doğrudan Yabancı Yatırımların ülkeye girişi daha da büyük önem arz etmektedir.

Küresel bir dünyada birbirine entegre olmuş ekonomiler arasında serbestçe dolaşan sermaye akımının bir parçası olan doğrudan yabancı yatırımlar, gerek ekonomi üzerinde yaratacağı etkiler, gerekse bu yatırımları ülkelere çeken faktörler açısından birçok araştırmaya konu edilmiştir. Üretimin ve pazarlamanın dünya ölçeğinde planlandığı küreselleşen dünyada, bir şirketin kendisine rekabette avantaj sağlamak üzere, yabancı bir ülkede uzun süreli ekonomik kazanç beklentisiyle yaptığı doğrudan sermaye yatırımları, reel yatırımı amaçlayan, uzun vadeli, fiziki üretime yönelik uluslararası sermaye hareketleridir. Bu yatırımlar sayesinde ülkeye sağlanan sermaye girişinin yanında, yeni istihdam sahaları yaratılmakta, ayrıca üretim bilgisi ve teknoloji ile yönetim bilgisi ve küresel iş deneyimi transfer edilmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, ekonomik büyümeye ivme kazandıran Doğrudan Yabancı Yatırımları çekebilmek, ülkenin sahip olduğu piyasa büyüklüğü, altyapı olanakları, nüfus miktarı, sahip olunan doğal kaynaklar, işgücü piyasasındaki maliyetlerin düşüklüğü, faktör maliyetlerinin görece düşüklüğü, teknolojik altyapı, hukuki çerçeve, vb. birçok ekonomik, politik, yasal, teknolojik parametreyle ilişkilidir. Ülke seçiminde bu parametrelerin tamamlayıcısı niteliğindeki ekonomik özgürlük düzeyi de doğrudan yabancı sermaye yatırım kararı üzerinde etkilidir. Bu noktada çalışmamızın konusunu

ülkelerin sahip olduğu ekonomik özgürlük düzeyi ile doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekme kabiliyetleri oluşturmaktadır. Ekonomik özgürlük düzeyi ve ekonomik özgürlüğün bileşenleri olarak Heritage Vakfi tarafından tanımlanmış dokuz bileşenin (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, girişim özgürlüğü, parasal özgürlük, mali özgürlük, kamu harcamaları, mülkiyet hakları ve yozlaşma olmaması), doğrudan yabancı yatırımlar ile ilişkisini tespit etmek çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın örnek kütlesini Morgan Stanley Global Equity Indexes içerisinde yer alan, MSCI Emerging Markets Index'i oluşturan yirmi bir yükselen ekonomi oluşturmaktadır. Bu ülkeler sırasıyla Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Malezya, Meksika, Fas, Peru, Filipinler, Polonya, Rusya, Güney Afrika, Tayvan, Tayland ve Türkiye'den oluşmaktadır. Sözü edilen bu ülkelere dair, global ölçekte ekonomik özgürlüklerin ölçümünü 1995'ten bu yana gerçekleştiren Heritage Vakfi Ekonomik Özgürlük Endeksi verilerinden yararlanılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili verilere de UNCTAD'ın istatistik veri tabanından ulaşılmıştır. Analizin kapsadığı zaman aralığı 1995-2013 dönemi olup, bu dönemin seçilme nedeni, söz konusu ülkelerin tamamı için ekonomik özgürlükle ilgili verilerin eksiksiz olarak o dönemde yayınlanmış olmasıdır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ekonomik özgürlüğün kavramsal çerçevesi çizilmekte ve bu bağlamda öncelikle ekonomik özgürlüklerin özgürlükler bütünü içindeki yerini tespit etmek üzere özgürlük kavramına değinilmektedir. Ardından ekonomik özgürlük kavramı, ekonomik özgürlüklerin ölçümünde kullanılan endeksler, bu endekslerin metodolojileri ve son dönem bulgularına yer verilmektedir. Son kısımda ise ekonomik özgürlüğü konu alan ampirik çalışmalara dair literatür özeti bulunmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü doğrudan yabancı yatırımları konu edinmekte ve doğrudan yabancı yatırım kavramı, türleri, etkileyen unsurlar irdelenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik olarak literatürde yer alan teoriler, tam rekabet piyasası ve eksik rekabet piyasası varsayımına dayanan teoriler olarak kategorize edilerek sunulmakta, akabinde dünyadaki doğrudan yabancı yatırım hareketlerine dair istatistiklere yer verilerek, doğrudan yabancı yatırımların yarattığı ekonomik etkilerle bölüm sonlandırılmaktadır.

Çalışmanın son bölümü ise uygulama kısmını oluşturmakta ve yukarıda sözü edilen yükselen ekonomilerden oluşan örnek kütle üzerinde doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik özgürlük ilişkisini sorgulayan bir dizi ekonometrik model, dengeli panel veri analizi yöntemi ile test edilmektedir. Modellerden ilki bağımlı değişken olan doğrudan yabancı yatırım değişkeni (Gelen DYY / GSYİH) ile ülkelerin genel ekonomik özgürlük oranları arasındaki ilişkiyi test etmektedir. Devamında ise, Heritage Vakfı tarafından oluşturulan Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne göre ekonomik özgürlüğün bileşenleri olarak belirlenen dokuz bileşenin her birinin ayrı ayrı (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, girişim özgürlüğü, parasal özgürlük, mali özgürlük, kamu harcamaları, mülkiyet hakları ve yozlaşma olmaması), doğrudan yabancı yatırımlar ile ilişkisi, dokuz ayrı modelde test edilmektedir. Sonucu modelde ise, ekonomik özgürlük bileşenlerinin tamamının aynı model içerisinde doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki açıklayıcı etkisi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bölüm içerisinde, sözü edilen modellere ilişkin analiz ve bulgulara yer verilmekte; ardından literatürdeki yapılan araştırmaların bulgularıyla karşılaştırılmaktadır.

Kurulan tüm ekonometrik modeller aracılığıyla, literatürde henüz sınırlı sayıda araştırmacı tarafından araştırılmış ekonomik özgürlükler ve doğrudan yabancı yatırım hareketleri arasındaki bağlantı gözler önüne serilmektedir. Literatürdeki araştırmaların çoğu ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışırken, çalışmamız panel veri analizi yöntemiyle hem ekonomik özgürlük, hem de ekonomik özgürlüğün dokuz bileşenini oluşturan özgürlük boyutlarının, doğrudan yabancı yatırım değişkeni üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalardan biri olarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Birinci bölümde çalışmanın bağımsız değişkeni olarak kabul edilen ekonomik özgürlük kavramının incelenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle ekonomik özgürlüklerin özgürlükler bütünü içindeki yerini tespit etmek üzere özgürlük kavramına değinilmiştir. Ardından ekonomik özgürlük kavramı irdelenmiş, ölçümünde kullanılan endekslere, bu endekslerin metodolojilerine ve son dönem bulgularına yer verilmiştir. Son kısımda ise ekonomik özgürlüğü konu alan ampirik çalışmalara dair literatür özeti bulunmaktadır.

1.1. Özgürlük Kavramının Analizi

Özgürlük kavramına ilk olarak Yunancada rastlanmış, Latince ise “libertas/liberalis” sözcükleri özgürlük kelimesinin karşılıkları olarak kullanılmıştır (Kale, 1992:753). Tarihsel süreç içerisinde birçok düşünür tarafından farklı açılardan ele alınan özgürlük, subjektif değerlendirmelerden ötürü ortak bir tanımın yaratılamadığı bir kavram olmuştur. On sekizinci yüzyıl düşünürlerinden olan Montesquieu'nun “hiçbir kelime yoktur ki, özgürlük kelimesi kadar kendisine değişik anlamlar verilmiş ve düşüncelere çeşitli şekillerde yansımış olsun (akt.Kapani, 1993: 3)” ifadesi, özgürlük kavramına yönelik yaklaşımların çeşitliliğine işaret etmektedir.

Türk Dil Kurumu'na göre, “herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî” ve “her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” (Türk Dil Kurumu, 2014) olarak tanımlanan özgürlük kavramına dair literatürde geliştirilmiş çokça tanım bulunmaktadır.

Hayek'e göre özgürlük, “bireyin, onu keyfi bir kararla belirli bir şekilde davranmaya zorlayabilecek diğer bir bireyin iradesine tabi olmaksızın, kendi kararlarına ve planlarına uygun bir şekilde eylemde bulunabilmesi imkânıdır (Yayla, 2000: 23)”.

Locke, özgürlüğü dışsal etkilerin varlığı ile ilişkilendirerek “bireyin, diğerlerinin zorlamasına ve sınırlamasına maruz kalmamasıdır” şeklinde tanımlarken; diğer bir tanımlamasında içsel dinamikler etrafında özgürlüğü, “bireyin olağan bir eylemi gerçekleştirebilme ya da olağan dışı herhangi bir eylemi yapmama gücüne sahip olması” şeklinde ifade etmektedir (Brenkert, 1991: 65; Cranston, 1967: 17, akt. Dursun, 2009:4).

Erdoğan (2001:77), Locke ile benzer bir yaklaşımla, özgürlüğü “kişinin yapmak istediği bir şey konusunda insan yapısı veya insani müdahale ile değiştirilebilir herhangi bir sınırlama veya kısıtlama altında olmaması durumu” olarak tanımlamıştır. Şahin (2008:76), kişinin üçüncü kişilerin müdahale, sınırlandırma ve baskısından bağımsız olmasını özgürlükle ilişkilendirmiştir.

Özgürlük kavramına içsel ve dışsal dinamikler açısından bakan bir başka yaklaşımda, olgu içsel ve dışsal özgürlük olarak ele alınmaktadır. İçsel özgürlük ile Friedrich A.Von Hayek’in “bireyin eylemlerinde anlık saiklerden veya şartlardan ziyade, kendi iradesi, akli ve uzun vadeli kanaatleri tarafından yönlendirilme derecesiyle ilgili” bir kavram olan irade özgürlüğüne vurgu yapılmaktadır (Yayla, 2000:24). Dışsal özgürlükle ilgiliyse, Sartori’nin özgürlüğün toplumsal ve siyasal ilişkiler alanına (insanlar arası ilişkiler alanına) özgü bir sorun kabul edildiği bir yaklaşım söz konusudur. “Ampirik olarak ben özgürüm demek, “bir şey yapmaya (özgür olmanın koşullarını yaratmaya) iznim var, bir şey yapabilirim ve bir şey yapmaya gücüm var” demektir. “İzin” sadece bireyin kendisiyle ilgili olmadığı için dışsal özgürlük koşullarıyla ilgilidir ve bu anlamda dışsal özgürlük “bağımsızlığı, hukuki-siyasal korunmayı ve eylem halini” tanımlamaktadır” (Sartori,1996: 323-25, akt. İnce, 2008:11)

Aron (1995:19), özgürlüğü belirsizlik içeren ve olumsuz boyutu olan bir kavram olarak ifade etmiştir. Belirsizliği, her birimizin “kendisinden başkaca kimseye bağlı olmayan” şeyin nereye kadar gideceğini bilmesi gerektiği bağlamında değerlendirirken, olumsuzluğu “kendisini bağımsızlık ve herkesin kendi yazgısı hakkında seçim yapabilmesi” olarak ifade etmiştir.

Mutlak anlamda özgürlük, “bireyin dilediği her şeyi serbestçe yapabilmesini”, ifade etmektedir. Sartori (1993), mutlak anlamda özgürlüğü “bağımsızlık, mahremiyet, kapasite, fırsat ve iktidar” şartlarının varlığına bağlamıştır; “bağımsızlık şartı, siyasal özgürlükler (seçme özgürlüğü); mahremiyet

şartı bireyin baskıya uğramadan kendi kendine karar vererek seçim yapması (tercih özgürlüğü); kapasite, seçenekleri genişletmek; fırsat, seçilecekler arasındaki alternatifleri çoğaltmak ve iktidar, eşit seçme özgürlüğü için gerekli olan şartlar” olarak açıklanmıştır (akt. Dursun, 2009:4).

Özgürlük, eğer “kişinin yapmak istediğini başkasına zarar vermeden yapma imkânına, serbestisine ve inancına sahip olma” olarak tanımlanırsa, özgürlüğün güvence altına alınması, hukukun ve hukuk devletinin varlığı ile söz konusu olabilecektir (Güneş, 1997:21). Bu doğrultuda özgürlük ve hukuk arasındaki ilişki iki şekilde sınıflandırılmaktadır: Birincisine göre, hukuk kuralları bireyin özgürlüğünü diğer bireylere karşı koruyan ve dolayısıyla güvence sağlayan unsurlardır. İkinci yaklaşımda ise hukuk kuralları bireylerin özgürlüklerini azaltıcı etki yaratmaktadır. Burada hukuk kurallarının genel geçer evrensel değerlere uygun olarak hazırlanıp uygulanıyor olması, sorunun çözümünde ortak paydada buluşulmasına imkan verecektir (Dursun, 2002:7).

Bir diğer özgürlük yaklaşımı, İngiliz filozofu T.H. Green’e aittir. Green özgürlüğü pozitif ve negatif özgürlük şeklinde kategorize ederek ele almıştır (Yayla, 2003:163). Negatif özgürlüğün altında, Hayek’in Özgürlük Teorisi’ndeki en temel özgürlük tanımında ifade ettiği “insanın başkalarının zorlaması altında kalmaksızın davranabilmesi”, diğer bir deyişle “dışsal herhangi bir müdahalenin yokluğu (Şahin, 2008: 114)” yatmaktadır. Dolayısıyla negatif özgürlük, “bireylerin iradeleri ölçüsünde davranışa yönelmeleri ve yapmak istediklerini gerçekleştirmeleri” olarak tanımlanmaktadır. Negatif özgürlüğün reddi ile pozitif özgürlük kavramı ortaya çıkmıştır. Pozitif özgürlük kavramı, “özgürlüğe kolektif bir kimlik kazandırmak ve negatif özgürlüğün bireyci niteliğine alternatif” olarak yaratılmıştır. Negatif özgürlük anlayışının savunduğu, bireyin “özgür bırakılmasından” ziyade bireyin “özgürleştirilmesi”ne vurgu yapan pozitif özgürlükte, bireyin özgür olabilmesi maddi güçle ilişkili sahip olma ya da olabilme ihtimalinin bulunmasına bağlanmıştır (Kurt, 2006: 201). Klasik liberal doktrin olan “laissez faire, laissez passer – bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışı negatif özgürlük anlayışına dayanmaktadır. Klasik liberalizm; bireyci ve negatif özgürlük anlayışına dayanarak, sınırlı devlet anlayışını ve serbest piyasa ekonomisini savunmakta, devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmaktadır (Tayyar ve Çetin, 2013:109).

Klasik liberallerin karşısındaki sosyal liberallerin kabul ettiği pozitif özgürlük kavramının gelişiminde ise iki ana akım dikkat çekmektedir (Yayla, 2003:163-164): Birincisi Green'in ifade ettiği, "bireylerin özgür olabilmeleri için eyleme muktedir kılınmaları gerektiğidir" ki bunun sağlanmasında devlete toplumsal yaşam içerisinde özgürlüğü artırıcı müdahalelerde bulunması görevi yüklenmiştir. İkincisi, Berlin'in ifade ettiği iç (inner) özgürlüktür. Buna göre insan "ben"i, yüksek ben ve "alçak ben" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Özgürlük yüksek ideallerin hizmetinde olan "yüksek ben"in, tam tersi istikametteki "alçak ben"e hakim olması ve insanın alçak benin yansımaları olan basit çıkarların peşinde koşmasındansa, yüksek benin alçak beni kontrol altına alarak, yüksek benden kaynaklanan yüce ideallerin peşinde olmasıdır. İç özgürlük kavramı, irade özgürlüğü veya dini bir bakış açısıyla "nefse hakimiyet" kavramıyla örtüşmektedir. Ekonomik anlamda pozitif özgürlük anlayışını benimseyen sosyal liberaller (T.H.Green, B.Bosenquet, L.T.Hobhouse), devlet müdahaleciliğini reddeden negatif özgürlükleri kabul etmemişler; serbest piyasa ve bireyciliği esas almakla birlikte, serbest piyasanın yarattığı eşitsizliklerin düzeltilmesi gerektiğini; liberal özgürlük anlayışının, toplumun ve devletin kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla giriştiği eylemlere engel olmaması gerektiğini savunmuşlardır (Uysal, 2004:5).

1.2. Ekonomik Özgürlük Kavramına Bakış

Özgürlük tanımlamalarında özgürlüğün çok boyutluluğu, özgürlüğün parçaları olarak adlandırılabilir bu boyutların bir bütün olduğu ve varlıklarını devam ettirebilmek için, birbirleriyle etkileşim içinde olması gerektiği ifade edilir. Bu açıdan ekonomik, siyasal ve sivil özgürlükler her ne kadar birbirinden farklı kavramlarsa da, aynı zamanda birbirlerinin ayrılmaz bir parçasıdır (Yalman, Sandalcılar & Demirkoparan, 2011: 432).

Global dünya düzeni içerisinde özgürlük kavramının iki sütun üzerinde yükseldiği görülmektedir: ekonomik özgürlükler ve siyasal özgürlükler. Ekonomik özgürlükler, yalın bir biçimde bireyin "teşebbüs özgürlüğü, mübadele özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü ve tercih özgürlüğüne sahip olmaları" şeklinde tanımlanırken; siyasal özgürlükler ise "bireyin temel siyasi hak ve özgürlükleri arasında sayılan düşünce özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü" olarak ifade edilmektedir (Aktan, 2002:1). Bu doğrultuda ekonomik özgürlüğün yükseleceği ekonomik sistemin serbest piyasa ekonomisi,

siyasal özgürlüğün yükseleceği yönetim anlayışının ise demokrasi olacağı söylenmekte ve liberalleşme ile ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı, demokrasi ile siyasal özgürlüklerin sağlandığı bir yapı içerisinde ekonomik refahın artacağı ifade edilmektedir (Aktan, 2002:1).

Gwartney ve diğerleri (1996) ekonomik özgürlükleri, siyasi ve sivil özgürlüklerden ayırmanın önemine dikkat çekmektedirler. Ekonomik özgürlükler, serbest piyasa kurumlarının niteliğini temsil etmekte; özel mülkiyetin korunması, bireysel seçim özgürlüğü ve gönüllü değişimi içermektedir. Bunu desteklemek üzere özel mülkiyet hakkının korunması ve sözleşmelerin yapılmasında minimum devlet müdahalesi gerekmektedir. Öte tarafta siyasi özgürlük, “politik sürece bireylerin katılımı”nı ifade etmekte; politik haklar ve sivil haklar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Politik haklar, bireyin siyasi sürece katılımını, seçimlerin yasal ve rekabete dayalı olmasını ve alternatif partilerin varlığına dayanmaktadır. Sivil özgürlükler ise, basın özgürlüğü, bireylerin örgütlenme hakkı, inanç özgürlüğü, yasalar önünde eşitlik, herhangi bir korku ve fiziksel baskı altında kalmadan ifade özgürlüğüne sahip olmayı kapsamaktadır (akt.Uysal, 2004:52).

Ludwig von Mises’e göre, özgürlüğü yaratan, kanunlar, anayasalar, vs. değil; piyasa ekonomisidir. Genel özgürlükle iç içe geçmiş ve aralarında kopartılamayacak bağlar bulunan ekonomik özgürlüğün olması demek, piyasa ekonomisinin olması demektir. Mises, piyasa ekonomisi ortadan kalktığında siyasi özgürlük ve hakların da tehlikeye düşeceğini, rekabet sayesinde ekonomik özgürlüklerin ve piyasa ekonomisinin korunabileceğini; siyasi özgürlüklerinse üretim araçlarının özel mülkiyete tabi olmasıyla muhafaza edilebileceğini ifade etmektedir (Yayla, 2003:178-179).

“Nasıl bir ekonominin piyasa ekonomisi olduğunu tanımlamaya çalışan bir karışım” olarak tanımlanabilecek ekonomik özgürlük; anlaşmaları destekleyen ve özel mülkiyeti koruyan bir yasal yapı çerçevesinde hükümetin sahiplik, düzenleme ve vergiler şeklindeki müdahaleciliğinin sınırlandırıldığı bir oluşumun içinde var olabilecektir (Yalman vd., 2011:435). Buradan hareketle Yenipazarlı da (2009:12), ekonomik özgürlüklerin ekonomik sisteminin belirleyicisi olduğuna işaret etmiş; ekonomik özgürlüklerin korunduğu ekonomik sistemi “piyasa ekonomisi”; teşebbüs, mülkiyet, rekabet ve diğer ekonomik özgürlüklerin bulunmadığı ekonomik düzeni ise “kumanda ekonomisi” olarak adlandırmıştır.

Gwartney et.al. (2014:1) ekonomik özgürlüğün köşe taşlarını “kişisel tercih, piyasalar tarafından koordine edilen gönüllü mübadele, piyasalara girme ve rekabet etmede özgürlük ile kişilerin ve mülklerinin diğerlerinin saldırısına karşı korunması” olarak ifade etmektedir. Ekonomik özgürlüğün varlığı, bireylerin kendi iradeleriyle tercihte bulunabilmesi, diğer insanlara zarar vermemek kaydıyla diledikleri işlemi (satın alma, satma, tasarruf, yatırım, vs.) yapabilmesi ile bağlantılıdır. Eğer ekonomik özgürlük varsa, kişiler neyin üretileceğine ve mal ve hizmetlerin nasıl üretileceğine kendileri karar verirler. Kişisel mülkiyet hakkı sebebiyle, bireyler seçme ve zamanlarını ve yeteneklerini nasıl kullanacaklarına karar verme hakkına sahip olacaklardır (Gwartney ve Lawson, 2003: 405).

Kapsamlı bir şekilde ekonomik özgürlükler; “serbest piyasa sistemini harekete geçiren, devletin bu alana yönelik müdahalesinin en az olduğu, piyasa mekanizmasının öncülüğünü yaptığı bireysel refahı maksimum kılan, ekonomik büyüme ve kalkınma dinamiklerini uyararak, ekonomiyi doğal dengeye yönelten ve toplumdaki bireylerin tamamen kendi istekleri doğrultusunda iktisadi kararları alabilmelerine ve bunları uygulayabilmelerine olanak tanıyarak herhangi bir dışsal müdahalenin olmadığı yapı” olarak tanımlanabilir (Patry, 2009: 151, akt. Akıncı, Yüce ve Yılmaz, 2014:82).

1.3. Ekonomik Özgürlüklerin Ölçülmesi

Dünyada özgürlük kavramının ölçümünde Freedom House, Fraser Institute ve Heritage Foundation gibi üç kurumun çalışmaları bulunsa da, doğrudan ekonomik özgürlükleri ölçen ve bu doğrultuda endeks yayınlayan kurumlar Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı'dır. Bu bölümde bu iki kurumun endeksleri, endeksleri oluşturan bileşenler, izlenen metodoloji ve endekslerin son dönemde(2013 raporu) ulaştığı bulgulara yer verilecektir.

1.3.1. Heritage Vakfı – Ekonomik Özgürlük Endeksi

ABD'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olan Heritage Vakfı, Wall Street Journal ile birlikte 1995'ten bu yana dünya çapında ekonomik özgürlükleri ölçmek üzere Ekonomik Özgürlükler Endeksi(EÖE)'ni hazırlamaktadır. 185 ülkenin içinde yer aldığı bu çalışma, yıllık olarak yayımlanmaktadır.

Endeks, ekonomik özgürlüklerin ölçümünde on değişken belirlemiş ve bu değişkenler dört kategoriye ayrılmıştır (Miller ve Kim, 2013:89):

- Hukukun üstünlüğü (mülkiyet hakları, yolsuzluklardan arınma)
- Sınırlı devlet (mali özgürlük, kamu harcamaları)
- Bürokrasinin etkinliği (iş yapma (girişim) özgürlüğü, işgücü özgürlüğü, parasal özgürlük)
- Serbest piyasa (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük)

Bu değişkenlerin her biri 0-100 arasında derecelendirilip, daha sonra her bir değişkenin aldığı değer toplanmakta ve 10 değişkenin aritmetik ortalaması hesaplanarak o ülkeye ilişkin ekonomik özgürlük skoru elde edilmektedir. Ülkelerin aldıkları skorlara göre özgürlük dereceleri şöyle ifade edilmektedir:

Tablo 1: Ülke Skorları ve Özgürlük Dereceleri

| Skor | Özgürlük Derecesi |
|---------|--------------------------|
| 100-80 | Özgür |
| 79,9-70 | Büyük Ölçüde Özgür |
| 69,9-60 | Kısmen Özgür |
| 59,9-50 | Büyük Ölçüde Özgür Değil |
| 49,9-0 | Bastırılmış |

2007 yılı öncesinde ülkelerin ekonomik özgürlükleri ile ilgili skorlar 1-5 aralığında verilirken, 2007’de alınan karar ile 1-100 puan aralığına dönüştürülmüştür. Bunun yanında ekonomik bağımsızlığı ölçmek için kullanılan bileşenlere işgücü bağımsızlığı da eklenmiştir. Endeksin tutarlı ve tarafsız bilgiyi oluşturmak üzere başvurduğu kaynaklar arasında; Dünya Bankası, CIA, OECD, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Şeffaflık Örgütü, IMF, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Economist Intelligence Unit, Deloitte, Ernst&Young International gibi uluslararası platformda akredite kurumlar yer almaktadır (YOİKK, 2009:5).

1.3.1.1.Endeksin bileşenleri ve metodolojisi

Yukarıda bahsedildiği üzere, endeks 10 temel bileşen etrafında 185 ülkeye ilişkin verileri bir araya getirmekte ve belirli bir metodoloji izleyerek her ülke için 0-100 aralığında skorlar elde etmektedir. 2013 yılı raporuna ilişkin verilerin, 2011 yılının ikinci yarısı ile 2012 yılının ilk yarısına dayanılarak hazırlandığı Ekonomik Özgürlükler Endeksinin bileşenleri ve endeksin metodolojisine ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmektedir.

Ekonomik Özgürlükler Endeksinin bileşenleri ve her bir bileşenin hesaplanmasında kullanılan yöntem “2013 Ekonomik Özgürlükler Endeksi”nde şu şekilde detaylandırılmaktadır (Heritage Foundation, 2013:477-488):

a. Hukukun üstünlüğü

Hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları ve ülkedeki yolsuzluğun düzeyi ile ölçümlenmektedir.

- Mülkiyet Hakları

Mülkiyet hakları, bireylerin devlet tarafından koyulan yasalarla güvence altına alınan mülk edinme hakkının değerlendirildiği bir değişkendir. Bu değişken, bir ülkenin hukukunun özel mülkiyet haklarını ne derece koruyabildiğini ve yasaların uygulanma derecesini ölçer. Bunun yanında özel mülkiyetin kamulaştırılma olasılığını; yargının bağımsızlığını ve yargıdaki yozlaşmanın varlığını değerlendirmektedir. Ayrıca her bir ülkede kişi ya da kurumların yaptıkları sözleşmelerin gereklerini gerçekleştirme becerisi de ele alınmaktadır.

Mülkiyetin kanunla korunma düzeyi yükseldikçe, ülkenin aldığı skor da yükselmekte, aksi durumda ise düşmektedir. Her bir ülkenin puana göre değerlendirildiği kriterler Tablo 2’de ifade edilmektedir.

Tablo 2: Mülkiyet Haklarının Değerlendirilmesindeki Kriterler

| | |
|-----|---|
| 100 | Özel mülkiyet, devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Özel mülkiyetin yasadışı olarak haczedilmesi yasaklanmıştır. Hukuk sistemi sözleşmeden doğan hakları koruma altına almaktadır. Yolsuzluk ya da kamulaştırma yoktur. |
| 90 | Özel mülkiyet, devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Özel mülkiyetin yasadışı olarak haczedilmesi yasaklanmıştır. Hukuk sistemi sözleşmeden doğan |

| | |
|----|--|
| | hakları koruma altına almaktadır. Neredeyse hiç yolsuzluk yoktur ya da kamulaştırma yüksek olasılıkla muhtemel değildir. |
| 80 | Özel mülkiyet, devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Hukuk sistemi sözleşmeden doğan yükümlülüklerin gerçekleştirilmesini birtakım gecikmelerle de olsa temin edebilmektedir. Yolsuzluk asgari düzeydedir, kamulaştırma yüksek olasılıkla muhtemel değildir. |
| 70 | Özel mülkiyet, devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Hukuk sistemindeki aksaklıklar sözleşmelerin yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde gecikme ve ihmallerin doğmasına neden olmaktadır. Yolsuzluk mümkün olup nadiren gerçekleşmektedir, kamulaştırma muhtemel değildir. |
| 60 | Mülkiyet haklarıyla ilgili uygulamada aksaklıkların oluşu, birtakım gecikmelere yol açmaktadır. Yolsuzluk nadir de olsa olabilmekte ve yargı devletin diğer organlarından etkilenebilmektedir. Kamulaştırma muhtemel değildir. |
| 50 | Mahkemeler yetersiz olup, gecikmelere neden olmaktadır. Yolsuzluklar olmakta ve yargı devletin diğer organlarından etkilenebilmektedir. Kamulaştırma nadiren de olsa mümkündür. |
| 40 | Mahkemeler son derece yetersiz olup, süreçlerin uzunluğu yargıya başvurmadan kişileri caydırmaktadır. Yolsuzluk vardır ve yargı devletin diğer organlarından güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Yargıda yolsuzluklar son derece yaygın olup, kamulaştırma mümkündür. |
| 30 | Mülk sahipliğinin kanunen korunması zayıftır. Mahkemeler son derece yetersizdir. Yolsuzluk yaygın olup, yargı devletin diğer organlarından güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Yargıda yolsuzluklar son derece yaygın olup, kamulaştırma mümkündür. |
| 20 | Özel mülk sahipliğinin kanunen korunması zayıftır. Mahkemeler son derece yetersizdir ve sorunlar mahkeme dışında, tahkim yoluyla halledilir. Mülkiyet haklarının uygulanması zor olup, yargıda bozulma ve kamulaştırma yaygındır. |
| 10 | Özel mülk sahipliği son derece sınırlı olarak korunmaktadır, ülkedeki mülklerin tamamı devlete aittir. Ülkede devam etmekte olan kaostan ötürü, mülkiyetin hukuken korunması neredeyse imkânsızdır. Yargı sistemi bozulmuş, mülkiyet hakları korunamamaktadır. Kamulaştırma yaygındır. |
| 0 | Özel mülk yasadışıdır, ülkedeki tüm mal varlığı devlete aittir. İnsanların başkalarını dava etme hakkı yoktur. Yolsuzluk olağandır. |

Kaynak: Heritage Foundation (2013). 2013 Index of Economic Freedom, https://thf_media.s3.amazonaws.com/index/pdf/2013/methodology.pdf, s. 477-478.

- Yolsuzluktan Arınma

Yolsuzluk, yarattığı belirsizlik ve güvensizlik ortamıyla ekonomik özgürlüğü zedeleyen bir olgudur. Bu değişken için ülkelerin aldıkları skorlar Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2011 yılı Yolsuzluk Algı Endeksi'nden (Corruption Perception Index – CPI) çekilmiştir. Yolsuzluk endeksinde 10'lu bir ölçek üzerinde ülkeler 10 – en az yolsuzluk, 0 – en fazla yolsuzluk ekseninde değerlendirilmektedir. Heritage Vakfı kendi endeksine bu skorları uyarlarken, CPI'nin skorlarını 10 ile çarpmaktadır.

b. Sınırlı devlet

- Mali Özgürlük

Mali özgürlük ile devletin mükellefine yönelttiği vergi yükü ölçülmeye çalışılmakta; dolaylı ve dolaysız vergiler, gelir vergisi, kurumlar vergisi bu ölçümün konusu içinde yer almaktadır. Bu doğrultuda mali özgürlüğün hesaplanmasında eşit ağırlığa sahip üç faktör dikkate alınmaktadır: kişisel gelir üzerinden alınan en yüksek marjinal vergi oranı, kurumsal gelir üzerinden alınan en yüksek marjinal vergi oranı, GSYİH'nin bir yüzdesi olarak toplam vergi yükü. Hesaplama kullanılan formül ise şöyledir:

$$\text{Mali özgürlük}_{ij} = 100 - \alpha (\text{Faktör}_{ij})^2$$

Mali özgürlük_{ij} : i ülkesinde j faktör ile mali özgürlük

Faktör_{ij} : i ülkesinde j faktörü için 0-100 arası ölçek değeri

α : 0,33

- Kamu Harcamaları

Bu değişken, GSYİH'nin bir yüzdesi olarak kamu harcamalarını ele alan bir değişkendir. Kamu harcamalarının boyutları ülkeden ülkeye, coğrafyadan coğrafyaya, kültürden kültüre değişiklik arz etmekte ve ideal bir hacimden söz etmek güçleşmektedir. Ancak ortada şöyle bir gerçek vardır ki aşırı kamu harcamaları kronik bütçe açıklarına yol açmakta ve ekonominin dinamizminin üzerinde engel oluşturan dış borcun artmasına neden olmaktadır.

Türen vd.'nin (2011:13) belirttiği üzere, aşırı kamu harcamalarıyla oluşan yük, gelir yaratma ve harcama açısından ekonomik özgürlüğün temel meselelerinden biri olarak kabul edilmekte ve bireysel tüketimi azaltma riskini doğurarak bireylerin seçeneklerini azalttığı düşünülmektedir. Ayrıca kamunun piyasa disiplininin uzaklaşmasının verimsizlik, bürokrasi, düşük üretkenlik ve israfa da yol açtığı bilinmektedir.

Endekste kamu harcamalarının hesaplanmasında kullanılan formül şöyledir:

$$GE_i = 100 - \alpha (\text{Harcama}_i)^2$$

GE_i : i ülkesindeki kamu harcamaları

Harcama_i : Toplam kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı (0 ila 100 arasında)

α : 0,33

c. Bürokrasinin etkinliği

- İş Yapma (Girişim) Özgürlüğü

İş yapma özgürlüğü, söz konusu ülkedeki iş yapma (işe başlama, faaliyette bulunma, işi kapatma) sürecindeki bürokrasinin etkinliğini ölçmeyi amaçlayan bir değişkendir. Bu değişkenin ölçümünde, eşit ağırlığa sahip 10 faktör kullanılmaktadır:

- İşe başlama ve iş kurma için izlenecek prosedür sayısı
- İşe başlama ve iş kurma için gereken gün sayısı
- İşe başlama ve iş kurma için katlanılacak işe başlama maliyeti (kişi başına düşen milli gelir %)
- İşe başlama ve iş kurma – asgari sermaye (kişi başına düşen milli gelir %)
- İzin/Ruhsat alma işlemleri prosedür sayısı
- İzin/Ruhsat alma işlemleri gün sayısı

- İzin/Ruhsat alma maliyeti (kişi başına düşen milli gelir %)
- İş kapatma zamanı (yıl)
- İş kapatma maliyeti (işletme varlıklarının toplam değeri%)
- İş kapatma geri kazanım oranı (\$)

Bu faktörlerin her biri 0 ile 100 arasında bir skora dönüştürüldükten sonra ortalamaları hesaplanır. Çıkan sonuç, ilgili ülkenin girişim özgürlüğü skorunu gösterir ki 100 en özgür iş ortamını ifade ederken, sıfıra doğru gidildikçe özgürlüğün azaldığı gözlenir.

- İşgücü Özgürlüğü

İşgücü özgürlüğü değişkeni, ülkede işgücü piyasası ile ilgili yasal birçok düzenlemeyi de içeren nicel bir ölçüdür. İşgücü piyasasını düzenleyen yasal çerçevenin asgari ücret, geçici işten çıkarmaları kısıtlayan yasalar, işten çıkarma şartları, çalışma saatleri gibi çeşitli yönlerden değerlendirilmesi söz konusudur. Bu değişkenin skorunu oluşturmak üzere, eşit ağırlığa sahip 6 faktörden yararlanılır:

- İşçi başına ortalama katma değer in asgari ücrete oranı,
- İlave işçi çalıştırmanın önündeki engeller,
- Çalışma saatlerinin katılığı,
- İhtiyaç fazlası çalışanların kovulma zorluğu,
- Yasal olarak zorunlu ihbar süresi,
- Zorunlu kıdem tazminatı uygulaması.

Aşağıdaki formül yardımıyla, bu altı faktörün her biri 0-100 aralığında bir skora dönüştürülmekte ve daha sonra da ortalamaları alınarak işgücü özgürlüğü puanı elde edilmektedir.

$$\text{Faktör Skoru}_i = 50 \times \text{Faktör}_{\text{ortalama}} / \text{Faktör}_i$$

- Parasal (Para Politikası Açısından) Özgürlük

Parasal özgürlük, fiyat istikrarı ve fiyat kontrollerinin değerlendirildiği bir değişkendir. Hem enflasyon, hem de fiyat kontrolleri pazarın doğal işleyişine zarar vermektedir. Fiyat istikrarının mikro müdahaleler olmaksızın sağlanabildiği pazarlar, ideal devletler olarak nitelendirilebilir. Parasal özgürlüğü oluşturan iki faktör bulunmaktadır:

- Son üç yıldaki ağırlıklı enflasyon ortalaması

- Fiyat kontrolleri

Hesaplama kullanılan formüller ise şöyledir:

Ağırlıklı Enflasyon Ortalaması $i = \theta_1 \text{ Enflasyon}_{it} + \theta_2 \text{ Enflasyon}_{it-1} + \theta_3 \text{ Enflasyon}_{it-2}$

Parasal Özgürlük $i = 100 - \alpha \sqrt{\text{Ağırlıklı Enflasyon Ortalaması}_i - \text{Fiyat Kontrolü}_i}$

d. Serbest piyasa

- Ticaret Özgürlüğü

Ticaret özgürlüğü, mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatını etkileyen tarife ve tarife dışı engellerin varlığının birlikte ölçüldüğü bir değişkendir. Bu değişkenin skorunun hesaplanması aşağıdaki şekilde formülize edilmiştir:

$\text{Ticaret özgürlüğü}_i = (((\text{Tarife}_{\text{maks}} - \text{Tarife}_i) / (\text{Tarife}_{\text{maks}} - \text{Tarife}_{\text{min}})) * 100) - \text{TDE}_i$

$\text{Ticaret özgürlüğü}_i$: i ülkesindeki ticaret özgürlüğü

$\text{Tarife}_{\text{maks}}$ ve $\text{Tarife}_{\text{min}}$: tarife oranlarının alt ve üst sınırı (%)

Tarife_i : i ülkesindeki ağırlıklandırılmış ortalama tarife oranı

TDE_i : i ülkesindeki tarife dışı engeller

Burada minimum tarife oranı sıfırken, üst sınır ise %50 olarak kabul edilmektedir. TDE ise baz skordan çıkarılmaktadır. 20 puan ile 0 puan arasında derecelendirilen TDE'nin bir ülkedeki kapsamının tespiti için kullanılan yöntemler belirli parametrelerin değerlendirilmesiyle söz konusu olmaktadır. Bu parametrelere aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 3: Tarife Dışı Engellere İlişkin Parametreler

| | |
|---|--|
| Miktar kısıtlamaları | İthalat kotaları, ihracat kısıtlamaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları, ithalat-ihracat ambargoları ve yasakları, karşı ticaret, vs. |
| Fiyat kısıtlamaları | Antidamping vergileri, telafi edici vergiler, sınır vergisi düzenlemeleri, çeşitli vergi ve gümrük tarife oranları, vs. |
| Ruhsatlandırma ile ilgili kısıtlamalar | Lisans, yerel katkı ve karışım zorunluluğu, sağlık ve bitki sağlığı standartları, güvenlik ve endüstriyel standartlara ilişkin düzenlemeler, ambalajlama, etiketleme ve marka, reklam ve medyaya ilişkin mevzuat. |
| Yatırım kısıtlamaları | Kambiyo denetimi ve diğer finansal denetimler. |
| Gümrük kısıtlamaları | Depozito zorunluluğu, gümrük değerlendirme süreçleri, gümrük sınıflandırma süreçleri, gümrük muayene prosedürleri. |
| Doğrudan devlet müdahalesi | Sübvansiyonlar ve diğer yardımlar, hükümetin sanayi politikası ve bölgesel gelişme önlemleri, devlet destekli araştırma ve diğer teknoloji politikaları, ulusal vergilendirme ve sosyal sigorta, rekabet politikaları, göç politikaları, devlet alımları politikaları, vs. |

Kaynak: Heritage Foundation (2013). 2013 Index of Economic Freedom - https://thf_media.s3.amazonaws.com/index/pdf/2013/methodology.pdf, s. 483-484.

TDE'ye ilişkin belirlenen ceza skorları ise şöyledir:

- 20 puan: Tarife dışı engeller, uluslararası ticareti önemli ölçüde kısıtlayıcı etki yaratacak şekilde birçok mal veya hizmetin ticaretinde kullanılmaktadır.

- 15 puan: Tarife dışı engeller, birçok mal veya hizmette yaygın olup, potansiyel uluslararası ticareti çoğunlukla engellemektedir.

- 10 puan: Tarife dışı engeller, belirli mal ve hizmetleri korumaya yönelik olup, uluslararası ticareti bir miktar engellemektedir.

- 5 puan: Tarife dışı engeller yaygın değildir, az miktarda mal ve hizmetleri korumakta ve/veya uluslararası ticaret üzerinde çok sınırlı etkiye sahiptir.

- 0 puan: Tarife dışı engeller uluslararası ticareti sınırlamak üzere kullanılmamaktadır.

- Yatırım Özgürlüğü

Endeks, bu değişken ile yabancı yatırım sermayesinin akışı üzerindeki kısıtlamalara odaklanmakta ve kısıtlamanın düzeyine göre 100 puan üzerinden kısıtlamanın çeşidine göre puan kesintisine giderek söz konusu ülkedeki yatırım özgürlüğüne ilişkin skora ulaşmaktadır. Buna göre, kısıtlama türleri ve karşılığında düşülecek puan miktarları aşağıda gösterilmektedir. Herhangi bir ülkenin skorundan 100 puanın üzerinde düşüş yapılması halinde, yatırım özgürlüğü skoru sıfır olarak kabul edilmektedir.

Yatırım Kısıtlamaları:

a) Yabancı sermayeye yönelik ulusal muamele

- Hiçbir ulusal muamelenin olmaması, ön eleme - 25 puan

- Bir miktar ulusal muamele, bir miktar ön eleme - 15 puan

- Bir miktar ulusal muamele ya da bir miktar ön eleme - 5 puan

b) Yabancı sermaye kanunu

- Sıfır şeffaflık ve ağır bürokrasi - 20 puan

- Verimsiz politika uygulamaları ve bürokrasi - 10 puan

- Yatırıma ilişkin bir miktar kanuni düzenleme ve şeffaf olmayan uygulamalar - 5 puan

c) Toprak mülkiyeti üzerindeki kısıtlamalar

- Tüm gayrimenkul alımlarının kısıtlanması - 15 puan
- Yabancıların gayrimenkul alımlarının kısıtlanması - 10 puan
- Gayrimenkul alımında bir miktar kısıtlamaların olması - 5 puan
- d) Sektörel yatırım kısıtlamaları
 - Çok sayıda sektörde kısıtlama - 20 puan
 - Sınırlı sayıda sektörde kısıtlama - 10 puan
 - Bir veya iki sektörde kısıtlama - 5 puan
- e) Adil şekilde tazmin edilmeksizin yatırımların kamulaştırılması
 - Kamulaştırma yaygın olup, yasal başvuru yolu kapalı - 25 puan
 - Kamulaştırma yaygın olup, bir miktar yasal başvuru olanağı var - 15 puan
 - Kamulaştırma pek yaygın olmamakla birlikte gerçekleştiriliyor - 5 puan
- f) Döviz kontrolleri
 - Döviz sızdırma erişim (ne yabancılar ne de ülke vatandaşları için) - 25 puan
 - Döviz erişim mümkün ama yoğun bir şekilde kısıtlamaya tabi - 15 puan
 - Döviz erişim mümkün ama yoğun bir şekilde kısıtlamaya tabi - 5 puan
- g) Sermaye kontrolleri
 - Kâr transferi yok, tüm işlemler devlet onaylı olmak zorunda - 25 puan
 - Sermaye girişi ve çıkışı sırasında onay alınmak zorunda ve birtakım sınırlamalar ile karşılaşılabiliyor - 15 puan
 - Transferlerin çoğu belirli kısıtlamalar altında dahi onaylanıyor - 5 puan

- Finansal Özgürlük

Finansal özgürlük, ülkedeki bankacılık sisteminin etkinliğini ölçmeyi, bunun yanında da finansal sektörde hükümet kontrol ve müdahalelerinden bağımsızlığı göstermeyi hedeflemektedir. Bu noktada devletin banka ve diğer finansal kurumlara sahipliği – sigorta ve sermaye piyasası gibi –, rekabetin ve genellikle sunulan hizmetlerin düzeyini düşürmektedir. İdeal bir bankacılık ve finans çevresinde, devlet müdahalesinin minimum düzeyde olması, serbest bir Merkez Bankası'nın denetimi ve finansal kurumları düzenlemesi sözleşmeden doğan yükümlülükleri gerçekleştirmeyi zorunlu hale getirmekte ve yolsuzlukları önlemektedir. Krediler piyasa koşulları üzerinde dağıtmakta ve devlet finansal kurumların sahibi olmamaktadır. Finansal kurumlar kişi ve şirketlere farklı türde finansal hizmetler sunmaktadır. Bankalar, kredileri genişletmekte, mevduat kabul etmekte ve yabancı paralarla işlem yapmakta özgürdürler. Yabancı finansal kurumlar da yerel kurumlar gibi faaliyette bulunabilirler.

Buna göre indeks finansal özgürlük skorunu hesaplarken şu parametreleri dikkate almaktadır:

- Finansal hizmetlerde hükümet düzenlemelerinin kapsamı
- Doğrudan ya da dolaylı mülkiyet yoluyla devletin banka ve diğer finansal kurumlara müdahalesi
- Finansal piyasalar ve sermaye piyasalarının boyutu
- Kredi dağıtımında hükümetin etkisi
- Yabancı rekabete açıklık

Bu beş parametre ile ekonominin genelindeki finansal özgürlüğün düzeyi tespit edilip 0-100 arasındaki bir ölçekle puanlanmaktadır.

Tablo 4: Finansal Özgürlük Düzeyine İlişkin Skorlar ve Karşılıkları

| Skor | Açıklama |
|-------------|---|
| 100 | Önemsiz Devlet Müdahalesi |
| 90 | Asgari Devlet Müdahalesi. Finansal kurumlara ilişkin düzenlemeler asgari miktarda olup, yolsuzlukları önlemek ve sözleşmeden doğan yükümlülükleri yerine getirmeyi temin etmek üzere genişletilebilir. |
| 80 | Nominal Devlet Müdahalesi. Sektörün toplam varlıkları içerisinde devlet bankalarının/finans kurumlarının payı küçüktür. Finans kurumları sundukları hizmetlerle ilgili hemen hiç kısıtlamayla karşılaşmazlar. |
| 70 | Sınırlı Devlet Müdahalesi. Kredi dağıtımı devletin tesiri altındadır, ancak özel kesime yönelik kredilendirmede hemen hiç kısıtlama yoktur. Devletin banka sahipliği hacimli bir düzeydedir, yabancı finansal kurumlar birtakım kısıtlamalara tabidirler. |
| 60 | Kayda değer düzeyde devlet müdahalesi. Merkez bankası tamamen bağımsız değildir. Finansal kurumları denetimi ve regülasyonu etkili değildir, ayrıca kontratları yerine getirme ve yolsuzluğu önleme gücü yetersizdir. Sektörün toplam varlıkları içerisinde devlet bankalarının/finans kurumlarının payı önemli düzeydedir. Finans kurumları sundukları hizmetlerle ilgili birtakım kısıtlamalara tabidirler. |
| 50 | Yüksek Düzeyde Devlet Müdahalesi. Kredi dağıtımı önemli ölçüde devletin etkisi altındadır ve özel kesime verilen kredilerde ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Finans kurumları sundukları hizmetlerle ilgili önemli kısıtlamalara maruz kalırlar. Yabancı finans kurumları birtakım kısıtlamalara tabidirler. |
| 40 | Güçlü Devlet Müdahalesi. Merkez bankası doğrudan devletin müdahalesine açıktır, finansal kurumları denetlemesi ağır aksaktır ve kontratları yerine getirme ve yolsuzluğu önleme gücü zayıftır. |
| 30 | Kapsamlı Devlet Müdahalesi. Kredi dağıtımı önemli ölçüde devletin etkisi altındadır, devlet finans kurumlarının büyük çoğunluğunu elinde bulundurur, sektörde egemen konumdadır. Finansal kurumlar sıkı bir şekilde kısıtlanmakta ve banka kurmanın önünde engeller bulunmaktadır. Yabancı finans kurumları ise ciddi büyüklükte kısıtlamalara maruzdurlar. |
| 20 | Yoğun Devlet Müdahalesi. Merkez Bankası bağımsız değildir ve finansal kurumlarını denetim yetkisi baskılanmıştır. Yabancı finansal kurumlar neredeyse tamamen sınırlandırılmıştır. |

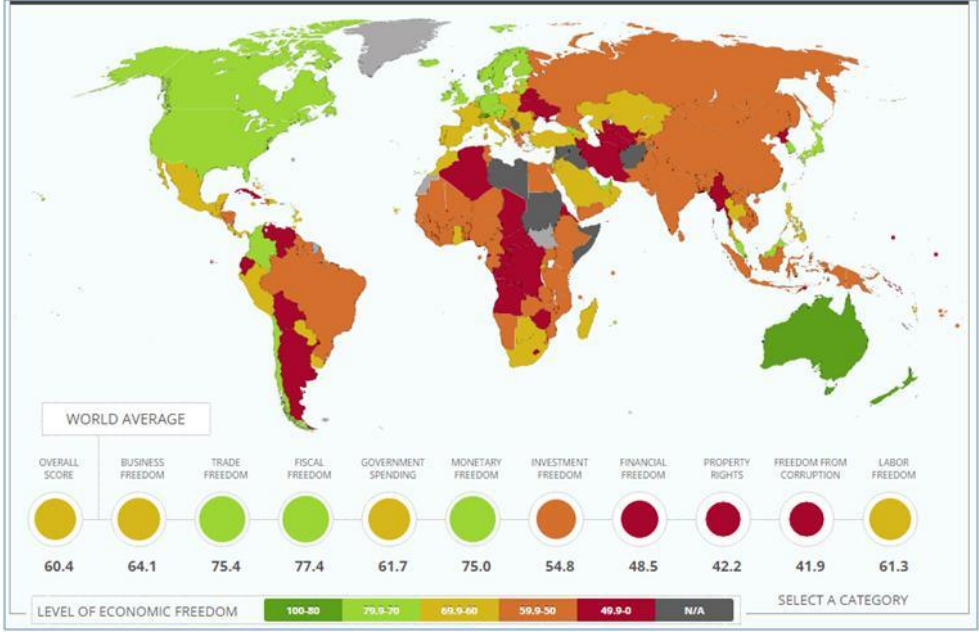
| | |
|-----------|--|
| 10 | Baskıcıya Yakın. Kredi dağıtımı devlet tarafından kontrol edilmektedir. Banka kurmak kısıtlanmıştır. Yabancı finansal kuruluşlar yasaklanmıştır. |
| 0 | Baskıcı. Denetim ve düzenleme özel finans kurumlarını engellemeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Özel finans kurumları yasaklanmıştır. |

Kaynak: Heritage Foundation (2013). 2013 Index of Economic Freedom , https://thf_media.s3.amazonaws.com/index/pdf/2013/methodology.pdf, s. 486-487.

1.3.1.2. Endeksin Bulguları

185 ülkeyi 10 bileşen etrafında değerlendirerek, 0-100 arasında verdiği notlarla, söz konusu ülkeyi özgür (100 - 80), büyük ölçüde özgür (79,9 - 70), kısmen özgür (69,9 - 60), büyük ölçüde özgür olmayan (59,9 - 50) ve bastırılmış (49,9 - 0) olarak sınıflandıran ekonomik Özgürlük Endeksi'nin 2015 yılı raporuna göre ekonomik açıdan en özgür ülke 89,6'lık skorla Hong Kong seçilmiştir. Hong Kong'u sırasıyla Singapur (89,4), Yeni Zelanda (82,1), Avustralya (81,4) ve İsviçre (80,5) takip etmektedir. İlk on içerisindeki diğer ülkeler ise, Kanada (79,1), Şili (78,5), Estonya (76,8), İrlanda (76,6) ve Mauritius (76,4) şeklinde sıralanmaktadır. 2013 yılı raporunda ilk onda, onuncu sırada yer alan ABD, 2014 ve 2015 yılında bu sıralamanın gerisinde kalmıştır. Türkiye'nin 63,2'lik puanla kısmen özgür ülkeler sınıfında olduğu rapora göre, ekonomik özgürlüklerde dünya ortalaması 60,4 olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki şekilde dünya haritası üzerinde endekse dahil olan ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyleri bir bütün olarak gözlemlenebilmektedir.

Şekil 1: 2015 Heritage Ekonomik Özgürlükler Endeksine Göre Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Düzeyleri

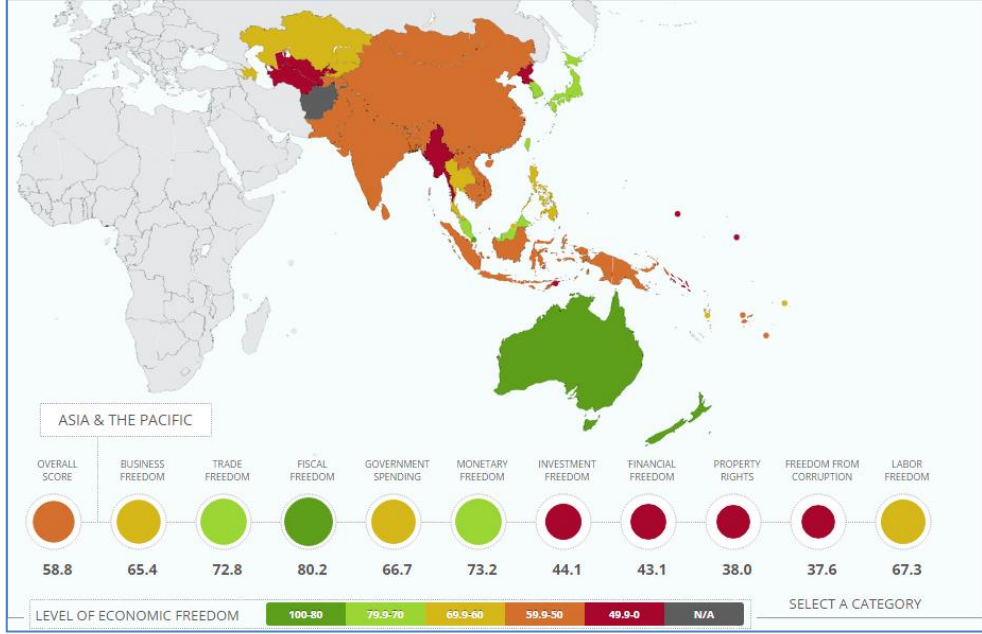


Kaynak: Miller, T. Homes, K.R., Feulner, E.J., (2015). 2015 Index of Economic Freedom - Economic Freedom Heat Map, <http://www.heritage.org/index/heatmap>.

Endeksin ilk kez yayındığı 1995'ten bu yana ekonomik özgürlüklerde dünya ortalamasının seyri incelendiğinde, 57,6 – 60,4 aralığında yataya yakın bir seyir izlediği görülmektedir. Endeksin bileşenleri düzeyinde her bir parametrenin küresel olarak gösterdiği seyre bakıldığında, en büyük yükselişin 18,7'lik puan artışıyla ticaret özgürlüğünde gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu da gerek küresel düzeyde Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlarının etkinliğinin, gerekse bölgesel düzeydeki ekonomik entegrasyonlar sayesinde, tarife engelini büyük ölçüde aşmış pazarların oluştuğunun bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

Bölgeler düzeyinde ekonomik özgürlükleri incelediğimizde ise karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır:

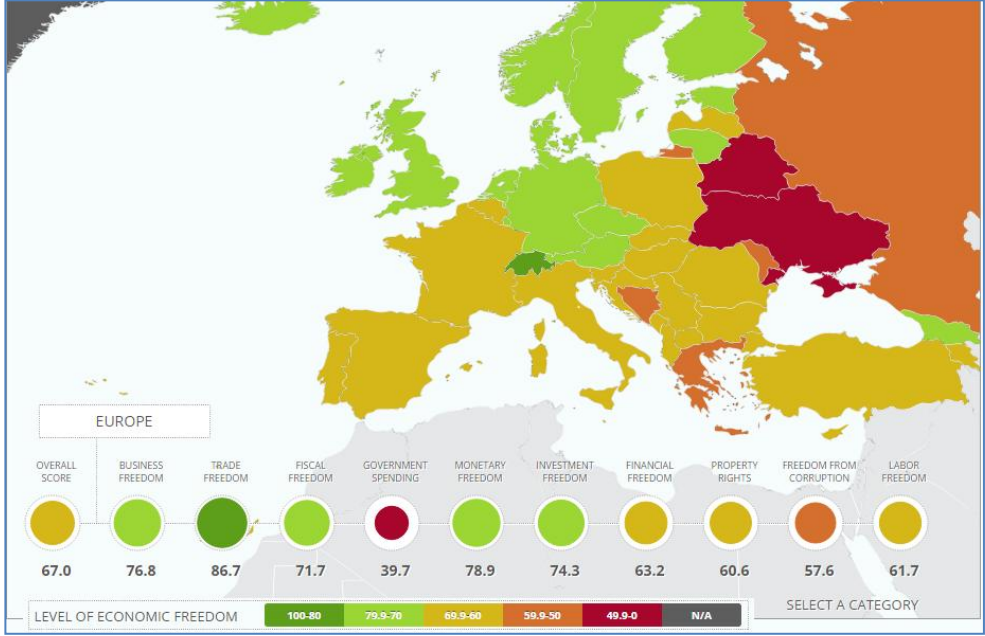
Şekil 2: Asya-Pasifik Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi



Kaynak: Miller, T. Homes, K.R., Feulner, E.J., (2015). 2015 Index of Economic Freedom - Economic Freedom Heat Map, <http://www.heritage.org/index/heatmap>.

Asya-Pasifik ülkeleri arasında ekonomik özgürlük düzeyi en yüksek “özgür” ülke 81,4’lük skorla Avustralya olup, onu “büyük ölçüde özgür” sayılacak Japonya (73,3) ve Güney Kore (71,5) izlemektedir. Türkmenistan (41,4), Özbekistan(47), Myanmar (46,9) ve Kuzey Kore (1,3) “bastırılmış” ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır.

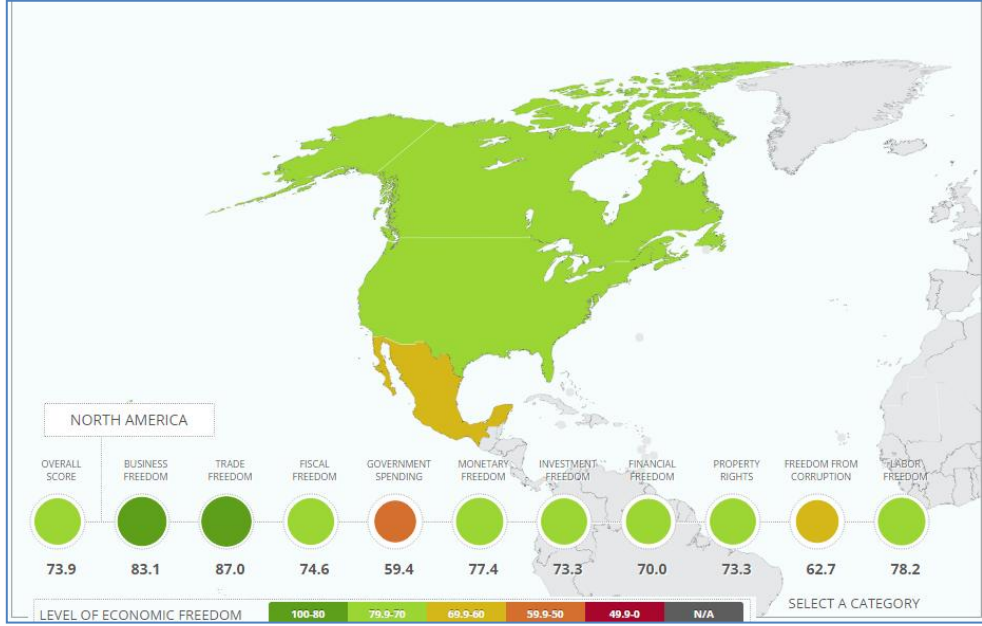
Şekil 3: Avrupa Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi



Kaynak: Miller, T. Homes, K.R., Feulner, E.J., (2015). 2015 Index of Economic Freedom - Economic Freedom Heat Map, <http://www.heritage.org/index/heatmap>.

Avrupa bölgesinin ortalama ekonomik özgürlük düzeyi (67,0), dünya ortalamasının (60,4) üzerinde olup, İsviçre (80,5) ekonomik özgürlükler açısından bölgedeki “en özgür” ülke unvanına sahip olmuştur. Dünya ekonomisine yön veren ülkeleri barındıran bu kıtadaki “büyük ölçüde özgür” ülkeler ve skorları ise şöyledir: Estonya (76,8), İrlanda (76,6), Danimarka (76,3), İngiltere (75,8), Litvanya (74,7), Almanya (73,8), Hollanda (73,7), Finlandiya (73,4), Gürcistan (73), İsveç (72,7), Çek Cumhuriyeti (72,5), Norveç (71,8), Avusturya (71,2). Avrupa’nın diğer iki büyük ekonomisi olan Fransa (62,5) ve İtalya (61,7) kısmen özgür sınıfında yer almaktadır. Kıtada özgür olmayan, bastırılmış ülke ise 46,9’luk skorla Ukrayna’dır.

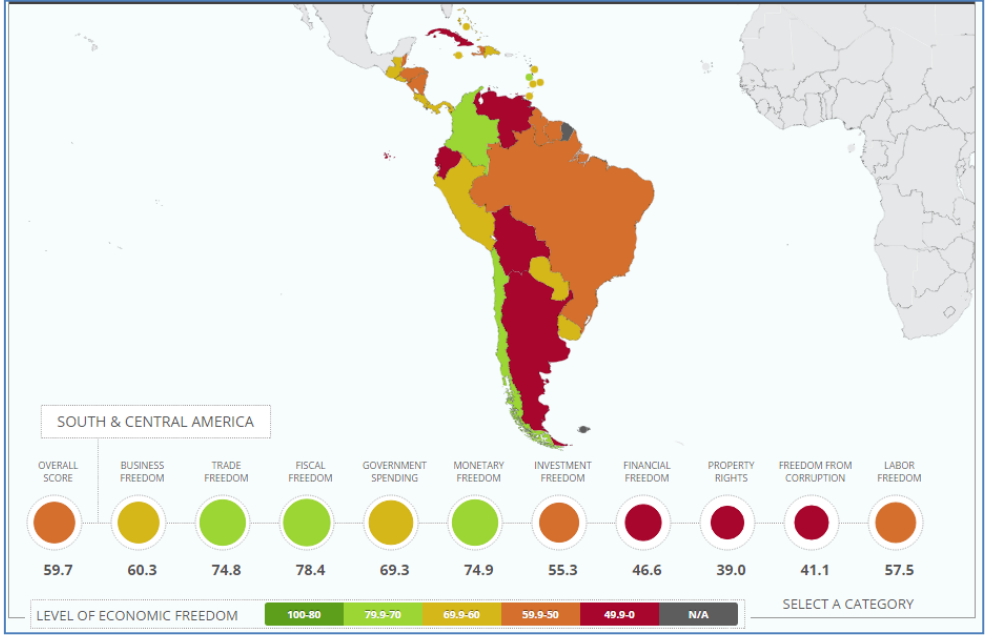
Şekil 4: Kuzey Amerika Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi



Kaynak: Miller, T. Homes, K.R., Feulner, E.J., (2014). 2014 Index of Economic Freedom - Economic Freedom Heat Map, <http://www.heritage.org/index/heatmap>.

Kuzey Amerika blokunda yer alan ülkeler global ekonomik özgürlük ortalamasının (60,4) hayli üzerinde bir skora (73,9) erişmişlerdir. Blokta yer alan ülkelerden Kanada 79,1’lik ekonomik özgürlük düzeyi ile dünya sıralamasında en özgür ülkeler arasında altıncılığı hak etmiştir. ABD 76,2’lik puanıyla “büyük ölçüde özgür ülke” sınıfında yer almıştır. Meksika ise 66,4’lik skor ile “kısmen özgür ülkeler” arasında yerini almıştır.

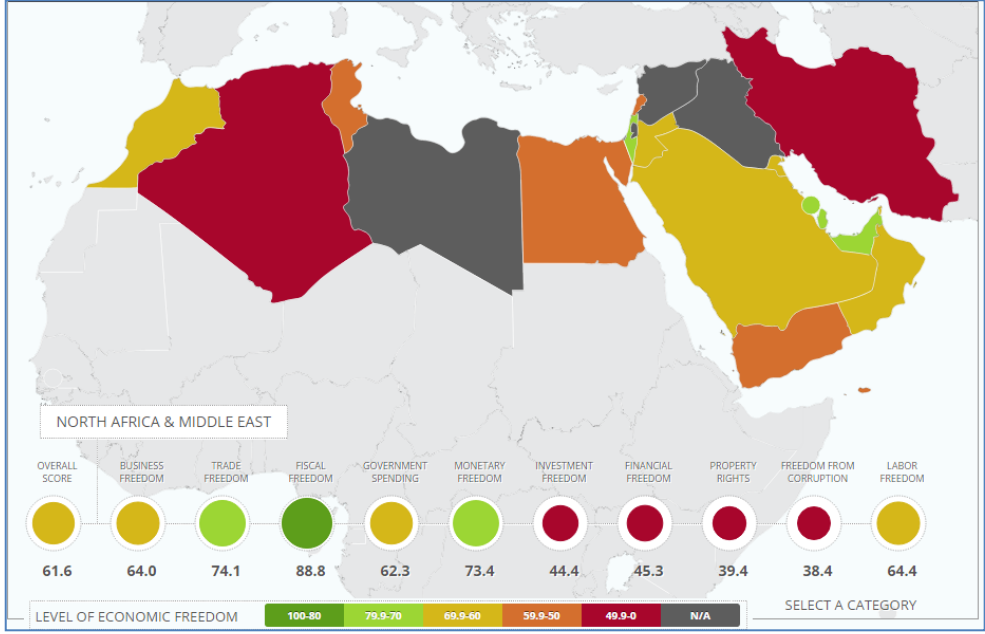
Şekil 5: Güney ve Orta Amerika Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi



Kaynak: Miller, T. Homes, K.R., Feulner, E.J., (2015). 2015 Index of Economic Freedom - Economic Freedom Heat Map, <http://www.heritage.org/index/heatmap>.

Güney ve Orta Amerika bölgesinin ekonomik özgürlükler ortalaması (59,7), global ortalamasının altında (60,4) kalmıştır. Bunda ekonomik özgürlükler açısından “bastırılmış” ekonomilerin varlığı (Venezuela, Küba, Haiti, Bolivya, Arjantin) özellikle etkilidir. Burada Şili (78,5) ve Kolombiya (71,7) büyük ölçüde özgür ülkeler arasında yer alırken, bölgedeki nüfuz sahibi ülkelerden biri olan Brezilya 56,6’lık skorla “büyük ölçüde özgür olmayan” ülkeler arasında yerini almıştır.

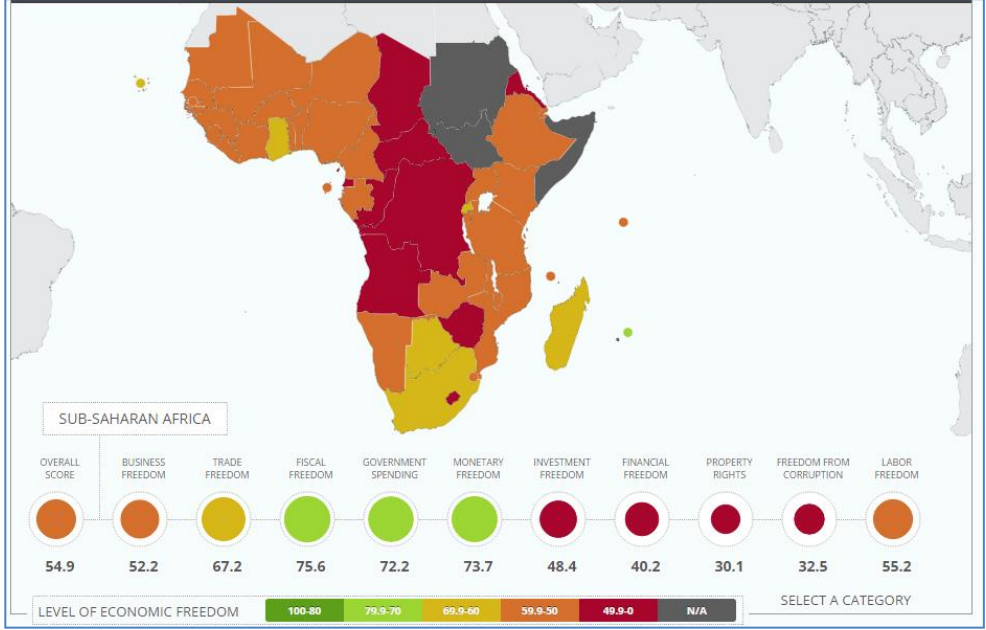
Şekil 6: Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi



Kaynak: Miller, T. Homes, K.R., Feulner, E.J., (2014). 2014 Index of Economic Freedom - Economic Freedom Heat Map, <http://www.heritage.org/index/heatmap>.

Bölgenin ekonomik özgürlük ortalaması (61,4), global ortalamanın (60,4) üzerinde olmakla birlikte; sadece Bahreyn (73,4), Birleşik Arap Emirlikleri (72,4) ve Katar (70,8) “büyük ölçüde özgür” ülkeler arasında yer almayı başarmıştır. Bölgedeki diğer ülkelerden Fas (60,1), Cezayir (48,9), Tunus (57,7), Mısır (55,5) ve Yemen (53,7) “büyük ölçüde özgür olmayan” ülkeler grubuna girmişlerdir. İran (41,8), ekonomik özgürlükler açısından “bastırılmış” ülke sıfatına sahip olurken, Libya, Suriye, Irak ve Filistin hakkında veri elde edilememiştir.

Şekil 7: Sahra Altı Afrika Bölgesi Ekonomik Özgürlük Düzeyi



Kaynak: Miller, T. Homes, K.R., Feulner, E.J., (2015). 2015 Index of Economic Freedom - Economic Freedom Heat Map, <http://www.heritage.org/index/heatmap>.

Gerek bölge, gerekse ülkeler açısından dünya ortalamasının en gerisinde bulunan Sahra Altı Afrika, ekonomik özgürlüklerin en sıkıntılı olduğu bölgedir. Özellikle yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, mülkiyet haklarının korunması ve yolsuzluğu önleme konusundaki yetersizlikler, ortalamanın 54,9'luk skor ile dünyanın gerisinde kalmasına neden olmaktadır. Kıtada sadece Mauritius'un 76,4'lük skorla "büyük ölçüde özgür" ülkeler arasında yer aldığı göze çarpmaktadır.

1.3.2. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi

Kanada menşeli bir kuruluş olan Fraser Institute, 1996 yılından bu yana, 144 ülkeyi içine alan ve bu ülkelerdeki ekonomik özgürlüklerin derecelendirilmesi amacıyla hazırlanan "Economic Freedom of the World – EFW" adlı bir endeks yayınlamaktadır.

EFW, ülkelerdeki politika ve kurumların hangilerinin ekonomik özgürlükleri desteklediğini ölçmek üzere, ekonomik özgürlüklerin köşe taşı olarak

adlandırılan beş alanı sorgulamaya yönelik 42 değişken üzerinden bir değerlendirmeyi içermektedir. Sözü edilen bu beş temel kategori; (1) devletin büyüklüğü, (2) hukuksal yapı ve mülkiyet hakları, (3) sağlam para, (4) uluslararası ticaret özgürlüğü, (5) finans ve işgücü piyasaları ile iş dünyasına yönelik düzenlemeler şeklindedir (Gwartney, .et.al., 2012: 5).

Ekonomik özgürlüğün; kişisel tercih, özel mülkiyet ve mübadele serbestisi olgularının bileşiminden oluştuğu ifade edilmekle birlikte; bireyin ekonomik özgürlüğe sahip olabilmesi şu kurallara bağlanmıştır:

a) Bireylerin mülkiyet edinmeleri güç kullanarak, zorla, dolandırıcılıkla ve hırsızlıkla olmamalı veya başkalarının fiilen işgalinden korunmalı,

(b) Kendileri, mülkiyetlerine konu olan nesnelere, istedikleri gibi kullanmakta, başkaları ile mübadele etmekte veya bağışlamakta; bu haklara diğerlerinin aynı tür haklarını ihlal etmedikçe, serbestçe sahip olabilmektedirler.

Dolayısıyla bir ekonomik özgürlük endeksi, meşru yollardan edinilen mülklerin ne ölçüde korunduğunu ve bireylerin gönüllü mübadele işlemlerinde ne kadar serbest olduklarını ortaya koyar. Ekonomik olarak özgür bir ülkede, devletin en temel işlevi, özel mülkiyetin korunması ve sözleşmelerin icrasının zorlanmasıdır. Eğer bir ülkede devlet özel mülkiyeti korumada yetersiz kalır, kendisi özel mülkiyeti bedelini tam olarak ödemeksizin kamulaştırırsa veya gönüllü mübadeleleri kısıtlarsa, yurttaşların ekonomik özgürlüklerini çiğnemiş olur (Gwartney, et.al., 2012: 5). EFW endeksi de bir ulusun sahip olduğu kurumların ve benimsediği politikaların, bireyleri ve mülklerini korumadaki tutarlılığını ölçmeye çalışmaktadır. Yüksek bir EFW skoru için bir ülkenin, özel mülkiyetin korunması ile ilgili güvenli bir koruma sağlaması, sözleşmelerin adil ve tarafsız bir şekilde yerine getirilmesini temin etmesi ve stabil bir mali sistemin varlığı gereklidir. Bunun yanında, hem ulusal hem de uluslararası ticareti sınırlayıcı etki yaratmayacak şekilde vergilerin düşük olması ve piyasa ekonomisiyle uyumlu şekilde, kaynakların dağıtımında kamu harcamalarının etkisinden ziyade piyasa mekanizmasına güvenilmesi gerekmektedir (Gwartney, 2014:1).

1.3.2.1. Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW) Bileşenleri ve Metodolojisi

Endeks, ekonomik özgürlüğü ölçmek üzere beş ana alanda (kamu büyüklüğü, hukuksal yapı ve mülkiyet hakları, sağlam para, uluslararası ticaret özgürlüğü, regülasyon) ve bunlarla ilişkilendirilmiş toplamda 42 alt bileşeni içeren 24 bileşeni ihtiva etmektedir. Her bir bileşen ve alt bileşen 0-10 aralığındaki bir ölçek üzerinde dağılım göstermektedir. Alt bileşenlerin ortalaması alınarak bileşenlerin skoru hesaplanmaktadır (Gwartney, et.al., 2014:3).

Bileşenlere dair zaman serilerindeki ham veriler, aşağıdaki formüller yardımıyla 0-10 aralığındaki ölçeğe uygun hale dönüştürülmektedir. Ölçekte 0 yasaklamanın en fazla oluşunu ifade ederken, 10 özgürlükler üzerinde minimum kısıtlamayı ifade etmektedir.

Bileşen değerinde 10'a yaklaşılmaması olumsuz ise, $I_t = (V_{max} - V_t)/(V_{max} - V_{min}) * 10$ formülü, 10'a yaklaşılmaması olumlu ise $I_t = (V_t - V_{min})/(V_{max} - V_{min}) * 10$ formülü kullanılmaktadır.

I_t t yılına ait endeks değerini, V_t t yılına ait ham veriyi, V_{max} ve V_{min} ise belirlenen zaman aralığında seride yer alan minimum ve maksimum değerleri ifade etmektedir (Erdal, 2004:7).

Aşağıdaki tabloda Enstitü'nün ekonomik özgürlüğü ölçmek üzere kullandığı boyutlar ve alt boyutlar özetlenmektedir.

Tablo 5: Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (Economic Freedom of the World Index – EFW) Bileşenleri

| 1. Kamu Kesiminin Büyüklüğü | |
|---|--|
| A. Kamu harcamaları B. Transfer harcamaları ve sübvansiyonlar C. Kamu girişimleri ve yatırımlar | D. En yüksek marjinal vergi oranı (i) En yüksek marjinal gelir vergisi oranı (ii) En yüksek marjinal gelir vergisi ve sigorta prim oranları |
| 2. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları | |
| A. Yargının Bağımsızlığı B. Mahkemelerin tarafsızlığı C. Mülkiyet haklarının korunması D. Hukuk devletine ve siyasete askeri müdahale E. Hukuk sisteminin sağlamlığı | F. Sözleşmelerinin gereklerinin yerine getirilmesinin yasal temini G. Gayrimenkullerin satışıyla ilgili yasaklayıcı düzenlemeler H. Polisin güvenilirliği I. Suçun işletmeye maliyeti |

| | |
|---|---|
| 3. Güçlü Paraya Erişim | |
| A. Para arzının artışı B. Enflasyonun standart sapması(fiyatlardaki dalgalanmanın genişliği) | C. Bir önceki yılın enflasyon oranı D. Yabancı para birimi ile banka hesabı açabilme özgürlüğü |
| 4. Uluslararası Ticaret Özgürlüğü | |
| A. Tarifeler (i) Dış ticaret üzerinden alınan vergilerden elde edilen gelir (ii) Ortalama tarife oranı (iii) Tarife oranlarının standart sapması B. Düzenleyici Ticaret Engelleri (i) Tarife dışı engeller (ii) İthalat ve ihracat süreçlerinin yarattığı maliyetler | C. Karaborsadaki (black-market) döviz kuru oranları(resmi kur ile aradaki fark) D. Sermayenin ve insanların dolaşımının kontrolü (i) Yabancı mülkiyet/yatırım yapma üzerindeki kısıtlamalar (ii) Sermaye kontrolleri (iii) Yabancıların ziyaret özgürlüğü |
| 5. Kredi ve İşgücü Piyasaları ile İşletmelere Yönelik Regülasyonlar (Düzenlemeler) | |
| A. Kredi piyasası düzenlemeleri (i) Bankaların sahipliği (ii) Özel sektör kredileri (iii) Faiz oranı kontrolleri B. İşgücü piyasası düzenlemeleri (i) İstihdam düzenlemesi ve asgari ücret (ii) İşe alma ve işten çıkarma düzenlemeleri (iii) Merkezi maaş artışı pazarlıkları (iv) Çalışma saati düzenlemeleri (v) İşten çıkarmanın yaratacağı maliyet (vi) Mecburi askerlik hizmeti | C. İşletmeye ilişkin düzenlemeler (i) Yönetimin gereklilikleri (ii) Bürokrasi maliyetleri (iii) İşe başlama (iv) Ekstra ödemeler / rüşvet / kayırmacılık (v) Lisanslama kısıtlamaları (vi) Vergi uyumunun maliyeti |

Kaynak: Gwartney, et.al. (2012). Economic Freedom of the World 2012 Annual Report, Fraser Institute, s.5.

a. Kamu Kesiminin Büyüklüğü

Liberalizmde devlete, vatandaşların ekonomik yaşamda rekabetlerini düzenleyici ve düzeltici bir rol atfedilmiş, bireyin önündeki kısıtlamaları minimize

ederek, onun özgürce gelişebilmesi için gerekli olanakları güvence altına alması istenmiştir (Cantzen, 2000:26). Bu açıdan liberal bir toplumda devlet, bireyin özgürlüklerini korumaktadır Ancak burada ekonomik özgürlükler açısından değerlendirildiğinde, ekonomi içinde devletin bir aktör olarak büyüklüğüne dikkat çekilmektedir.

Ekonomik özgürlüğünün bileşenlerinden biri olarak kamu kesiminin büyüklüğü, kaynakların, mal ve hizmetlerin dağılımında piyasada siyasi sürecin “bireysel tercih”in yerini hangi ölçüde aldığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Nitekim kamu harcamalarının ekonomideki büyüklüğü arttıkça, devletin ekonomideki kontrolü genişlemekte ve piyasa aktörlerinin (bireyler, hanehalkları ve işletmeler) bireysel tercihi, devletin piyasa dışı karar-alma mekanizmaları ile ikame edilmektedir. Bu durumda ekonomik özgürlükler azalmaktadır (Erdal, 2004:3).

Kamu kesiminin büyüklüğü bileşeni, kamu harcamaları, transfer harcamaları ve sübvansiyonlar, devlet girişimleri ve yatırımlar ile en yüksek marjinal vergi oranı bileşenlerinin ortalaması hesaplanarak elde edilmektedir. Bu bileşenler hakkındaki bilgiler şöyle özetlenebilir (Beşkaya ve Koç, 2006:7):

- Alt bileşenlerden ilk ikisi olan toplam tüketimin yüzdesi olarak kamu tüketim harcamaları ile GSYİH'nin yüzdesi olarak transfer harcamaları ve sübvansiyonlar, kamunun ekonomideki büyüklüğünün göstergesidir. Bu oranın artması, devletin vatandaşlarının bir bölümünü vergilendirerek diğer bir bölümüne transfer harcamaları ve sübvansiyonlar yoluyla kaynak aktarması anlamına gelirken; bir taraftan da vergilendirilen vatandaşların kazandıklarını kendilerine saklayabilme özgürlüklerinin kısıtlandığına işaret etmektedir (Erdal, 2004:3). Kamu harcamaları ile büyüme arasındaki ilişkiyi sorgulayan çalışmaların çoğunda (Barro, 1991; Knack ve Keefer, 1995; Gwartney et.al., 1998; Barro, 1999), harcamanın hacminin artmasının, büyümeyi baskıladığı tespit edilirken; bu iki değişken arasında bir korelasyon olmadığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır (Ayal ve Karras, 1998; Nelson and Singh, 1998). Kneller et.al. (1999)'nin araştırmasındaysa; sağlık ve eğitim harcamaları gibi verimli harcamaların büyümeyi arttırdığı, sosyal güvenlik ve refah harcamaları gibi üretken olmayan harcamalarınsa büyüme üzerinde bir etki yaratmadığı görülmüştür. Burada, üretken ve üretken olmayan kamu harcamaları arasında bir ayırım yapılmalıdır (Deverajan et.al., 1996: 314). Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri de üretken olmayan kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini şekillendirebilmektedir. Nitekim bu harcamaların gelişmiş ülkelerdeki büyüme üzerinde kısa ve orta dönemde negatif ve anlamsız bir etkiye sahip olduğu

gözlenirken, az gelişmiş ülkelerde kısa dönemde pozitif, orta dönemde negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Lin, 1994: 93). Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmalarda da (Uzay, 2002; Işık ve Alagöz, 2005, Altunç, 2011) kamu harcamalarının özel sektör yatırımlarına elverişli bir ortam yarattığı tespit edilerek, büyüme ile kamu harcamaları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

- Üçüncü alt bileşen olan kamu girişimleri ve yatırımlar, ekonomide üretim faaliyetinde bulunan aktörler arasında kamu girişimleri ile özel sektör girişimlerinin katkısını kıyaslamaya olanak sağlamaktadır. Kamu girişimleri rekabet noktasında piyasa ekonomisinin genel kurallarına aykırı olarak devlet tarafından korunurlar. Piyasa dışı karar mekanizmalarıyla yönetilen kamu girişimlerinin toplam yatırımlar içindeki payı arttıkça, özel kesimin, piyasa güçleri ve mekanizmalarının ekonomideki rolü azalacağından ekonomik özgürlükler azalacaktır. Ayal ve Karras'ın (1998) çalışmasında da kamu yatırım payı ile büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

- Son bileşen en yüksek marjinal vergi oranı ve uygulandığı gelir düzeyi ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişki şöyle kurulmaktadır: Görelî olarak düşük gelir grubuna uygulanan yüksek marjinal vergi oranı, bireylerin kazançları üzerindeki tasarruf yetkisini kısıtlamakta ve ekonomik özgürlükleri azaltmaktadır. Kamunun vergiler vasıtasıyla bireylerin kazançlarından aldığı payı azaltması, diğer tarafta özel kesimin GSYİH'daki payının artması ekonomik özgürlüklerin artması anlamına gelecektir.

b. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları

Güçlü bir hukuk sistemi ve mülkiyet haklarının güvence altında olması ekonomik özgürlüklerin tamamlayıcısı olması nedeniyle çok önemlidir. Bu hem bireysel olarak ekonomik özgürlüklerin yaşanabilmesini olanaklı kılmakta, hem de makro düzeyde ülkeye gelebilecek yatırımlar için sözleşmeden doğan hakların ve fikri mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunmasıyla ülkenin cazibesini artırmaktadır. Bunun yanında, özel mülkiyetin ve sözleşme özgürlüğünün güvence altına alınması, kaynakların etkin dağılımını sağlayacağından büyümeyi artıracaktır (Beşkaya ve Koç, 2006:8). Varlıklar en yüksek kâr beklentisine sahip olan mülkiyet sahiplerine aktarılacağından, mülkiyet ve sözleşme haklarının korunması, kaynakların etkin dağılımını sağlayan piyasa çözümünün ön şartı olmaktadır (Broomley, 1990, akt.Lundström, 2003: 9). Zira ekonomik özgürlük ve mülkiyet hakları arasındaki pozitif ilişkiyi tespit eden Heckelman da (2000), fikri

mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasında – ar-ge ve fiziksel yatırımı çekme kabiliyetini artırma yoluyla – endirekt ilişki bulan Park ve Ginarte (2007) de bu parametrenin iktisadi önemini vurgulamaktadır.

Ülkedeki hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altında oluşunun değerlendirilmesinde ise, dokuz alt bileşen dikkate alınarak ülkenin skoru hesaplanmaktadır. Bunlar sırasıyla; yargının bağımsızlığı, mahkemelerin tarafsızlığı, mülkiyet haklarının korunması, hukuk devletine ve siyasete askeri müdahale, hukuk sisteminin sağlamlığı, sözleşmelerin gereklerinin yerine getirilmesinin yasal temini, gayrimenkullerin satışıyla ilgili yasaklayıcı düzenlemeler, polisin güvenilirliği, suçun işletmeye maliyeti şeklindedir. Bu bileşenlerin tespitinde Küresel Rekabetçilik Raporu, Uluslararası Ülke Riski Rehberi ve Dünya Bankası'nın İş Yapma (Doing Business) raporlarından yararlanılmıştır (Gwartney, et.al. ,2014:232-235).

c. Güçlü Paraya Erişim

Bu bileşenin değeri, para arzının genişlemesi, enflasyonun standart sapması, yıllık enflasyon oranı ve döviz hesabı açabilme özgürlüğü olmak üzere dört alt bileşenin ortalamasından elde edilmektedir. Bu bileşen ile ülkenin sağlam bir paraya sahip olmaması durumunda, paranın satın alma gücünün yetersiz kalacağı, diğer tarafta para arzında yapılacak genişlemelerin enflasyonun yükselmesine sebep olacağı, yüksek enflasyonun da geleceği belirsizleştirerek bireyler arasında uzun vadeli sözleşmelerin ve geleceğe yönelik planların olumsuz yönde etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır (Uysal, 2004:71).

Üç haneli enflasyon oranlarının tecrübe edildiği ülkemizde, yüksek enflasyonun ve ulusal para biriminin güçlü olmayışının, özellikle sabit gelire sahip sosyal sınıfların satın alma güçlerini nasıl erittiği ve bunun da kişilerin servetlerini koruma özgürlüklerini kısıtladığı ortadadır. Bunun yanında para arzının, büyüme oranından daha fazla artması da enflasyona yol açarak insanların sahip oldukları parasal varlıkların erimesine neden olmaktadır. Briault'un (1995), “beklenmeyen enflasyon etkisi” olarak adlandırdığı, fiyat gelişmelerinde yaşanan güvensizlik ile fiyat istikrarsızlığının riski artırması ve uzun dönemli yatırımları engellemesi, varlıklar üzerinde yeniden dağılım etkisine yol açacaktır. Ki bu etki, yatırım yapma özgürlüğünün kısıtlanmasına ve kaynakları verimli alanlardan rant getiren alanlara doğru kaydırarak ekonomide etkinsizliğe neden olacaktır (akt.Beşkaya ve Koç, 2006:9)

d. Uluslararası Ticaret Özgürlüğü

Dünya refahının, üretim ve tüketim hacminin artmasında dış ticaretin olumlu etkisi, Adam Smith ve David Ricardo'nun klasik teorilerinden başlayarak çeşitli kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Uluslararası ticareti artırmaya, ülkeler arasındaki mal, hizmet ve sermaye akışını kolaylaştırmaya yönelik bölgesel ekonomik entegrasyonlar, uluslararası örgütler ve küreselleşme olgusu, bu konudaki özgürlüğü genişletmeye yönelik hareketler olarak tanımlanabilir. Bunun yanında, ulaştırma ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, iletişim ve lojistik maliyetlerini düşürerek ülkeler arasındaki mübadele sürecine ivme kazandırmaktadır.

EFW, uluslararası ticaret özgürlüğünü ölçmek üzere, ticareti kısıtlayıcı gümrük tarifelerini bir alt bileşen olarak araştırma konusu etmiş ve uluslararası ticaretten sağlanan vergilerin toplam ihracat ve ithalat hacmi içindeki payını, ortalama tarife oranını ve tarifelerin standart sapmasını hesaplamıştır. Diğer tarafta ticareti düzenleyici tarife dışı araçları, ithalat ve ihracat prosedürlerinin neden olduğu zamanın maliyetler üzerindeki toplam etkisini ölçmek üzere ithalat ve ihracatın maliyeti değişkenini Dünya Bankası verilerinden hareketle endeks haline getirmiştir. Son iki değişken olarak, resmi döviz kuru ile karaborsa (black-market) döviz kuru arasındaki farkı ve uluslararası sermaye ve insan hareketliliği ile ilgili olarak yabancı mülkiyet/yatırım yapma üzerindeki kısıtlamaları, sermaye kontrollerini ve yabancıların ziyaret özgürlüğünü alt bileşen olarak dikkate almıştır.

Tüm bu değişkenlerden hareketle, uluslararası mal, hizmet, sermaye ve insan hareketliliğini kısıtlayan hamlelerin tamamı ekonomik özgürlükler üzerinde de kısıtlayıcı etki yaratmaktadır. Ayrıca gümrüklerde rüşvet ve yolsuzluk gibi olumsuz bazı sonuçlara da yol açmaktadır (Erdal, 2004:4; Uysal, 2004:71). İç piyasanın dış rekabetten korunmak üzere, yüksek gümrük duvarlarıyla çevrelenmesi, ithalat üzerinden alınan vergilerin yüksekliği, bunun yanında tarife dışı araçların da kullanılması ülkenin dış piyasalarla entegrasyonunu engellemekte, aynı zamanda bireysel tercihler noktasında da ekonomik özgürlüğü baskılayıcı bir etki yaratmaktadır. İhracatı veya ithalatı kısıtlayıcı herhangi bir engelin kaldırılması ülkeler arası mal ve hizmet değişimini kolaylaştıracak ve daha açık ve özgür bir ekonomi yaratacaktır.

e. Kredi ve İşgücü Piyasaları ile İşletmelere Yönelik Regülasyonlar

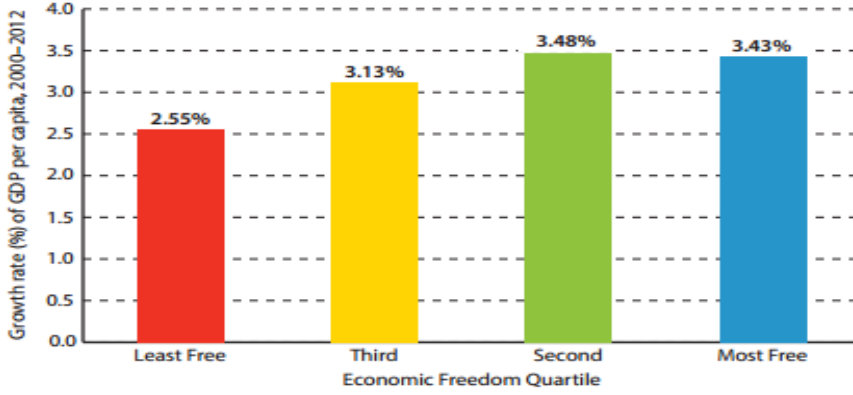
Bu bileşen, piyasalara giriş engelleri ile regülasyonlara bağlı olarak söz konusu ülkedeki ekonomik özgürlüğün derecesini tespit etmeye çalışır.

Ülkelerde kredi piyasalarına yönelik regülasyonlar ne kadar az ise, ekonomik özgürlük ölçümünde ülke o kadar yüksek değerlemeye tabi tutulmaktadır. Öte tarafta işgücü piyasası regülasyonları etkin kaynak dağılımı üzerinde etkiye sahip olup, ücretlerin marjinal maliyetinin üstünde olması ya da zorlamayla tespit edilmesi hallerinde, firmalar daha az işçi çalıştırmak isteyeceğinden; üretim, potansiyel seviyesinin altına düşecek ve ekonomik büyümeye olumsuz etki edecektir. Son olarak girişim özgürlüğünü destekleyecek şekilde bürokratik engellerin minimize edilmesi, yolsuzluğu önlemeye yönelik düzenleyici önlemler alınması ve piyasaya girişlerin önündeki engellerin kaldırılması ekonomik özgürlüklerin ölçümünde işletme cephesinin olumlu katkı sağlamasına imkan verecektir (Beşkaya ve Koç, 2006:11).

1.3.2.2. Endeksin bulguları

Fraser Enstitüsü'nün 2014 yılında yayınladığı ekonomik özgürlükler raporunda, ekonomik özgürlükler ile kişi başına düşen milli gelir arasındaki ilişki sorgulanarak aşağıdaki grafiğe erişilmiştir. Ülkelerin “en özgürden – en az özgüre doğru dördü bir sınıflama içinde gruplandırıldığı çalışmada, 2000-2012 yılları arasında ülkelerin kişi başına düşen GSYİH büyüme oranları; en az özgür ülkelerde %2,55, daha özgür ülkelerde sırasıyla %3,13 ve %3,48, en özgür ülkelerde %3,43 düzeyine eriştiği gözlenmektedir. Buna göre farklı özgürlük düzeyine sahip ülkeler arasında, ekonomik olarak daha özgür ülkelerin, daha hızlı bir büyüme eğilimi içinde oldukları tespit edilmiştir. Aşağıdaki grafikte bu eğilimi görmek mümkündür (Gwartney, et.al. 2014:21).

Grafik 1: Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

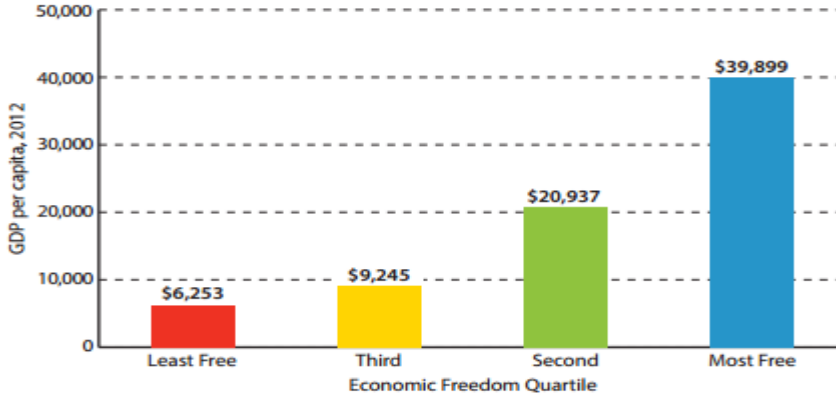


Note: The growth data were adjusted to control for the initial level of income.

Sources: Fraser Institute, *Economic Freedom of the World: 2013 Annual Report*; World Bank, *World Development Indicators*.

Aynı raporda 2012 yılı verilerine dayanarak kişi başına düşen milli gelir ve ekonomik özgürlük ilişkisi, farklı özgürlük düzeyine sahip ülkeler arasında değerlendirilmiştir. Satın alma gücü paritesine göre, 2011 dolar kuru baz alınarak yapılan hesaplamalarda, en az özgür ülke grubundaki ortalama kişi başına düşen milli gelir 6.253 \$ iken, daha özgür ülkelerdeki rakamlar sırasıyla 9.245 \$, 20.937 \$ ve en özgür ülkelerde 39.899 \$ olarak bulunmuştur. Böylece ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyi yükseldikçe, kişi başına düşen milli gelirlerinin de yükseldiği sonucuna varılmıştır (Gwartney, et.al., 2014:21).

Grafik 2: Ekonomik Özgürlük ve Kişi Başına Düşen GSYİH



Note: Income = GDP per capita, (PPP constant 2011 US\$), 2012.

Sources: Fraser Institute, *Economic Freedom of the World: 2013 Annual Report*; World Bank, *World Development Indicators*.

2014 yılı raporuna göre, endekste en yüksek ekonomik özgürlüğe sahip ülke 8,98'lik skor ile Hong Kong olmuştur. Hong Kong'u 8,54 ile Singapur, 8,25 ile Yeni Zelanda, 8,19 ile İsviçre izlemektedir. Beşinci sıradaki Mauritius'un 8,09'luk skorunu, altıncı sırada 8,05 ile Birleşik Arap Emirlikleri takip etmekte, daha sonra 8,00 skoruyla Kanada, 7,87 ile Avustralya, 7,86 ile Ürdün ve 7,84 ile Şili ve Finlandiya dünya ekonomik özgürlükler sıralamasında ilk onda yer alan ülkeleri oluşturmaktadır. Heritage Vakfı endeksi ile kıyaslandığında, birinci ve ikinci sıradaki Hong Kong ve Singapur listedeki sıralamada ortak ülkeler olup, üçüncü sırada Avustralya, onu takiben Yeni Zelanda ve İsviçre yer almaktadır. Heritage endeksindeki ilk on içerisindeki diğer ülkeler ise, Kanada, Şili, Mauritius, Danimarka ve ABD'dir.

EFW 2014 endeksinde dünyanın büyük ekonomilerinden ABD ve İngiltere 12. sırada bulunmakta, Japonya 23., Almanya 28., Güney Kore 33., Fransa 58., İtalya 79., gelişen ekonomilerden Türkiye 77., Meksika 91., Rusya 98., Brezilya 103., Hindistan 110. ve Çin 115. olarak listede yerini almaktadır.

1.4. Ekonomik Özgürlüklerle İlgili Ampirik Literatür

Ekonomik özgürlüklerin Heritage Foundation veya Fraser Institute gibi kurumların oluşturduğu endekslerle ölçülebilir hale gelmesi ile, hem ülkeler arasında ekonomik özgürlükler ve alt bileşenleri doğrultusunda kıyaslama yapmak mümkün hale gelmiş, hem de ekonomik büyüme, gelir dağılımı, kişi başına düşen milli gelir, doğrudan yabancı yatırımlar gibi çeşitli parametrelerle ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkinin varlığı ampirik çalışmalarla sorgulanabilir olmuştur.

1990'lı yılların ortalarından itibaren endekslerin yayınlanmasıyla paralel olarak ekonomik özgürlükleri konu eden ampirik çalışmalar başlamıştır. Ekonomik özgürlüğün ve/veya bileşenlerinin bağımsız değişken olarak alındığı çalışmaların çoğunda, ekonomik özgürlük ve ekonomik performans arasındaki ilişki sorgulamak üzere bağımlı değişken olarak ekonomik büyüme ve/veya gelir alınmıştır (Easton & Walker, 1997; Ayal & Karras, 1998, Gwartney, Lawson & Holcombe, 1999; Berggren, 1999; Heckelman, 2000; Carlson & Lundström, 2002; Sturm, Leertouwer & Haan, 2002; Bengoa & Sanchez-Rabes, 2003; Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2006; Beşkaya ve Manan, 2009; Yenipazarlı, 2009; Yıldırım, 2009; Yalman, Sandalcılar & Demirkoparan, 2011; Pourshahabi,

Mahmoudinia & Soderjani, 2011; Çetin, 2013; Tunçsiper ve Biçen, 2014; Akıncı vd., 2014).

Easton ve Walker (1997) çalışmalarında, 57 ülkeden oluşan bir örneklem üzerinde ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahminlemişler ve ekonomik özgürlüğün büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğunu saptamışlardır. Ayal ve Karras (1998), 1975-1990 dönemini kapsayan çalışmalarında 58 ülkede, ekonomik özgürlüğün 13 alt bileşeninin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Söz konusu bileşenler ile kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arasında pozitif yönlü ve güçlü bir korelasyon tespit etmişlerdir. Gwartney, et.al.'un (1999) araştırmalarında ekonomik büyüme ile ekonomik özgürlük ve politik özgürlük arasındaki ilişki 82 ülkeden oluşan bir örneklem üzerinde test edilmiş ve ekonomik özgürlük ve politik özgürlük düzeyindeki değişmelerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olmakla birlikte, büyümeyi etkileyebilmedeki güç açısından ekonomik özgürlüklerin daha baskın bir karaktere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Beri tarafta ekonomik büyümenin ekonomik özgürlüklerin belirleyicisi olduğuna dair anlamlı bir nedensellik ilişkisi kaydedilmemiştir.

Berggren (1999), 1975-1985 periyodunu kapsayan çalışmasında, endeks değerleri olan ülkeler üzerinde, ekonomik özgürlüklerin sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelemiş ve bir ülkede ekonomik özgürlük düzeyi arttıkça gelir dağılımındaki adaletin ve ekonomik büyümenin daha hızlı olabileceğini tespit etmiştir.

Heckelman (2000), 1991-1997 periyodu için 96 ülke üzerinde, ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemli nedensellik ilişkisini araştırmasına konu etmiştir. Heritage Foundation endeksinde yer alan ekonomik özgürlüğün bileşenlerinin kullanıldığı çalışmada, sermaye hareketleri ve yabancı yatırımlar, mülkiyet hakları ve regülasyonlar, ücret ve fiyat kontrolleri ile büyüme arasında nedensellik ilişkisi ispat edilirken, ticaret politikası ve vergileme ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Carlson ve Lundström (2002) ekonomik özgürlüklerin bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırma konusu olarak kabul etmişler ve yedi ekonomik özgürlük bileşeni tespit etmişlerdir. Bunlardan ekonomik yapı ve piyasa kullanımı, alternatif para birimi kullanma özgürlüğü, hukuki yapı ve

mülkiyet edinme özgürlüğü, sermaye piyasalarında mübadele özgürlüğünün, ekonomik büyüme ile aralarında pozitif ve olarak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Kamu kesiminin büyüklüğü ve uluslararası ticaret özgürlüğü bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki anlamlı ilişkinin yönü negatif tespit edilmiştir. Para politikası ve fiyat istikrarı bileşenleri ile büyüme arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Sturm et. al.'un (2002), 40 ülkede 1980-1990 döneminde inceledikleri ekonomik özgürlükler ve büyüme arasındaki ilişkide anlamlı bir korelasyon tespit edememişlerdir.

Bengoa ve Sanchez-Rables (2003) çalışmalarında 18 Latin Amerika ülkesinin 1970-1999 yılları arasındaki verilerine dayanarak, ekonomik özgürlük, doğrudan yabancı yatırım (DYY) ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi incelemişlerdir. Ev sahibi ülkenin sahip olduğu ekonomik özgürlük düzeyinin ülkeye yönelik DYY akışlarının pozitif belirleyicisi olduğu bulgusuna erişmişlerdir. Bunun yanında ekonomik özgürlüğün ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesi ile arasında pozitif korelasyona rastlanmıştır. İlaveten ev sahibi ülke için yeterli beşeri sermayeyi, ekonomik istikrarı ve uzun dönemli sermaye girişini temin edecek liberal piyasaların gerekliliğine işaret etmişlerdir.

Doucoulagos ve Ulubaşoğlu'nun (2006), ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi irdeledikleri çalışmalarında, 82 ülkenin 1970-1999 yılları arasındaki verilerinden hareketle ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkiye rastlanmış, ayrıca test ettikleri modellerin ikisinde kullandıkları politik özgürlüklerin ekonomik büyümeye anlamlı bir etki sağlamadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Savaşan ve Dursun (2006), ülkeleri Dünya Bankası sınıflamasına göre alt, alt-orta, üst-orta, OECD dışı yüksek gelir grubu ve yüksek gelirli OECD ülkeleri olarak gruplara ayırıp, ülkelerin ekonomik özgürlükler düzeyi ile doğrudan yabancı yatırım ortalamaları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, ekonomik özgürlükler ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu; bunun yanında alt gelir gruplarından üst gelir gruplarına doğru ekonomik özgürlük düzeyinin yükseldiğini tespit etmişlerdir. Ülke grupları arasında DYY/GSYİH ortalamaları arasında yüksek

gelir grupları lehine oluşan fark, OECD Dışı Yüksek Gelir Grubu ile OECD üyesi Yüksek Gelir Grubu hariç, istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Ashby ve Sobel (2008), ABD üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, ekonomik özgürlüğün farklı gelir düzeyine sahip eyaletlerin büyüme ve gelir düzeyine olan etkilerini, 1980-2003 dönemi verilerine dayanarak analiz etmişler ve özgürlük düzeyindeki değişimin tüm eyaletlerin büyüme oranını pozitif etkilerken, yüksek gelirli eyaletlerin gelir düzeyini etkilemediğini; diğer taraftan, ekonomik özgürlük düzeyinin büyüme oranına ve gelir düzeylerine çoğunlukla anlamlı bir biçimde etki etmediği sonucuna ulaşmışlardır (akt.Çetin, 2013:41).

Yenipazarlı (2009), ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin varlığını test etmek üzere, Türkiye özelinde 1970 - 2006 yılları arasındaki dönemi dikkate alarak çalışmasını yürütmüştür. Uzun ve kısa dönemde ekonomik özgürlükle ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit eden çalışmada, ekonomik özgürlük bileşenleri olarak kabul edilen “devletin büyüklüğü, piyasaya müdahale, para ve banka, sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal-kurumsal yapı”nın da büyüme ile ilişkisi sorgulanmıştır. Yapılan analizlerde söz konusu dönemde Türkiye’de ekonomik özgürlüğe katkıda bulunan bileşenlerin “para ve banka, sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal-kurumsal yapı bileşenleri” olduğu belirlenmiş; devletin büyüklüğü ve piyasaya müdahale bileşenleri ile ekonomik büyüme arasında ise beklendiği kadar güçlü bir ilişki tespit edilmemiştir.

Sarıbaş’ın 2009 yılında, 49 ülkenin 1995-2004 aralığındaki dönemde ekonomik özgürlük düzeyleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında, negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Yıldırım’ın (2009) 96 ülkenin 1970-2005 dönemini (5’er yıllık) dikkate alarak ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkiyi Aghion-Howitt modelini kullanarak analiz ettiği çalışmasında, ekonomik özgürlük düzeyinin büyüme üzerine etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanında büyümenin önemli açıklayıcılarından biri olarak teknoloji sınırından uzaklığın (ülkenin yaptığı bir inovasyonun ülkenin büyüme hızına katkısı) büyüme hızına katkısı pozitif bulunmuştur. Diğer bir deyişle teknoloji sınırına uzak (teknoloji düzeyi düşük) ülkelerin yaptığı bir inovasyonun ülkenin büyüme hızını yüksek oranda artıracak bulgusuna ulaşılmıştır. Gelişmekte olan

ülkelerin büyüme oranlarını arttırmak için önceliği ekonomik özgürlüğü arttırıcı reformlar yerine teknoloji düzeylerini arttıracak politikalara vermesi gerektiğini; bu ülkelerin teknoloji sınırına yakınlaştıklarında ekonomik özgürlüğü arttırmaya yönelik reformların büyüme performanslarına olumlu katkı yapabileceğini ortaya koymuştur.

Beşkaya ve Manan'ın (2009) demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin ekonomik performans üzerindeki etkisini Türkiye örneği üzerinden inceledikleri çalışmalarında, sekiz ana model oluşturulmuş, bu modellerin bir kısmında demokrasi ile ekonomik performans arasında olumlu ilişkiye rastlanırken, bazılarında aksi bir sonuç ortaya çıkmış, dolayısıyla kesin bir yargıya varılamamıştır. Yazarlar, demokrasi ve ekonomik performans arasındaki bu belirsiz yargının oluşmasında, tarihinde askeri darbeleri barındıran Türkiye'nin demokrasi konusunda çok kötü ya da çok iyi bir ülke olmasının ülke demokrasisinin ekonomik performans üzerinde net bir etki yaratmadığı yargısını öne sürmüşlerdir. Ekonomik özgürlüklerle ekonomik performans arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiş, Türkiye'de ekonomik özgürlüğün artmasının, ekonomik performansı artıracığı sonucu bulunmuştur. 1971, 1980 ve 1997 yıllarında yaşanan askeri müdahalelerin, ekonomik özgürlükle birlikte ekonomik performans üzerindeki etkisinin incelendiği modellerde de ekonomik özgürlüğün ekonomik performans üzerindeki pozitif etkisi görülmektedir. Yazarlar, bunun nedenini askeri yönetimlerin ekonomik özgürlükler alanında sınırlamalara gitmelerine bağlamışlardır.

Yalman vd.'nin (2011) çalışmalarında, arasında Türkiye'nin de bulunduğu yedi Latin Amerika ülkesinin 2000–2006 dönemine ait GSYİH büyüme oranları, sermaye özgürlüğü, mülk edinme özgürlüğü, ticari özgürlük, yatırım özgürlüğü ve rüşvet vermemek özgürlüğü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ve ilişkinin yönleri araştırılmıştır. Sonuçlar, ticari özgürlüğün, mülk edinme özgürlüğünün ve rüşvet vermeme özgürlüğünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ve sermaye özgürlüğü ve yatırım özgürlüğünün ise negatif yönde etkilediğini göstermiştir.

Pourshahabi, et.al. (2011), OECD ülkelerinin 1997-2007 dönemine ait verilerinden hareketle ekonomik özgürlükler, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif ancak

anlamsız bir etkisi olduğunu kaydetmişlerdir. Bunun yanında modellerindeki değişkenlerden kamusal tüketim harcamaları, kamusal yatırımlar ve beşeri sermaye düzeyinin ekonomik büyümeyi (ekonomik özgürlüklerden bağımsız olarak) hızlandırdığını tespit etmişlerdir.

Çetin'in (2013) ekonomik özgürlüklerin gelir düzeyi üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasında, 81 ülkenin 2000-2010 dönemi verileri analiz edilmiş ve ekonomik özgürlüğün düzey ve değişim değerlerindeki artışların gelir düzeyine pozitif ve anlamlı etki ettiği tespit edilmiştir.

Türker'in (2009) 128 ülke ekonomisi üzerinde 1996-2008 döneminde panel veri analizi ile ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sorguladığı çalışmasında; ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasında güçlü olmayan ancak negatif bir ilişki saptanmıştır. Çalışmadaki ikinci modelde ise, ekonomik büyüme üzerinde ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden girişim serbestliği, ticaret serbestliği, kamu büyüklüğü ve finansal serbestlik değişkenlerinin etkisi istatistiksel olarak anlamsız; mali serbestlik, parasal serbestlik, yatırım serbestliği, yozlaşmanın olmaması ve mülkiyet hakları değişkenleri ise istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Mali serbestlik ve parasal serbestlik ekonomik büyümeyle pozitif ilişkili iken; yatırım serbestliği, mülkiyet hakları ve yozlaşmanın olmamasının ekonomik büyümeyle negatif ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Akıncı vd.'nin (2014) çalışmasında ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin ekonomik büyüme ile arasındaki ilişkiler 1995 – 2012 döneminde, 50'si gelişmiş, 71'i gelişmekte olan ve 23'ü de az gelişmiş olmak üzere toplam 144 ülke için panel veri analizleri kullanılarak araştırılmıştır. Analiz sonuçları, yüksek ekonomik özgürlük düzeylerinin, iç ve dış ticarete yüksek oranlı liberalizasyonun, piyasa mekanizmasının etkin işlerliğini sağlayan düşük vergi oranlarının, güçlü paraya ulaşabilme ve bununla ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğinin ve yerli ve yabancı yatırımcılara sağlanan yatırım yapabilme özgürlüklerinin ekonomik büyüme süreci üzerinde pozitif yönlü etkiler yarattığını göstermiştir.

Tunçsiper ve Biçen (2014) Türkiye'nin de dahil olduğu dokuz yükselen piyasa ekonomisinde 2000-2012 yılları arasında ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz ettikleri çalışmalarında, mülkiyet hakları ve yatırım yapma özgürlüğü ile ekonomik büyüme arasında

negatif bir ilişkiye; çalışma özgürlüğü ve ticaret özgürlüğü ile ekonomik büyüme arasında ise pozitif bir ilişkiye ulaşmışlar; genel ekonomik özgürlük düzeyinin ise ekonomik büyüme üzerindeki belirleyiciliğine dair anlamlı bir ilişki bulamamışlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

2.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ekonomilerinin büyüklüğü ile orantılıdır. Ekonominin büyüklüğü ise o ülkenin üretim kapasitesinin – diğer deyişle GSYİH’sinin – bir göstergesi olup, kapasitedeki artışlar üretim faktörlerinden özellikle sermaye ile yakından ilgilidir. Ekonomik büyümeyi sağlayacak sermayenin öncelikle yurtiçi kaynaklardan temin edilmesi tercih edilir. Ancak gelir düzeyinin düşük oluşu, tasarruf eğiliminin veya kabiliyetinin yetersizliği gibi nedenler, ülkeleri finansman açıklarını doğrudan ve/veya dolaylı yabancı yatırımlarla kapatmaya yöneltmektedir. Dolayısıyla milli geliri ve tasarruf oranı düşük olan ülkelerde, doğrudan yabancı yatırımların ulusal tasarruf açığını kapatmak gibi bir fonksiyonu yerine getirmede efektif bir araç olduğu düşünülmektedir (Yılmaz, 2010:243). Bu açıdan doğrudan yabancı yatırım kavramı en yalın haliyle, “ülkenin sermaye stokundaki yabancı bir ülkeden sahipliği” ifade etmektedir (Karluk, 1986:179).

Üretimin ve pazarlamanın dünya ölçeğinde planlandığı küresel dünya düzeninde, bir şirketin kendisine rekabette avantaj sağlamak üzere –maliyet avantajı, lojistik avantaj, pazara veya hammadde kaynaklarına yakınlık, vb. – üretim faaliyetlerini kendi ülkesinin sınırlarının ötesinde, ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması veya sermayesini arttırarak kendine bağlı bir şirket durumuna getirmesi, “doğrudan dış/yabancı yatırım” olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2001:397). OECD – (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı), doğrudan yabancı yatırımları, “bir ülkede yerleşik kişi ya da kurumların bir başka ülkede kalıcı ekonomik çıkar elde etme amacı” olarak genel bir tanımla ifade etmektedir (Erçakal ve Karagöl, 2011:5). Doğrudan yabancı yatırım, firmanın kendi finansal kaynaklarıyla organik bir şekilde büyümek üzere kuracağı tesis, vb. araçlarla yapılabileceği gibi, inorganik bir biçimde hedef ülkedeki bir firmayı satın alma veya ortaklık kurma yoluyla da gerçekleştirilebilir.

IMF, Doğrudan Yabancı Yatırım Terimleri Sözlüğü'nde, doğrudan yatırımı, uluslararası yatırım türlerinden biri olarak, bir ülkede yerleşik kişi ya da kurumların, başka bir ülkede uzun vadeli ekonomik çıkar tesis etmek üzere yaptığı yatırım olarak tanımlamıştır. Eğer yatırım ortaklık yoluyla gerçekleştirilecekse, yabancı ortağın en az %10 oranında hisseye veya oy hakkına sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu oran doğrudan yatırım ilişkisinin belirleyicisi olarak kabul edilmiştir. Yabancı yatırım ile gerçekleştirilen girişimleri ise üç şekilde kategorize etmiştir: Bağlı ortaklıklar (yabancı yatırımcının %50'den fazla paya sahip olduğu ortaklık), iştirakler (yabancı ortağın hisse oranının %10-50 arasında olduğu ortaklık), şube (tamamen ya da müştereken yabancı ortağa ait olarak kurulmuş girişim) (IMF, 2014).

Diğer bir tanımda da doğrudan yabancı yatırımlar, “bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımlar” olarak ifade edilmektedir (Karluk, 1986: 180).

Yukarıda da açıklandığı üzere, yabancı bir ülkede uzun süreli ekonomik kazanç beklentisiyle yapılan doğrudan yatırımlar, reel yatırımı amaçlayan fiziki üretime yönelik uluslararası sermaye hareketleridir. Bu yatırımlar sayesinde ülkeye sermaye girişi sağlanmakta, kurulan tesisler aracılığıyla ulusal istihdama katkı sağlanmakta, ayrıca üretim bilgisi ve teknoloji ile yönetim bilgisi ve küresel iş tecrübesi transfer edilmektedir. Bu katkılar, doğrudan yatırımları, uluslararası sermaye akımlarının diğer kolu olan portföy yatırımlarından ayıran temel özellikler arasında yer almaktadır. Portföy yatırımları ise, tasarruf sahiplerinin sermaye piyasalarında yaptığı mülkiyete ortaklık hakkı kazandıran hisse senetlerine yönelik yatırımlar ile yatırımcıya ödünç verilen para karşılığında faiz geliri sağlayacak tahvillere yönelik sermaye akımlarını ifade etmektedir. Portföy yatırımları, uzun vadeli yatırımlar olup, faiz ve kâr sağlama amacıyla yapılırlar (Çelik, 2008:557).

Hukuki perspektiften yapılan doğrudan yabancı yatırım tanımında ise, 17/6/2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı ‘Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nda ifade edilen; “yabancı yatırımcı tarafından,

a) Yurtdışından getirilen Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye, devlet tahvilleri hariç olmak üzere şirket menkul kıymetleri, makine ve teçhizat, sınai ve fikri mülkiyet hakları ile,

b) Yurtiçinden sağlanan yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar, doğal kaynakların çıkarılması ve aranmasına ilişkin haklar gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla yeni şirket kurmayı veya şube açmayı, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak” anlaşılmaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4875.pdf>).

Portföy yatırımlarını kurumsal yatırımcılar, fonlar, bireysel yatırımcılar veya finansal kurumlar yaparken, doğrudan yatırımlar çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Global düzeyde planlanan stratejik amaçları doğrultusunda, hedef ülke pazarlarındaki varlıklarını ve kârlarını artırmaya yönelik reel yatırımlarını yapan çok uluslu şirketler, yatırımlarının uzun vadeli etkilerini dikkate alarak kendilerine maksimum getiriye sağlayacak pazarlara yönelmektedirler. Bu doğrultuda pek çok ülke, özellikle sermaye stoku sınırlı olan gelişmekte olan ülkeler, yatırım ortamlarını iyileştirmeye yönelik önlemler almakta, yabancı sermayenin dolaysız yatırımlarını çekebilecek teşvik mekanizmalarını devreye sokmaktadır.

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

Karar alma ve yönetim süreçlerinde küresel bir bakış açısıyla, üretim ve pazarlama fonksiyonlarını tüm dünya çapında planlayan çokuluslu işletmeler, doğrudan yabancı yatırımları gerçekleştiren aktörlerdir. Çokuluslu işletmeler, “değişik ülkelerde yavru şirketler ve bayilerle faaliyet gösteren ve toplam satışları, varlıkları veya işgücünün %20’si ana ülke dışında olan işletmeler” olarak tanımlanmaktadır (Williams, Dubrin, Sisk,1985: 534’ten akt.Tağraf, 2002:38).

Çok uluslu işletmeler doğrudan yatırımlar vasıtasıyla, küresel çapta üretim faaliyetlerini kendilerine rekabette avantaj sağlayacak şekilde organize ederler. Bu üretim faaliyetleri üç grupta kategorize edilmektedir (Alpar ve Ongun, 1985 akt.DPT, 2000:3):

1. Geriye bağımlı üretim faaliyetleri; kendi girdi ihtiyaçlarını karşılamak yahut bu hammaddeleri dünya pazarlarına sunmak üzere doğal kaynakların çıkarılması, işlenmesi ve satışı faaliyeti (petrol ve maden işletmeciliği gibi).

2. İleriye bağımlı üretim faaliyetleri; ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerini düzenlemek, ya da ana şirketin bulunduğu ülkenin pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde satışlarını artırmaya yönelik yaptığı yatırımlar.

3. Yatay bağımlı üretim faaliyetleri; şirketin yabancı ülkedeki görece düşük maliyetli üretim faktörleri ve pazar olanaklarından yararlanmak üzere, yabancı ülkedeki bağlı şirkete sermaye ile birlikte üretim için gerekli teknoloji, teknik yardım (know-how) ve işgücü transfer edilerek bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda gerçekleştirilen üretim.

Çokuluslu şirketlerin yukarıda sözü edilen faaliyetleri, global stratejik hedeflerine erişebilmek için doğrudan yabancı yatırım yapma kararı alması halinde, üç yatırım alternatifini arasında seçim yapması söz konusu olmaktadır (Marangoz, 2009: 238):

1. Satın Alma (Acquisition) : Çokuluslu şirketin, kısa sürede nakit sağlama ve kâra geçme motivasyonu ile özellikle gelişmiş ve doymuş bir pazarda görece kolay yoldan rekabet gücü elde etmek üzere yabancı ülkede var olan bir firmayı satın almasıdır. Bu yöntem, pazara hızlı girişi sağlarken, diğer taraftan doğru firmanın bulunması, kültür farklılıkları, makul bir fiyatın belirlenmesi, vb. açılardan birtakım riskleri barındırmaktadır.

2. Birleşme (Mergers): Literatürde firma evlilikleri olarak da anılan birleşmeler, “iki veya daha fazla bağımsız firmanın, eski kimlik ve tüzel kişiliklerini sona erdirerek, sahip oldukları tüm varlıklarını ve yeteneklerini birleştirmek suretiyle yeni bir isim altında bağımsız yeni bir firma kurulması” olarak tanımlanmaktadır. Birleşmeler, satın alma ve kendi kaynaklarıyla yeni bir firma kurmaya kıyasla birtakım avantaj ve dezavantajlar barındırmaktadır. Tarafların sahip olduğu yetkinlikler ve kabiliyetlerin bir araya getirilmesi ile ortaya çıkan sinerji sayesinde, birleşme güç ve sinerjinin açığa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Kendi kaynaklarıyla firma kurmaya nazaran riski daha düşük olup, pazarın değişen koşullarına ayak uydurma ve sağlanan teknoloji transferi ile esneklik ve rekabette avantaj sağlamaktadır. Diğer taraftan birleşmeye taraf olan

şirketler arasındaki kültürel çatışmalar, yeni kurulan şirkete dair strateji karmaşası, genişlemenin getirdiği ek maliyetler, vb. sorunlarla baş edilmesi gerekebilecektir.

3. Yeni Firma Kurma (Greenfield Investment): İşletmenin küresel genişleme sürecinde satın alma veya birleşme gibi inorganik büyüme alternatifleri yerine, organik büyüme stratejisini uygulayarak kendi finansal olanaklarıyla yaptığı fiziksel yatırımlar “yeni firma kurma” olarak ifade edilmektedir. Emek yoğun endüstrilerde faaliyet gösteren firmaların daha sık şekilde tercih ettiği bu yöntem; özellikle faaliyet gösterilen sektörde üretim lojistiğinin kilit başarı faktörleri arasında yer alması, satın alınabilecek bir üretim tesisinin olmaması veya çok pahalı olması, yerleşim yerinin uygunsuzluğu gibi koşullar altında diğer yatırım alternatiflerinin önüne geçebilmektedir. Yüksek yatırım maliyeti ve yüksek riske karşın, operasyonlar üzerinde %100 kontrol, operasyonel etkinlik, entegre üretim, son teknolojinin kullanımı, ticari sırların firmada kalması, vb. üstünlükleri barındırmaktadır.

2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Unsurlar

Gelişmiş, gelişmekte olan, az gelişmiş tüm ekonomilerin uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin tarafları olarak global ekonomi içinde artan bir şekilde birbirine bağımlı ve etkileşimle hale geldiği bir gerçektir. Böylesi bir atmosfer içinde her ülkenin ekonomik büyüme ve gelişmeye dair hedeflerini gerçekleştirmek üzere, stratejik bir bakış açısıyla uluslararası rekabetçi konumlarını tespit etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu noktada Walt Rostow’un (1964) “ulusal evrimdeki aşamalar”ı ifade ettiği ekonomik gelişmedeki beş aşama ile Michael Porter’in (1990) ulusal rekabetçi gelişme aşamaları aydınlatıcıdır.

Walt Rostow, büyüme ölçütü etrafında ekonomik gelişmeyi beş aşamada özetlemiştir: Geleneksel toplum, geçiş dönemindeki toplum, çıkışa geçen toplum, teknolojik olgunluk, yüksek kitlesel tüketim. Her bir aşamanın özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Kotler vd., 2005:86-87):

Geleneksel Toplum. Ekonominin büyük bölümünün tarım ürünleri, petrol, hammadde ve orman ürünleri gibi primer ürünlerin üretimi üzerinde yoğunlaştığı geleneksel toplumlarda, ekonomik gelişmeler kişi başına düşen üretim miktarını artıracak düzeyde değildir. Nüfusun büyük çoğunluğunun kırsalda yaşadığı bu

toplumlarda eğitim ve okuryazarlık oranı düşük olup, organize piyasalarda yapılan ekonomik işlem miktarı çok sınırlıdır.

Geçiş Dönemindeki Toplum. Geçiş dönemindeki toplumlar, daha gelişmiş uluslarla ilişki içinde olup; bu ulusların teknolojilerini, kurumlarını, iyi uygulamaları, yabancı yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkelerine transfer etmeye çalışırlar. Fiziksel, sosyal ve yapısal değişimlerin az ama dikkat çekici ölçüde olduğu bu aşama, çıkışa geçme sürecinin ön koşulunu oluşturmaktadır.

Çıkışa Geçen Toplum. Asıl ilerlemenin başladığı bu aşamada, üretimdeki gelişmeler neticesinde yan sanayinin ve destekleyici endüstrilerin gelişmesi, ekonomide giderek hızlanan büyüme oranlarına sebep olmaktadır. Ülkenin sermaye birikimi oldukça aktif ve dinamik bir duruma gelmekte ve bazı kilit sektörler gelecekteki büyümeyi finanse etmek için yeterli ölçüde sermaye ve yüksek oranda kâr üretmektedir. Ülke içi tasarruflara ek olarak, kalkınma projelerinin finansmanı için ihtiyaç duyulan döviz, yabancı yatırımlar ve yardımların yanında ihracat yoluyla kazanılan döviz ile karşılanmaktadır. Bu aşamada fiziksel ve sosyal altyapı, büyümenin devamını sağlamak için yeterince gelişmiştir.

Teknolojik Olgunluk. Modern teknolojinin bütün ekonomik aktivitelere adapte edilebildiği, kalifiye olmayan işgücü ile sermaye yoğun endüstrilerin yerini, nitelikli işgücü ve daha ileri teknoloji yoğun endüstrilerin aldığı bu aşamada; verimlilik ve ücretler hızlı bir şekilde artmakta ve ekonomi uluslararası entegrasyon düzeyini artırmaktadır.

Yüksek Kitlesele Tüketim. Kişi başına düşen gelirini temel ihtiyaç maddelerinin alım gücünün üzerine çıkıldığı bu dönemde; tüketicilerin ilgisi daha yüksek yaşam standardı nasıl sağlanabilir, üzerine yoğunlaşmaktadır.

Rostow, ilk üç aşamadaki ülkeleri az gelişmiş ülkeler olarak tanımlamaktadır. Ülkelerin gelişme düzeyinin artmasının, primer ürünlerden ziyade, daha yüksek katma değer yaratabilen, yüksek teknolojili ürünleri üretebilme yeteneği ile doğru orantılı olarak geliştiği gözlenmektedir. Bunu temin edecek sermaye ihtiyacı da ülkedeki tasarruf oranına paralel olarak; yerli sermayenin yanından doğrudan yabancı yatırımların ülkeye getirdiği sermaye ile

de karşılanmaktadır. Ayrıca direkt yatırımlar ile ülkeye yapılan yatırım, ülkenin sermaye stokunu artırmakla kalmayıp, üretim kapasitesinin niceliğini ve niteliğini artırmakta ve sağlanan teknoloji girişi ile endüstriyel gelişime de hizmet edilmektedir.

Porter, doğrudan yabancı yatırımların da katkıda bulunduğu ulusal zenginleşmenin sağlanabilmesini, büyük oranda rekabetçi avantajın geliştirilmesine bağlamaktadır. Porter, bir ülkenin gelişmesini sürdürebilmesinin öncelikle sahip olduğu faktör koşullarına bağlı olduğunu, diğer tarafta tasarrufu teşvik ederken, yabancı yatırım ve sermaye araçlarına yapılan yatırımı cazip hale getirmeye başladığını ve böylece emek ve kaynak yoğun endüstrilerin yerini, daha fazla sermaye yoğun ve teknoloji yoğun endüstrilerin aldığı vurgulamaktadır. Daha sonra ülke, ulusal zenginliğin itici gücü olan yenilik ve buluşlara yönelmekte ve eğer başarılı olunursa, mevcut zenginliğin korunması ve yönetim çabaları üzerine odaklanılmaktadır. Ulusların yaratıcılık gücüne ve kabiliyetine göre rekabet avantajını koruyabilme becerisi şekillenmektedir (akt. Kotler vd., 2005:87). Porter'ın "ulusal rekabetçi gelişmenin aşamalarını" açıkladığı bu yaklaşımın özeti aşağıdaki tabloda görülmektedir.

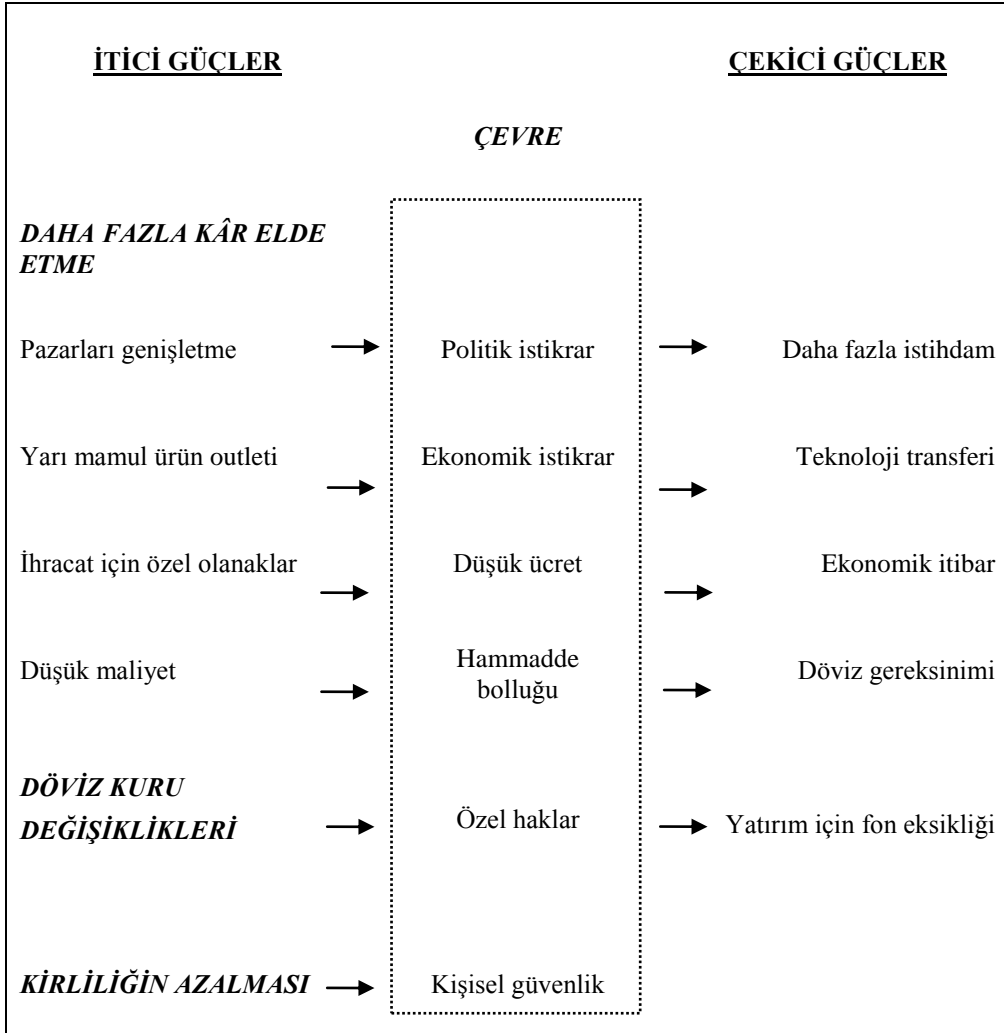
Tablo 6: Ulusal Rekabetçi Gelişmenin Aşamaları

| <i>Gelişmenin İtici Gücü</i> | <i>Rekabetçi Avantajın Kaynağı</i> | <i>Örnekler</i> |
|------------------------------|--|--|
| Faktör Koşulları | Üretimin temel faktörleri (Örn. Doğal kaynaklar, kalifiye olmayan işgücü) | 1980 öncesi Kanada, Avustralya, Singapur, Güney Kore |
| Yatırım | Sermaye araçlarına yapılan yatırım, dış ülkelerden teknoloji transferi, aynı zamanda tüketim için yatırımların yapılmasını ve ulusal uzlaşmanın varlığını gerektirir. | 1960'lı yıllarda Japonya, 1980'li yıllarda güney Kore |
| Yenilik ve Buluş | Rekabetçi avantajın dört belirleyici etkeni, yeni teknoloji yaratımını gerçekleştirmek için birlikte hareket eder. | 1970'lerin sonundan itibaren Japonya, 1970'lerin başından sonra İtalya, savaş sonrası dönemde Almanya ve İsveç |
| Zenginlik | Mevcut zenginliğin yönetimine verilen önem, elmasın dinamiklerini tersine çeviriyor. Yenilikler durgunlaştığı zaman rekabetçi avantajlar erozyona uğruyor. İleri üretim faktörlerine yatırımlar yavaşlıyor, rekabet ve bireysel motivasyon azalıyor. | Savaş sonrası dönemde İngiltere, 1980'den bugüne ABD, İsviçre, İsveç, Almanya. |

Kaynak: Robert M.Grant, (1991). "Porter'in 'Ulusların Rekabetçi Avantajları': Bir Değerlendirme", Strategic Management Journal, 12, s.540. (Grant'ten akt. Kotler vd., 2005:88).

Rostow'un ülke sınıflamasında üst basamaklara çıkabilmek, Porter'in sözünü ettiği ulusal zenginleşmenin sağlanmasında rekabet avantajını yaratabilmek, ekonomik büyümeye ivme kazandırmak ve gelişmişlik düzeyinde sıçrama yaratmak üzere doğrudan yabancı yatırımlara ihtiyaç durmaktadırlar. Bu noktada doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini şöyle özetlemek mümkündür.

Tablo 7: Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri



Kaynak: Booncharoenpol, B. "Foreign Direct Investment In Asia: Thailand's Experiences After 1960", Faculty of Economics, Krirk University, Bangkok, <http://www.ibrarian.net/navon/paper/Theoretical Concept of Foreign Direct Investment.pdf?paperid=3470681>, Erişim: 02.05.2015.

Doğrudan yabancı yatırımların uluslararası hareketliliğini açıklamaya yönelik olarak hem yatırımcı ve köken/kaynak ülke açısından, hem de ev sahibi ülke açısından öne sürülebilecek nedenleri çekici ve itici faktörler olarak sınıflandırmak mümkündür. Tablodan hareketle bu faktörler şöyle özetlenebilir:

- *İtici Güçler:* Köken ülkeden kaynaklanan ve işletmeleri dış pazarlarda yatırıma yönelten faktörlerdir. Bu faktörlerin başında işletmelerin düşük ücret,

hammadde kaynaklarının bolluğu ve ucuzluğu, pazara yakın olma, yerinde üretim yaparak ulaşım maliyetlerini azatma, ithalatla ilgili vergi ve kısıtlamaları aşma ve tüketiciye daha kolay erişim gibi nedenlerle daha yüksek ciro ve daha fazla kâr sağlayabilme isteği gelmektedir. İhracat yoluyla hedef ülke pazarlarına erişimden doğrudan yabancı yatırım yoluyla girişin taşıdığı yüksek riskin karşısında, sağladığı getiri de fazla olabilmektedir. Köken ülkedeki pazardaki rekabetin yoğunluğu ve büyüme olanaklarının kısıtlı olması ve yukarıda sözü edilen avantajlar işletmeleri doğrudan yatırıma yöneltebilmektedir. Diğer deyişle gelişmiş ülkelerdeki kârlılığın azalması ve buna eşlik eden bölgesel ticaret anlaşmaları yatırımcı açısından itici faktörler arasında yer almaktadır (Kar ve Tatlısöz, 2008: 445). Bunun yanında Japonya gibi, ödemeler bilançosunda dış ticaret fazlası veren ve bu fazlalığın ekonomide enflasyon yaratmasının önüne geçmek üzere, hükümetler sanayicilerin dış yatırıma yönelmelerini teşvik edebilmektedirler (Booncharoenpol, 3-7).

Köken ülkedeki tesislerde üretilen yarı mamullerin, ev sahibi ülkedeki fabrikalara işlenmek üzere satılması, çok uluslu şirketler için ayrı bir kazanç unsurudur. Bu açıdan da doğrudan yabancı yatırım yapma, işletmenin daha fazla kâr elde etmesinde bir araç olabilmekte; ev sahibi ülkedeki fabrikalar, köken ülkedeki fabrikaların outleti olarak değerlendirilmektedir (Booncharoenpol, 4).

Yatırımcılar, kendi ülkelerindeki sıkı çevre mevzuatının varlığı ve kirliliğın azaltılması yönündeki baskılardan ötürü köken ülkede faaliyetlerini sürdürmenin yaratacağı maliyet nedeniyle; esnek çevre mevzuatına sahip başka ülkelere yatırımlarını kaydırabilmektedirler. Bu konuda Cole'ün (2004) geliştirdiğı Kirlilik Sığınağı Hipotezi ile çevresel kirliliğe neden olan endüstrilerin gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere doğru yer değiştirmekte olduğu ileri sürülmektedir. Gelişmiş ülkelerin katı çevre politikalarının yarattığı yüksek çevre maliyetleri, şirketleri başka ülkelere doğru yatırım arayışına yöneltmektedir. Diğer tarafta ise ekonomik büyümelerini destekleyecek yeterli sermaye birikimi olmayan, emek faktörünün görece ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelerdeki esnek çevre politikaları, kirliliğe neden olan endüstriler için birer çekim merkezi haline gelmektedir. Hipoteze göre, çevresel düzenlemeler, gelişmiş ülke menşeli yabancı sermayenin yatırım kararı üzerinde etkili olmakta ve neticede esnek çevresel mevzuatı olan gelişmekte olan ülkeler bu endüstri kollarında uzmanlaşmaktadır (akt. Çelik, 2012:39).

İtici faktörlerin bir diğeri de gelişmiş ülkelerin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere, ihracat hacimlerini artırmaya yönelik tanıdığı kota, ithalat vergilerini azaltma veya muafiyet sağlama gibi birtakım özendirici uygulamalardır (Genelleştirilmiş Preferanslar Sistemi gibi). Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yapılacak yatırımlar sayesinde, üretilen ürünlerin ihracatında bu tip özel olanaklardan yararlanmak mümkün olabilmektedir.

- *Çekici faktörler*: Çekici faktörler, doğrudan yabancı sermayenin yöneldiği ekonominin iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kalkması, finansal liberalizasyon, ulaşım ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerdeki hammadde ve işgücü maliyetindeki düşüklük, döviz kuru politikaları, yabancı yatırımcıya sağlanan mali teşvikler, özelleştirme uygulamaları, makro ekonomik istikrar, dış yatırımcı için azaltılan bürokrasi ve politik istikrar başlıca çekici faktörler arasında sayılmaktadır (Kar ve Tatlısöz, 2008:436-448).

Ekonomik büyümelerinin finansmanında ulusal tasarruf eksikliğinden ötürü yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkeler, yabancı yatırımcının getireceği uzun vadeli sermayenin yanı sıra sağlayacağı istihdam, teknoloji transferi, ekonomik prestij ile de kazanç elde etmektedir. Ayrıca dış yatırımcının sağladığı sermaye girişi ülkenin döviz gereksiniminin giderilmesine de katkıda bulunmaktadır (Booncharoenpol, 5-6).

Yabancı yatırımcı için bir ülkenin sunduğu teşvik edici faktörler ne kadar cezbedici olursa olsun, yatırım atmosferi yatırımcının riskini yönetilebilir kılmalıdır. Bu açıdan ülkenin sahip olduğu politik ve ekonomik istikrar, işgücü piyasasındaki ücretlerin görece düşüklüğü, ucuz ve bol hammadde kaynaklarına erişim, yabancı sermayeye tanınan özel haklar ve kişisel güvenlik yabancı yatırımcının dikkate aldığı önemli çevresel faktörler arasında sayılmaktadır.

2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklamaya Yönelik Teoriler

Küreselleşme ile birlikte mikro açıdan çok uluslu şirketlerin üretim ve pazarlama faaliyetlerini dünya ölçeğinde planlama hareketleri, makro açıdan ise ülkelerin ekonomik büyümelerine ivme kazandırmak üzere uluslararası sermayeyi fiziki yatırımlar yoluyla ulusal sınırlarının içine çekme isteği dünya çapında doğrudan yabancı yatırım hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Ancak

doğrudan yabancı yatırım hareketlerini konu eden ilk çalışmalar yeni olmayıp, Neo-klasik iktisat teorisi içinde ortaya çıkmıştır.

2.4.1. Tam Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler

Doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik teoriler 1960'lı yıllara kadar tam rekabet koşulları varsayımı altında şekillenmiştir. Bu alanda geliştirilmiş başlıca teorilerin, Getiri Oranlarındaki Farklılık Teorisi, Portfolyo Teorisi ve Pazar Büyüklüğü Teorisi olarak sıralanması mümkündür.

2.4.1.1. Getiri Oranlarında Farklılık Teorisi

1970'li yıllardan itibaren dünya genelinde liberalleşme rüzgarları ile başlayan ve uluslararası sermaye hareketliliğinin hızlanmasına yol açan finansal serbestleşme süreci ve yeni ekonomik düzen, uluslararası sermayenin, tüm dünyada getiri oranlarındaki farklılıklar dairesinde dolaşmasına ve sermayenin ihracı sürecinin başlamasına neden olmuştur (Oktayer vd., 2008: 26).

Getiri oranlarında farklılık teorisi, özellikle gelişmiş ekonomiler arasında bu tür yatırımların arttığı 1950'li ve 1960'lı yıllarda önem kazanan bir hipotezdir (Öztürk, 2004: 114). Firmaların marjinalist bir yaklaşımla “sermayenin marjinal maliyetini, sermayenin marjinal getirisine eşitleyerek kâr maksimizasyonunu amaçladıklarını” ifade eden geleneksel yatırım teorisinden çıkarılmıştır. Bu hipoteze göre, uluslararası yatırım yapma kararı veren firma için belirleyici olan, yapacağı yatırımın yurtdışında beklenen getirisi ile bu yatırımı yurt içinde yapması sonucunda elde edeceği getirinin karşılaştırılmasıdır. Her iki durum kârlılık noktasında karşılaştırılarak getirisi daha yüksek olan yatırım seçilmektedir. Dolayısıyla DYY'ler, uluslararası sermaye yatırımlarının getirilerindeki farklılıkların bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2004: 114).

2.4.1.2. Portfolyo Teorisi

Teorik çerçevesi Tobin ve Markowitz tarafından oluşturulan Portfolyo Teorisi 1930'lu yıllarda uluslararası sermaye hareketlerini açıklamakta kullanılmıştır (Öztürk, 2004:115). Yatırımcının temel amacı, öngörülen bir risk düzeyinde en yüksek kârlılığı elde etmektir. Burada temel hareket noktası risklerin en aza indirilmesi yani “bütün yumurtaların aynı sepete konmaması”dır (Seyidoğlu, 2001: 486).

Bu teoriye göre, yatırım tercihinin, yatırımın beklenen getirisi ve alınan riskten etkilendiği noktasından hareketle, firmalar yatırım kararı alırken kârlılığı arttırıcı ve riskleri en aza indirici şekilde bir politika izleyeceklerdir. Firmalar, birden çok ülkeye yatırım yaparak riski paylaşırma yolunu seçmektedirler. (Lizondo, 1990: 3'ten akt. Uzun, 2010: 86). Çünkü yatırım için seçilen ülkeler getiri noktasında farklı riskleri barındırdıklarından dolayı tek bir ülkeye yapılan yatırım, alınacak risklerin gerçekleşme olasılığını arttırmaktadır. Bu sebepten dolayı firmalar gerek getiri oranını arttırmak ve gerekse risk oranını düşürmek için uluslararası bir sermaye portföyü oluşturmaktadırlar.

2.4.1.3. Pazar Büyüklüğü Teorisi

Pazar büyüklüğü teorisi, tam rekabet piyasası varsayımına dayalı teoriler içerisinde DYY'lerin önemli bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Pazarın büyüklüğü ile doğru orantılı olarak firmaların ölçek ekonomilerinden faydalanabilme olanakları da artmaktadır (Özcan ve Arı, 2010:70).

Üretim ve pazarlama süreçlerini dünya ölçeğinde planlayan, doğrudan yabancı yatırım hareketlerinin aktörleri olan çok uluslu şirketler, bir ülkeye girme kararı verirken, o ülkenin mevcut ve potansiyel pazar büyüklüğüne dikkat ederler. Pazar büyüklüğü, yatırımın sağlayacağı kazanç beklentisi ile katlanılacak maliyet arasındaki dengenin kurulmasında yardımcı olan bir parametredir. Yeterli büyüklükteki bir pazar, firmanın satış beklentilerinin karşılanmasına olumlu etki edecek ve bu doğrultuda çok uluslu şirketlerin o bölgeye olan yatırımları artacaktır. Şirketler varlıklarından optimal düzeyde yararlanmak için büyük pazarlara yatırıma yönelmektedirler (Asiedu, 2002: 110'dan akt. Kurtaran, 2007: 374).

2.4.2. Eksik Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler

Tam rekabet piyasası varsayımına dayanan teorilerin doğrudan yabancı yatırımları açıklamakta yetersiz kalması sonucu, 1960'lı yıllardan itibaren iktisatçılar, piyasaların içinde bulunduğu eksik rekabet koşulları varsayımına dayanan teoriler ortaya atmışlardır. Bu doğrultuda Hymer- Endüstriyel Örgütlenme Teorisi, İçselleştirme Teorisi, Coğrafi Konum Teorisi, OLI Paradigması - Eklektik Paradigma, Ürün Yaşam Evreleri Teorisi ve Oligopolistik Tepki Teorisi ortaya konmuş başlıca teorilerdendir.

2.4.2.1. Hymer- Endüstriyel Örgütlenme Teorisi

İlk olarak Stephen H. Hymer tarafından ortaya atılan ve daha sonraları Charles P. Kindleberger'in katkıda bulunduğu, "Endüstriyel Yapı Yaklaşımı" veya "Tekelci Rekabet Kuramı" olarak da bilinen bu teoriye göre, doğrudan yabancı yatırımların aktörleri olan çok uluslu şirketler (ÇUŞ), yerel firmalara göre birtakım üstünlüklere sahiptirler ve bu üstünlükler ÇUŞ'lara tekelci güç sağlamaktadır. Hymer'a göre ÇUŞ'lar yatırım yapmak için, rekabet avantajına sahip oldukları pazarları seçerler, ki burada sözü edilen rekabet avantajı; üretim teknolojileri, yönetim becerileri, endüstriyel yapı, ürün bilgisi, ölçek ekonomileri vs. gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır (Shenkar ve Luo, 2008: 68-69).

2.4.2.2. İçselleştirme Teorisi

P.J. Buckley ve M. Cason tarafından ortaya atılan bu teori, çok uluslu şirketlerin uluslararası piyasalarda karşılaşabilecekleri düzensizlikler ve gecikmelerden hareketle ortaya çıkmıştır. Çok uluslu şirketler yabancı piyasalarda mevcut olan ve kendi üretim süreçlerini olumsuz etkileyen piyasalardan kurtulmak için bu piyasaları içselleştirme yoluna giderler (Kurtaran, 2007: 370).

İçselleştirme süreci, işlem maliyetlerinin düşürülmesi, risk ve belirsizliklerin azaltılması, daha fazla kontrol elde etmek, pazar gücünün yayılması, piyasalar arasında farklı fiyat uygulayabilmek ve ölçek ekonomisinden faydalanmak gibi amaçlarla gerçekleşir (Eren ve Samsunlu, 2011: 76).

2.4.2.3. Coğrafi Konum (Lokasyon) Teorisi

Teori, işgücü ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerinin uluslararası hareketliliğinin olmaması ve bunun yarattığı faktör maliyetlerinin farklı oluşuna dayanmaktadır. Dolayısıyla üretim yerinin seçimi, faktör maliyetlerine bağlı olup; maliyetlerin düşük olduğu, ulaşım ve iletişim altyapısının yeterli, doğal kaynaklara erişimin kolay, (görelî ucuz) işgücü ve güvenilir tedarikçiye ulaşılabilir olmasına bağlıdır (Uzun, 2010:98). Lokasyon teorisine göre, üretim yapılacak yerin seçimi, üretim sürecinde işlenecek kaynağa göre tespit edilmektedir. Bunun yanında ulaşım maliyetleri ve ticari engeller de üretim yeri kararı üzerinde etkilidir. Her iki kriter de örneklendirilecek olursa; özellikle madencilik sektöründe hammaddeye yakınlık esastır. Diğer deyişle, alüminyum madenciliği boksit madeninin bulunduğu yerlerde, alüminyumun işlenmesi ise elektriğin ucuz olarak bulunduğu

yerlerde yapıldığında ekonomik olacaktır (Oksay, 1998:3). Ulaşım maliyetleri ve ticari engellerle ilgili olarak da 1980'li ve 90'lı yılları kapsayan Japonların Amerikan piyasasına girişiyle ilgili gönüllü ihracat kısıtlamaları örnek olarak gösterilebilir. İlk olarak 1981 yılında Amerikan otomobil piyasasındaki gerileme neticesinde, Japon otomobil üreticilerinin gönüllü ihracat kısıtlamaları programı kapsamında ABD'ye ihraç ettikleri araçları 1,68 milyon ile sınırladıkları görülmüştür. Bu limitler 1984'te 1,85 milyona, 1985'te ise 2,30 milyona çıkmış, 1994'te program son bulmuştur. Bu program uygulandığı süre boyunca Japon otomobillerinin ABD piyasasındaki satış fiyatlarını yükseltmiş ve ciroları olumsuz etkilemiştir. Makro ölçekte yaratılan bu ticaret engelini aşmak üzere, Honda 1982'de ilk fabrikasını Marysville, Ohio'da açmıştır. 1990'da ise Honda'ya Nissan, Toyota, Mazda ve Mitsubishi ABD'de yaptıkları yatırımlarla katılmışlardır (Benjamin, 1999:1, Chu, 2014:1).

2.4.2.4. OLI Paradigması - Eklektik Paradigma

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları konusuna açıklık getirmek üzere John H. Dunning tarafından ortaya atılan, "Eklektik Paradigma" olarak da anılan teori, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının nerede ve niçin yapılacağına karar verilirken şu üç unsurun varlığına işaret eder: mülkiyet avantajı, konumsal avantajlar ve içselleştirme avantajları (Zhao ve Decker, 2004: 8).

- Mülkiyet avantajı (ownership advantages), firmaya rekabet üstünlüğü sağlamada kullanılan araçları ifade etmekte olup, firmaya özgü yeni teknolojiler, marka ismi, patentler, yönetim ve organizasyon yapısı gibi üstünlüklerdir (Elo, 2007: 6). Bu üstünlüklere sahip olan firmanın, bunları ev sahibi ülkelerdeki firmalara satmak veya kiralamak yerine kendi içinde kullanmanın daha kârlı olacağı ve bunları içselleştirmek (internalization advantage) isteyeceği varsayımı hakimdir (Erçakar, 2005:55).

- Konumsal avantajlar, yatırım yapılacak ülkenin faktör/girdi maliyetlerinin düşük olması, verimliliği yükseltebilmesi gibi yatırımı kârlı kılacak özelliklere sahip olmasıdır. Bunun yanında ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanmış olması, piyasa yapısı, kur ve faiz politikaları vs. de konumsal avantaj unsurları arasında sayılmaktadır (Elo, 2007: 6; Seyidoğlu, 2009: 609).

- İçselleştirme avantajları, tarifeler ya da ulaşım maliyetleri nedeni ile yabancı bir ülkede üretimin daha avantajlı olması durumunda firmanın, sahip olduğu ürün ya da üretim sürecindeki mülkiyet avantajlarını satmak ya da kiralamak yerine, piyasaları içselleştirerek bu hakları kendisinin kullanmasını tercih etmesidir (Dönmez, 2009: 18).

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları OLI Paradigması kullanılarak aşağıdaki gibi tablolastırılabilir:

Tablo 8 : OLI Paradigması ile Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

| Mülkiyet Avantajları (O – Ownership Advantages) | Konumsal Avantajlar (L – Location Advantages) | İçselleştirme Avantajları (I –Internalization Advantages) |
|--|---|--|
| <p>ÖLÇEK</p> <ul style="list-style-type: none"> - Girdileri daha ucuza temin etme ya da özel şartlarla sağlama, - Ürün piyasalarına daha iyi katılım, - Ürün veya model çeşitliliği, - Hem firma hem de tesis düzeyinde ölçek ekonomileri <p>MADDİ OLMAYAN DEĞERLER</p> <ul style="list-style-type: none"> - Know-how, teknoloji, ticari marka, ürün yönetimi, arge, beşeri sermaye <p>HÜKÜMET POLİTİKALARI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ülke içi teşvikler | <p>GİRDİLER</p> <ul style="list-style-type: none"> - Piyasaların ve girdilerin yaygın dağılımı - Girdi fiyatları, kalite ve verimlilik <p>ÖLÇEK EKONOMİLERİ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Üretim merkezileşmesi için fabrika düzeyindeki ekonomik ölçeğin yaygınlaştırılması <p>HÜKÜMET POLİTİKALARI</p> <ul style="list-style-type: none"> - İthalatın kontrolü (tarifeleri vb.) - Vergi oranları, teşvikler, yatırım imkanları, siyasi istikrar <p>DİĞER</p> <ul style="list-style-type: none"> - Taşıma ve iletişim masrafları - Altyapı (ticari konum, yasal durum, nakliye, vb.) Kültür farklılıkları (dil, din, iş kültürü, vb.) | <p>NİHAİ MALLAR PAZARINDA PİYASA BAŞARISIZLIĞI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Piyasa işlemlerinin birleştirilmesi ile maliyetlerin azaltılması, - Vadeli piyasaların eksikliğinin giderilmesi <p>PAZAR İÇİNDEKİ GİRDİLERDEN DOLAYI PİYASA BAŞARISIZLIĞI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mülkiyet hakkı maliyetlerinden kaçınmak - Alıcının girdinin değeri ve yapısı hakkındaki endişesi - Girdilerin satış koşulları ve arzlarının kontrolü <p>TEKEL GÜCÜ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pazarın olduğu yerde fiyat ayırımına izin vermez - Pazar kontrolünün çıkışları <p>Rüşvet ve yıkıcı fiyatlama gibi rekabeti önleyici uygulamaların ele alınması</p> <p>ÜRÜN FARKLILAŞTIRMASI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Satıcının ürünün kalitesini korunması hakkında gereksinimi <p>HÜKÜMET</p> |

| | | |
|--|--|---|
| | | POLİTİKALARI - Hükümetin yatırımları destekleyici veya engelleyici olması (kotalar, gümrük tarifeleri, vergiler, vb.) |
|--|--|---|

Kaynak: Dunning, J. (1993). Trade, Location of economic Activity and the MNE: A Search For Eclectic Approach, The International political Economy of Foreign Direct Investment, Vol 1'den akt. Erçakar, M.E. (2005). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa, s.58-59.

2.4.2.5. Ürün Yaşam Evreleri Teorisi

Doğrudan yabancı yatırımların uluslararası hareketleri açıklamaya yönelik olarak Raymond Vernon (1966) tarafından yazılan “International Investment and International Trade in the Product Cycle” adlı makale ile ortaya atılan “ürün yaşam evreleri/döngüsü teorisi”nde, işletmelerin doğrudan yabancı yatırıma yönelmesinin temelinde, yeniliği yaratan firmanın sahip olduğu ürünlerdeki teknolojik üstünlüğünü ve tekeli avantajını diğer pazarlarda da koruma isteğinin yattığı ifade edilmektedir (Kurtaran, 2007: 370).

Teoriye göre yenilik, yüksek ar-ge maliyetlerinin yarattığı yüksek fiyatı ödeme kabiliyetine sahip, kişi başına gelirin veya alım gücünün fazla olduğu gelişmiş piyasalarda ortaya çıkmaktadır. Bu piyasalarda üretici ile tüketici arasındaki haberleşmenin de gelişmiş olması, ürünün piyasaya giriş döneminde tüketiciden gelecek geri bildirimler doğrultusunda standardize hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Bu özelliklerinden ötürü sözü edilen gelişmiş piyasalar, yeniliğin yaratılmasında altyapı ve üstyapı olanaklarıyla ilk üretim lokasyonu olarak uygundur. Ürün böyle bir piyasada üretilmeye başlandıktan sonra, artan taleple birlikte standart hale gelmekte; buna karşılık yükselen rekabete paralel olarak da firma uzmanlaşmaya ağırlık vermektedir. Rekabet baskısı zaman içinde firmaları maliyet odaklı davranmaya ve üretim maliyetlerini minimize edecekleri yerlere üretim operasyonlarını kaydırmaya yöneltmektedir. Neticede üretim, emek maliyetlerinin yüksek olduğu menşe ülkeden, emek maliyetinin görece düşük olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru yer değiştirmekte ve başlangıçta sadece menşe ülkede olan üretim, zamanla diğer ülkelere kaymaktadır. Menşe ülke bu sürecin başlangıcında üretimini ve pazarlamasını sadece kendi ülkesinde yaparken, zamanla ihracata başlayıp, akabinde üretimini dış ülkelere kaydırıp, nihayetinde

üretiminin büyük bir kısmını veya tamamını yurtdışına kaydırarak net ithalatçı konumuna gelebilmektedir (Vernon, 1966'dan akt. Demirel, 2006:23-24).

Teori yukarıda açıklanan akış ile ilgili malın hayat seyri ile ilgili beş aşamanın da altına çizmektedir: yenilik, gelişme, olgunlaşma, gerileme ve yok olma. Bu aşamaların her birinde malın icat edildiği ülkede doğuşundan itibaren geçirdiği evreler ile üretimin lokasyonunun gelişmiş ülkeden gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere doğru geçişi gerekçeleriyle anlatılmaktadır. Vernon'a göre, bir icat gelişmiş ülkede yapıldıktan sonra, teknoloji bir süre bu ülkenin tekelinde kalmaktadır. Bu süre içinde gelişmiş ülke malın net ithalatçısıdır. Ancak teknoloji standart hale geldiğinde; artan rekabet ve maliyet baskısı ile üretimin yeri; işgücü, hammadde vb. kaynakların maliyetinin düşük olduğu az gelişmiş ülkelere kayar. Bu süreçte dış ticaretin yönü değişerek; başlangıçta net ihracatçı olan gelişmiş ülke, ürünün net ithalatçısı hale gelir. İleri teknoloji ürünleri gelişmiş ülkelere, standart teknoloji ürünleri ise az gelişmiş ülkelere ihraç edilir (Çelik, 2008:147-148). Vernon'ın bu teorisi ürünün yaşam evrelerinin farklı aşamalarında doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik olarak kavramsal bir çerçeve sunmaktadır (Çetin ve Seker, 2013:124).

2.4.2.6. Oligopolistik Tepki Teorisi

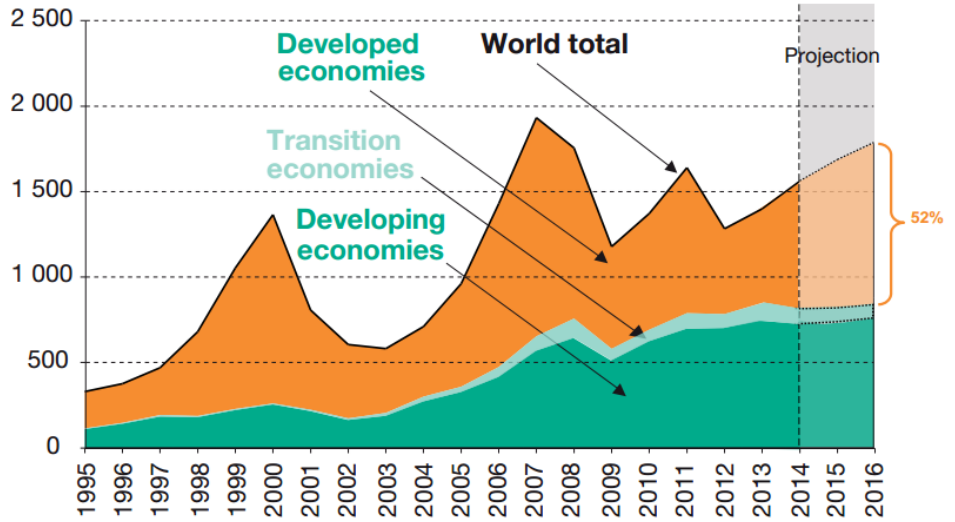
Fredrick Knickerbocker tarafından ABD'li çok uluslu şirketlerin davranış biçimlerinin analiz edilmesi ile ortaya atılan oligopolistik tepki teorisi; yabancı sermaye yatırımlarını oligopolistik endüstriyel yapı içerisinde incelemektedir. Araştırmada 20. yüzyılda ABD'deki büyük girişimlerin faaliyetleri incelenmiş ve ülkedeki firmaların uluslararası yapılanma içine girdikleri ve uluslararası olmak için oligopolistik tepki geliştirerek, doğrudan yabancı yatırımlara yöneldikleri ve farklı alanlarda yaptıkları yatırımlarını ülke dışında da yaparak bu çeşitliliği yurtdışına taşıdıkları tespit edilmiştir. Eksik rekabet piyasalarına özgü bir yapılanma olan oligopol yapı içinde rekabet eden, birbirine etki etme yeteneğine sahip az sayıda firma karşılıklı bağımlılık içinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Piyasadaki herhangi bir firmanın üretim, fiyat, satış ve yatırım konularındaki kararları diğer firmaların da hamlelerine yön vermektedir. Nitekim oligopolistik endüstrilerde rakip firmalardan birinin yatırım yapması halinde, aynı endüstride faaliyet gösteren diğer işletmeler de öncü/lider şirketi izleyerek yatırım faaliyetine yönelmekte ve rakip firmaların gösterdiği tepki "lider firmayı izlemek" şeklinde olmaktadır. Yabancı bir ülkeye yatırım yapan lider firmanın yatırımları "saldırı

yatırımları” olarak adlandırılmakta; lideri izleyen rakiplerin yaptıkları yatırımlar ise “savunma yatırımları” olarak tanımlanmaktadır (Knickerbocker, 1973’ten akt. Görmezöz, 2007:8-9). Özetle teori, firmaların piyasadaki rekabet güçlerini artırmak veya korumak adına rakiplerinin davranış kalıplarını taklit etme ve bu suretle dış yatırımlara yönelme eğilimi içine girdiklerini açıklamaya çalışmaktadır.

2.5. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketleri

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından 2014 yılında hazırlanan Dünya Yatırım Raporu, dünyadaki doğrudan yabancı yatırım hareketlerindeki eğilimlerin ve istatistiklerin izlenebileceği bir kaynaktır. Rapora göre, 2013 yılında dünyada DYY akışı yukarı yönlü bir eğilim ile, önceki yıla göre %9’luk bir artış göstererek 1,45 trilyon dolarlık hacme ulaşmıştır. Dünya doğrudan yabancı yatırım stoku ise 25,5 trilyon dolara ulaşmıştır. UNCTAD, bu eğilimin sürekli olacağı, 2014’te 1,6 trilyon \$, 2015’te 1,75 trilyon \$, 2016’da ise 1,85 trilyon \$’a ulaşacağına dair öngöründe bulunmaktadır. Bu yükselişin hareket noktasını gelişmiş ülkelerdeki iyileşmenin başlamasına dayandıran UNCTAD, bazı gelişmekte olan ekonomilerdeki kırılganlığın ve politik belirsizlik ile bölgesel çatışmaların beklenen DYY artışı üzerinde olumsuz etki yaratabileceğini ifade etmektedir. Aşağıdaki grafikte, gelişmiş ülkelerdeki DYY hareketlerinin tekrar tırmanışa geçişi görülebilmektedir. Bu görüntü global doğrudan sermaye akımlarında gelişmiş ülkelerin büyük paya sahip olma geleneğine geri döndüğünün bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Gelecek yıllarda da gelişmekte olan ülkelere DYY akışının yüksek seviyelerde kalması beklenmektedir.

Grafik 3: 1995-2013 Dönemi DYY Girişlerinin Global ve Ekonomi Gruplarına Göre Görünümü, 2014-2016 Projeksiyonları



Kaynak: UNCTAD (2014). World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An action plan, s.2,http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2014_en.pdf

Raporda sözü edilen ülke gruplarında yer alan ülkeler şöyle belirtilmiştir.

- Gelişmiş ekonomiler: OECD ülkeleri, Şili, Güney Kore, Meksika ve Türkiye, AB'nin OECD üyesi olmayan yeni üye devletleri Bulgaristan, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Malta ve Romanya; Andora, Bermuda, Lihtenştayn, Monaco ve San Marino.
- Geçiş ekonomileri: Güneydoğu Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Gürcistan.
- Gelişmekte olan ülkeler: Yukarıda belirtilen ülkelerin dışında kalan ülkeler.

Tablo 9: Bölge Bazında DYY Hareketleri, 2011-2013 (milyar \$)

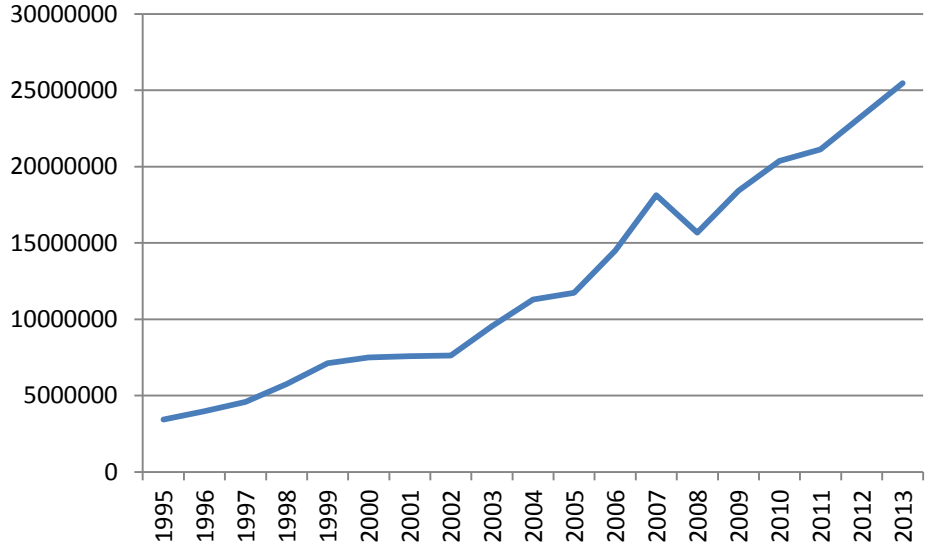
| | DYY GİRİŞİ | | | DYY ÇIKIŞI | | |
|-----------------------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| | 2011 | 2012 | 2013 | 2011 | 2012 | 2013 |
| Dünya | 1700 | 1330 | 1452 | 1712 | 1347 | 1411 |
| Gelişmiş Ekonomiler | 880 | 517 | 566 | 1216 | 853 | 857 |
| Avrupa Birliği | 490 | 216 | 246 | 585 | 238 | 250 |
| Kuzey Amerika | 263 | 204 | 250 | 439 | 422 | 381 |
| Gelişmekte Olan Ekonomiler | 725 | 729 | 778 | 423 | 440 | 454 |
| Afrika | 48 | 55 | 57 | 7 | 12 | 12 |
| Asya | 431 | 415 | 426 | 304 | 302 | 326 |
| Doğu ve Güneydoğu Asya | 333 | 334 | 347 | 270 | 274 | 293 |
| Güney Asya | 44 | 32 | 36 | 13 | 9 | 2 |
| Batı Asya | 53 | 48 | 44 | 22 | 19 | 31 |
| Latin Amerika ve Karayipler | 244 | 256 | 292 | 111 | 124 | 115 |
| Okyanusya | 2 | 3 | 3 | 1 | 2 | 1 |
| Geçiş ekonomileri | 95 | 84 | 108 | 73 | 54 | 99 |

Kaynak: UNCTAD (2014). World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An Action Plan, http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2014_en.pdf .

Tablodan da takip edileceği üzere, global düzeyde DYY hareketlerinde 2012 yılında yaşanan gerileme sona ermiş, 2013 yılında DYY’de yaşanan artışla yükselişe geçmiştir. Gelişmekte olan ekonomilere yönelik doğrudan yabancı sermaye akımı 778 milyar \$ ile, global sermaye akışlarının %54’üne tekabül edecek bir düzeye ulaşmıştır. Gelişen Asya ekonomilerinin dünyada en fazla dış yatırım çekecek bölge olmaya devam etmesi beklenmektedir. Asya’nın yanında Afrika, Latin Amerika ve Karayipler de sermaye çeken diğer bölgelerin arasında yer almaktadır. Rapor, gelişmiş ülkelere yönelik yabancı yatırımlardaki %9’luk artışta, AB içindeki iştiraklerden elde edilen dağıtılmayan kârların katkısına da dikkat çekmektedir.

1995 yılından bu yana dünyadaki sermaye hareketleri sonucunda ülke grupları bazında oluşan doğrudan yabancı yatırım stoku izlendiğindeyse, ortaya şöyle bir görünüm çıkmaktadır.

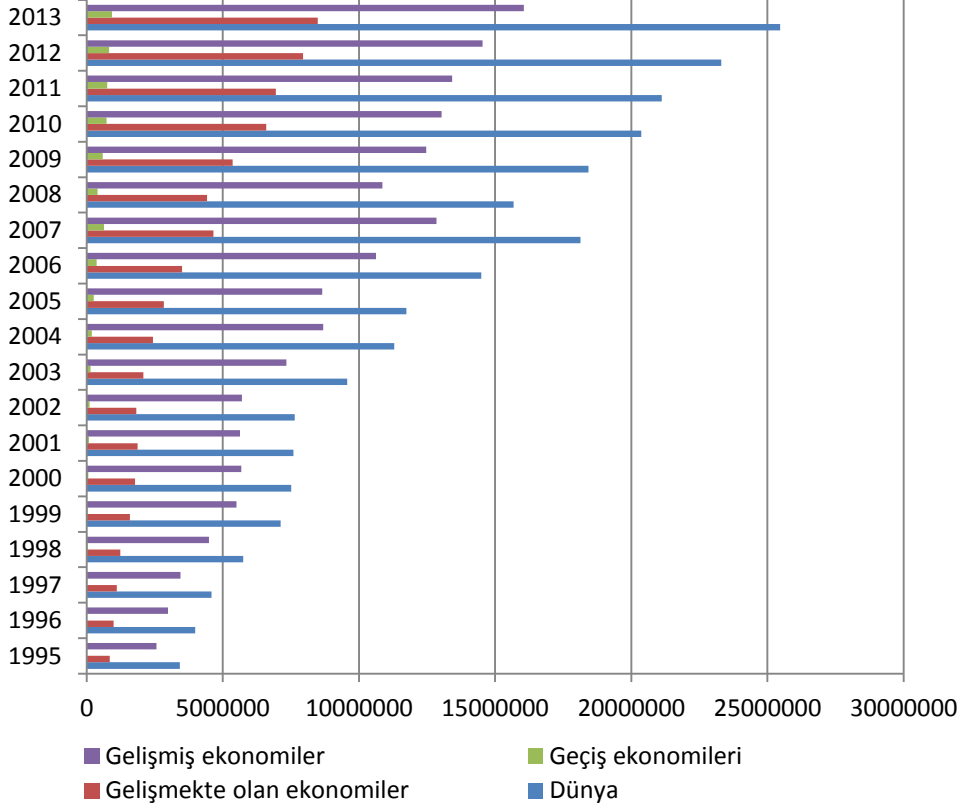
Grafik 4: Dünya Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Stokunun Seyri (1995-2013/ milyon \$)



Kaynak: UNCTADSTAT, (2015). Inward&Outward Foreign Direct Investment Stock, Annual, 1995-2013. <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.

Grafikten takip edilebileceği üzere, dünya doğrudan yabancı yatırım stokunda genel olarak yukarı yönlü bir eğilim olmakla birlikte, zaman zaman kırılmalar yaşanmıştır. Kırılmaların en belirginini 2007 yılındaki zirveden sonra, 2008 yılına ve daha sonra da 2012 yılına karşılık gelmektedir. Dünya ekonomisini derinden sarsan, özellikle gelişmiş ülke kaynaklı krizler, doğrudan yabancı sermaye akımlarının baş aktörleri olan gelişmiş ülke yatırımcılarının belirsizlikler karşısında daha temkinli tavır içinde olmasına neden olmaktadır. 2008 yılının özellikle ikinci yarısından itibaren, artan belirsizliğe eşlik eden beklentilerin kötüleşmesi, riskten kaçınma eğiliminin artmasına neden olmuştur. Elbette bu dönemde yatırımları finanse etmek için gereksinim duyulan fonlara erişim de zorlaşarak fona erişim maliyetleri yükselmiştir (Karabıyık ve Anbar, 2010:48).

Grafik 5: Gelişmişlik Düzeylerine Göre Ülke Gruplarına Yönelik Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Stoklarının Seyri (1995-2013 / milyon \$)

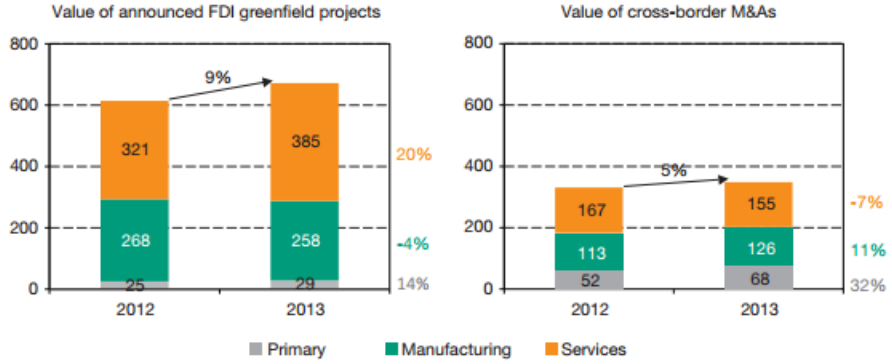


Kaynak: UNCTADSTAT, (2015). Inward&Outward Foreign Direct Investment Stock, Annual, 1995-2013. <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.

Farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırım stokları değerlendirildiğindeyse, grafik her zaman en fazla yabancı yatırım stokuna sahip ülkelerin gelişmiş ekonomiler olduğunu, özellikle 2000’li yıllara gelindiğinde yabancı yatırımların gelişmekte olan ekonomilerin yanında, geçiş ekonomilerine doğru da yöneldiğini göstermektedir.

Sektörel bazda doğrudan yabancı yatırımların türü incelendiğinde, yeni firma kurma ve birleşme ve satın almalar şeklinde çeşitli yatırımların gerçekleştiği görülmektedir.

Grafik 6: Sektörel Bazda Doğrudan Yabancı Yatırımların Yatırım Şekline Göre Dağılımı (2012-2013)



Source: UNCTAD FDI-TNC-GVC Information System, cross-border M&A database for M&As and information from the Financial Times Ltd, fDi Markets (www.fDimarkets.com) for greenfield projects.

Kaynak: UNCTAD (2014). World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An action plan, s.9,http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2014_en.pdf.

Bu yatırımların sektörlere göre dağılımı raporda şöyle özetlenmektedir (UNCTAD, 2014:9-10):

1. Primer/Birincil Sektörler. 2013 yılında önceki yıla kıyasla birincil sektörlerde (madencilik ağırlıklı olmak üzere) yeni firma kurma şeklindeki yatırımlar %14 düzeyinde artarken, birleşme ve satın almalarda (B&A) %32’lik artış gözlenmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki yeni firma yatırımları 2013’te 27 milyar \$ olarak kaydedilmiş, B&A ise 25 milyar \$ hacmine ulaşmıştır.

2. İmalat ile ilgili yatırımlarda yeni tesis yatırımlarının değerinde 2012’ye kıyasla %4’lük bir gerileme görülürken, B&A’larda %11’lik artış gözlenmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektörlerine yapılan 24 milyar \$’lık tesis yatırımlarıyla 2012 yılındaki yatırım hacmini ikiye katlamıştır. Otomotiv endüstrisindeki yatırımlarda ise gerileme söz konusudur. Birleşme ve satın almalar ise gıda, içecek ve tütün endüstrisinde yaklaşık 40 milyar \$’lık bir hacimle, önceki yıla göre %233’lük bir artış göstermiştir.

3. Hizmet sektörü doğrudan yabancı yatırımların en yoğun şekilde yapıldığı alandır. İşletmecilik, elektrik, gaz ve su dağıtım alanlarında gerek tesis yatırımları gerekse birleşme ve satın almalarla 2013 yılında 385 milyar \$’lık yatırım yapılmıştır.

2.6. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Etkileri

Uluslararası sermaye hareketlerinin ülkelerin ekonomik büyümelerindeki etkisi üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Araştırmalarda uluslararası doğrudan yatırımların (DYY) ve uzun vadeli sermaye hareketlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği, fakat kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucu çalışmaların çoğunda hakim görüş olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle kısa vadeli sermayenin ülkeyi ani şekilde terk ederek ekonomik krizlere yol açması sermayenin yarattığı en temel olumsuzluk iken; uzun vadeli sermaye girişlerinin ülke ekonomisi üzerinde tasarrufları ve yatırımları artırıcı etkisi nedeniyle ekonomik büyümeye sağladığı katkı olumlu etki olarak değerlendirilmektedir (Vergil ve Karaca, 2010:1207). Çünkü kısa süreli sermaye hareketlerinin yarattığı fon birikimi ve büyük işlem hacminin özellikle kırılgan ekonomilere sahip gelişmekte olan ülke piyasalarına anlık giriş çıkışlar yaparak piyasalarda büyük dalgalanmalara yol açmakta, bu dalgalanmalar da finansal krizlerin başlatıcısı olabilmektedir. Bu doğrultuda 1992-93 ERM(Avrupa Döviz Kuru Mekanizması) krizinin, 1994-1995 Latin Amerika finansal krizlerinin, 1997 Güneydoğu Asya ve Rusya krizlerinin kısa süreli sermaye hareketlerince tetiklendiği hususu yaygın olarak tartışılmaktadır (Akdiş, 2004:36). Baharumshah ve Thanoon'un (2006) Doğu Asya ülkelerini incelediği çalışmasında da, kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisini tespit etmiştir. İnsel ve Sungur (2003) ise araştırmalarında, Türkiye'deki 1989–1999 döneminde kısa vadeli yabancı sermaye hareketlerinin ülkeye girişinin büyüme üzerinde pozitif; çıkışının ise negatif etki gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Uzun vadeli doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ile ilgili etkilerini araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde özellikle ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisi çok sayıda araştırma tarafından konu edilmiştir. Bu araştırmalara ve bulgulara dair özet bilgi aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 10: Ekonomik Büyüme – DYY İlişkisine Dair Literatür

| Yazar(lar) | Örnek | Yöntem ve Temel Bulgular |
|--|--------------------------------|--|
| Balasubramanyam, Mohammed ve David, (1996) | 1970-1985 dönemine ait 46 ülke | Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi genişletici etkisinin ithal ikamesinden ziyade, ihracatı teşvik eden politikaları izleyen ve yüksek |

| | | |
|----------------------------------|--|--|
| | | eğitimi işgücüne sahip ülkelerde daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. |
| Lensink ve Morrissey,(2001) | 1975-1998 dönemine ait gelişmekte olan ülkeler | Nedensellik sınamaları sonucunda, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı tespit edilmiş, bunun yanında doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen dalgalanmaların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğine dair bulgulara da ulaşılmıştır. |
| Rand ve Tarp, (2002) | Gelişmekte olan ülkeler | Doğrudan yatırımlarla büyüme arasında var olan geleneksel ilişkinin var olmadığını öne sürülerek, doğrudan yatırımların, ekonomilerde, diğer sermaye girişlerini nazaran çok daha büyük bir dalgalanmaya yol açtığı belirtilmiştir. |
| Carkovic ve Levine, (2002) | 1960-1995 dönemine ait Gelişmiş ve Gelişmekte olan 72 ülke | Dinamik panel veri analizi kullanılarak yaptıkları çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyüme üzerine hiçbir anlamlı etkisi bulunamamıştır. |
| Menciger,(2003) | Geçiş ekonomileri | Geçiş ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelemiş ve iki değişken arasında negatif bir ilişki bulmuştur. |
| Choe, (2003) | 1971-1995 dönemine ait 80 ülke | Doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkileri araştırılarak, doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye nedensellik ilişkisinin, büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisinden daha zayıf olduğu sonucuna varılmıştır. |
| Basu, Chakraborty, Reagle (2003) | Gelişmekte olan 23 ülke | Panel eşbütünlük ve nedensellik testleri sonuçlarına göre; açık ekonomilerde doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik bulunurken; nispeten kapalı ekonomilerde ise doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru bir nedensellik bulunmuştur. |
| Hsiao ve Shen, (2003) | 1976-1997 dönemine ait 23 gelişmekte olan ülke | 23 gelişmekte olan ülke üzerine yaptıkları zaman serisi analizinde, ev sahibi ülkenin GSYH ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu yönündedir. Kısa dönemde yüzde 1'lik doğrudan yabancı yatırım girişi GSYH'yi yüzde 0.048 oranında, uzun dönemde ise yüzde 7.54 oranında artırırken, GSYH'deki yüzde 1'lik artış kısa dönemde doğrudan yabancı yatırımları yüzde 2.11 oranında, uzun dönemde ise yüzde 34'lük bir artış yaratacağı yönünde sonuç elde edilmiştir. |

| | | |
|-------------------------------|--|--|
| Chowdhury ve Mavrotas, (2005) | 1969-2000 dönemine ait Yeni Gelişen Ekonomiler (Malezya, Şili, Tayland gibi) | Toda-Yamamoto testi kullanılarak doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında ilişkileri araştırdıkları çalışmada, nedensellik sonuçlarına göre; Malezya ve Tayland'da GSYİH ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında iki yönlü ilişkiler bulunurken, Şili'de GSYİH'nın doğrudan yabancı yatırımlara neden olduğu sonucuna erişilmiştir. |
| Alfaro ve Charlton, (2007) | 1990-2001 dönemine ait 22 OECD ülkesi | 19 sektör için 1990 - 2001 döneminde OECD ülkeleri kapsayan araştırmalarında sektörel verileri kullanarak, doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analizi ile incelenmiş, pozitif bir etki bulunmuştur. |
| Okuyan ve Erbaykal, (2007) | 1970-2006 dönemine ait Gelişmekte olan 9 ülke | Toda-Yamamoto nedensellik analizi uygulayarak elde ettikleri sonuçlara göre; altı ülkede ekonomik büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru, bir ülkede doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru, iki ülkede ise karşılıklı nedensellik ilişkisi elde edilmiştir. |
| Vu ve Noy, (2009) | Altı OECD ülkesi | Doğrudan yabancı yatırımların hem doğrudan hem de işgücü ile etkileşimi sonucu dolaylı olarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır |
| Karimi ve Yusop, (2009) | Malezya Örneği | Toda-Yamamoto nedensellik testi ile ARDL sınır testi kullanılarak, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiş; uzun dönemde iki değişken arasında güçlü bir ilişkinin bulunmadığını, doğrudan yabancı yatırımların dolaylı olarak ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. |
| Erçakar ve Yılığör (2010) | 1985-2005 dönemine ait 19 Gelişmekte olan ülke | Gelişmekte olan ülkeler arasından seçilmiş 19 ülke ve bu ülkelerin 1980-2005 dönemine ait doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve gayrisafi yurtiçi hasıla verilerinin uzun dönemli ilişkisi incelenmiştir. Panel birim kök testlerinin yapıldığı çalışmada, ülkelerin doğrudan yabancı yatırım akımlarının ve gayrisafi yurtiçi hasıllarının birim köke sahip olmadığı, yani durağan olduğu görülmüştür. Panel koentegrasyon testleri sonucunda, azgelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı sermaye ve gayrisafi yurtiçi hasıla arasında uzun dönemde birlikte ilişki olduğu saptanmıştır. |

| | | |
|---|-------------------------------------|---|
| Azman-Saini, Law ve Ahmad,(2010) | 1975-2005 dönemine ait 95 ülke | Doğrudan yatırımların büyüme üzerindeki etkilerinde finansal piyasalardaki gelişmelerin oynadığı rol üzerine yeni deliller sunulmuştur. Çalışmanın en önemli katkısı, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve finansal piyasalar arasındaki zengin dinamik kazanımların eşik etkisi kavramına dayanan regresyon modelinin benimsenmesidir. Bulgulara göre, eşik düzeyinin aşılmasından sonra, doğrudan yabancı yatırımların büyü |
| Choong, Baharumshah, Yusop, Habibullah (2010) | Gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkeler | Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri panel veri analizi ile araştırdıkları çalışmalarında, iki değişken arasında ilişkinin olduğuna dair bir kanıt bulamamışlardır. |

Kaynak: Ekinci, A. (2011), Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2): 74-75.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜKSELEN EKONOMİLERDE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK – DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (1995 – 2013)

Ülkelerin sahip olduğu ekonomik özgürlük düzeyi ile ülkenin doğrudan yabancı yatırımları çekebilme gücünün araştırıldığı çalışmanın uygulama bölümünde bir dizi model test edilmektedir. Aşağıda modellerin her biri hakkında bilgi verildikten sonra, modellerin test sonuçlarına ve bulgulara yer verilmektedir.

3.1. Araştırmada Test Edilecek Modeller

Model 1: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Ekonomik Özgürlük Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 EKO + e_i$$

Bağımlı değişken olarak “Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY)”, bağımsız değişkeninse “Toplam Ekonomik Özgürlük” olarak kabul edildiği ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi sorgulayan modelin denkleminde,

$DYY =$ Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH’ya oranı

$EKO =$ Ekonomik özgürlük oranı

temsil etmektedir. DYY, değişkeni için UNCTADSTAT’ın doğrudan yabancı sermaye girişi ile ilgili istatistiklerinden yararlanılarak, yine aynı kaynaktan araştırmaya dahil edilen ülkelerin GSYİH değerleri alınıp, birbirine oranlanarak bu değer elde edilmiştir.

EKO, değişkeni ise, Heritage Vakfı’nın 1995’ten bu yana her yıl yayınladığı Ekonomik Özgürlük Endeksi verilerinde yer alan, “toplam ekonomik özgürlük değeri – overall economic freedom score” ile ifade edilmektedir. Bu değer hesaplanmasında, Heritage Vakfı’nın ekonomik özgürlüğün bileşenleri olarak tespit ettiği on bileşenin endeks değerlerinin (Mülkiyet Hakkı, Finansal Özgürlük, Girişim Özgürlüğü, Kamu Harcamaları, Mali Özgürlük, Parasal Özgürlük, Ticaret

Özgürlüğü, Yatırım Özgürlüğü, Yozlaşma Olmaması, İşgücü Özgürlüğü) aritmetik ortalaması alınmaktadır.

Model 2: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Mülkiyet Hakkı Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 MUK + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

$$MUK = \text{Mülkiyet hakkı oranı}$$

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfi ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan mülkiyet hakkı endeks değeri kullanılmaktadır. 0-100 arasında olan bu değer, ülkenin hukukunun özel mülkiyet haklarını ne derece koruyabildiğini ve yasaların uygulanma derecesini ölçmekte; özel mülkiyetin kamulaştırılma olasılığını; yargının bağımsızlığını ve yargıdaki yozlaşmanın varlığını değerlendirmektedir. Ayrıca her bir ülkede kişi ya da kurumların yaptıkları sözleşmelerin gereklerini gerçekleştirme becerisi de ele alınmaktadır. Mülkiyetin kanunla korunma düzeyi yükseldikçe, ülkenin aldığı skor da yükselmekte, aksi durumda ise düşmektedir.

Model 3: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Finansal Özgürlük Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 FIS + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

$$FIS = \text{Finansal özgürlük oranı}$$

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfi ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan finansal özgürlük endeks değeri kullanılmaktadır. Bu değerın hesaplanmasında; (a) finansal hizmetlerde hükümet düzenlemelerinin kapsamı, (b) doğrudan ya da dolaylı mülkiyet yoluyla devletin

banka ve diğerk finansal kurumlara müdahalesi, (c) finansal piyasalar ve sermaye piyasalarının boyutu, (d) kredi dağıtımında hükümetin etkisi, (e) yabancı rekabete açıklık parametreleri dikkate alınarak, ülkedeki finansal özgürlüğün düzeyi tespit edilip 0-100 arasındaki bir ölçekle puanlanmaktadır. Bu bileşenin temel amacı, ülkedeki bankacılık sisteminin etkinliğini ve finansal sektörde hükümet kontrol ve müdahalelerinden bağımsızlığı göstermektir.

Model 4: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Girişim Özgürlüğü Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 GIS + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

GIS = Girişim özgürlüğü oranı

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan girişim özgürlüğü endeks değeri kullanılmaktadır. Girişim (iş yapma) özgürlüğü endeks değeri hesaplanırken, söz konusu ülkedeki iş yapma (işe başlama, faaliyette bulunma, işi kapatma) sürecindeki bürokrasinin etkinliğini ölçmek üzere, eşit ağırlığa sahip 10 faktörün her birine 0 ile 100 arasında bir değer verilir, daha sonra bunların ortalaması alınarak girişim özgürlüğü endeks değerine ulaşılmaktadır. Sözü edilen 10 faktör aşağıda maddelenmektedir.

- İşe başlama ve iş kurma için izlenecek prosedür sayısı
- İşe başlama ve iş kurma için gereken gün sayısı
- İşe başlama ve iş kurma için katlanılacak işe başlama maliyeti (kişi başına düşen milli gelir %)
- İşe başlama ve iş kurma – asgari sermaye (kişi başına düşen milli gelir %)
- İzin/Ruhsat alma işlemleri prosedür sayısı
- İzin/Ruhsat alma işlemleri gün sayısı

- İzin/Ruhsat alma maliyeti (kişi başına düşen milli gelir %)
- İşi kapatma zamanı (yıl)
- İşi kapatma maliyeti (işletme varlıklarının toplam değeri%)
- İşi kapatma geri kazanım oranı (\$)

Bu faktörleri ortalaması ile elde edilen endeks değeri için 100 en özgür iş ortamını ifade ederken, sıfıra doğru gidildikçe özgürlüğün azaldığını ifade eder.

Model 5: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 KAH + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

KAH = Kamu harcamaları oranı

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan kamu harcamaları endeks değeri kullanılmaktadır. Bu endeks değerinin hesaplanmasında aşağıdaki formül esas alınmaktadır.

$$GE_i = 100 - \alpha (Harcama_i)^2$$

GE_i : i ülkesindeki kamu harcamaları

$Harcama_i$: Toplam kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı (0 -100 arasında)

α : 0,33

Kamu harcamaları endeks değeri, ülkede kamu harcamalarının ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz yükü göstermeyi hedeflemektedir. Çünkü aşırı kamu harcamalarıyla oluşan yük, gelir yaratma ve harcama açısından ekonomik özgürlüğün temel meselelerinden biri olarak kabul edilmekte ve bireysel tüketimi azaltma riskini doğurarak bireylerin seçeneklerini azalttığı düşünülmektedir.

Model 6: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Mali Özgürlük Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 MAS + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

MAS = Mali özgürlük oranı

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan mali özgürlük endeks değeri kullanılmaktadır. Mali özgürlük endeks değeri, aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanarak elde edilmektedir.

$$\text{Mali özgürlük}_{ij} = 100 - \alpha (\text{Faktör}_{ij})^2$$

Mali özgürlük_{ij} : i ülkesinde j faktör ile mali özgürlük

Faktör_{ij} : i ülkesinde j faktörü için 0-100 arası ölçek değeri

α : 0,33

Mali özgürlük oranı, ile devletin mükellefine yönelttiği vergi yükü ölçülmekte; bunun için de eşit ağırlığa sahip üç parametre kullanılmaktadır: kişisel gelir üzerinden alınan en yüksek marjinal vergi oranı, kurumsal gelir üzerinden alınan en yüksek marjinal vergi oranı, GSYİH'nin bir yüzdesi olarak toplam vergi yükü.

Model 7: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Parasal Özgürlük Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 PAS + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

PAS = Parasal özgürlük oranı

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan parasal özgürlük endeks değeri kullanılmaktadır. Parasal özgürlük bileşeni, ekonomideki fiyat istikrarı ve fiyat kontrollerinin değerlendirildiği bir değişkendir. Heritage Vakfı, endeksi oluştururken parasal özgürlüğü hesaplamada; son üç yıldaki ağırlıklı enflasyon ortalaması ile fiyat kontrolleri faktörlerini dikkate almıştır. Yararlanılan formüller ise;

$$\text{Ağırlıklı Enflasyon Ortalaması}_i = \theta_1 \text{ Enflasyon}_{it} + \theta_2 \text{ Enflasyon}_{it-1} + \theta_3 \text{ Enflasyon}_{it-2}$$

$$\text{Parasal Özgürlük}_i = 100 - \alpha \sqrt{\text{Ağırlıklı Enflasyon Ortalaması}_i} - \text{Fiyat Kontrolü}_i$$

şeklindedir.

Model 8: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Ticaret Özgürlüğü Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$\text{DYY} = \alpha_i + \beta_1 \text{TIS} + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

TIS = Ticaret özgürlüğü oranı

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan ticaret özgürlüğü endeks değeri kullanılmaktadır. Ticaret özgürlüğü, mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatını etkileyen tarife ve tarife dışı engellerin varlığının birlikte ölçüldüğü bir değişken olup; bu değişkenin hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$\text{Ticaret özgürlüğü}_i = (((\text{Tarife}_{\text{maks}} - \text{Tarife}_i) / (\text{Tarife}_{\text{maks}} - \text{Tarife}_{\text{min}})) * 100) - \text{TDE}_i$$

Ticaret özgürlüğü_i : i ülkedeki ticaret özgürlüğü

Tarife_{maks} ve Tarife_{min} : tarife oranlarının alt ve üst sınırı (%)

Tarife_i : i ülkesindeki ağırlıklandırılmış ortalama tarife oranı

TDE_i : i ülkesindeki tarife dışı engeller

Model 9: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Yatırım Özgürlüğü Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 YAS + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

YAS = Yatırım özgürlüğü oranı

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan yatırım özgürlüğü endeks değeri kullanılmaktadır. Endekste bu değişken ile yabancı yatırım sermayesinin akışı üzerindeki kısıtlamalara odaklanılmakta ve kısıtlamanın düzeyine göre 100 puan üzerinden kısıtlamanın çeşidine göre puan kesintisine giderek söz konusu ülkedeki yatırım özgürlüğüne ilişkin skora ulaşmaktadır. Buna göre, kısıtlama türleri ve karşılığında düşülecek puan miktarları aşağıda gösterilmektedir. Herhangi bir ülkenin skorundan 100 puanın üzerinde düşüş yapılması halinde, yatırım özgürlüğü skoru sıfır olarak kabul edilmektedir.

Yatırım Kısıtlamaları:

a) Yabancı sermayeye yönelik ulusal muamele

- Hiçbir ulusal muamelenin olmaması, ön eleme - 25 puan
- Bir miktar ulusal muamele, bir miktar ön eleme - 15 puan
- Bir miktar ulusal muamele ya da bir miktar ön eleme - 5 puan

b) Yabancı sermaye kanunu

- Sıfır şeffaflık ve ağır bürokrasi - 20 puan
- Verimsiz politika uygulamaları ve bürokrasi - 10 puan

- Yatırıma ilişkin bir miktar kanuni düzenleme ve şeffaf olmayan uygulamalar - 5 puan

c) Toprak mülkiyeti üzerindeki kısıtlamalar

- Tüm gayrimenkul alımlarının kısıtlanması - 15 puan

- Yabancıların gayrimenkul alımlarının kısıtlanması - 10 puan

- Gayrimenkul alımında bir miktar kısıtlamaların olması - 5 puan

d) Sektörel yatırım kısıtlamaları

- Çok sayıda sektörde kısıtlama - 20 puan

- Sınırlı sayıda sektörde kısıtlama - 10 puan

- Bir veya iki sektörde kısıtlama - 5 puan

e) Adil şekilde tazmin edilmeksizin yatırımların kamulaştırılması

- Kamulaştırma yaygın olup, yasal başvuru yolu kapalı - 25 puan

- Kamulaştırma yaygın olup, bir miktar yasal başvuru olanağı var - 15 puan

- Kamulaştırma pek yaygın olmamakla birlikte gerçekleştiriliyor - 5 puan

f) Döviz kontrolleri

- Döviz erişim (ne yabancılar ne de ülke vatandaşları için) - 25 puan

- Döviz erişim mümkün ama yoğun bir şekilde kısıtlamaya tabi - 15 puan

- Döviz erişim mümkün ama yoğun bir şekilde kısıtlamaya tabi - 5 puan

g) Sermaye kontrolleri

- Kâr transferi yok, tüm işlemler devlet onaylı olmak zorunda - 25 puan

- Sermaye girişi ve çıkışı sırasında onay alınmak zorunda ve birtakım sınırlamalar ile karşılaşılabiliyor - 15 puan

- Transferlerin çoğu belirli kısıtlamalar altında dahi onaylanıyor - 5 puan

Model 10: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Yozlaşma Olmaması Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 YOO + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

$$YOO = \text{Yozlaşma olmaması oranı}$$

Bağımlı değişkenin doğrudan yabancı yatırımların olduğu bu denklemde, bağımsız değişken olarak Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olan yozlaşma olmaması endeks değeri kullanılmaktadır. Bu değişken için ülkelerin aldıkları skorlar Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2011 yılı Yolsuzluk Algı Endeksi'nden (Corruption Perception Index – CPI) çekilmiştir. Yolsuzluk endeksinde 10'lu bir ölçek üzerinde ülkeler 10 – en az yolsuzluk, 0 – en fazla yolsuzluk ekseninde değerlendirilmektedir. Heritage Vakfı kendi endeksine bu skorları uyarlarken, CPI'nin skorlarını 10 ile çarpmaktadır.

Model 11: Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile Ekonomik Özgürlük Bileşenlerinin Tamamı Arasındaki İlişkinin Denklemi

$$DYY = \alpha_i + \beta_1 MUK + \beta_2 FIS + \beta_3 GIS + \beta_4 KAH + \beta_5 MAS + \beta_6 PAS + \beta_7 TIS + \beta_8 YAS + \beta_9 YOO + e_i$$

DYY = Ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının GSYİH'ya oranı

$$MUK = \text{Mülkiyet hakkı oranı}$$

$$FIS = \text{Finansal özgürlük oranı}$$

$$GIS = \text{Girişim özgürlüğü oranı}$$

$$KAH = \text{Kamu harcamaları oranı}$$

$$MAS = \text{Mali özgürlük oranı}$$

PAS = Parasal özgürlük oranı

TIS = Ticaret özgürlüğü oranı

YAS = Yatırım özgürlüğü oranı

YOO = Yozlaşma olmaması oranı

3.2. Materyal ve Yöntem

Uygulama, dengeli panel veri analizi yöntemiyle 21 yükselen ülke ekonomisi üzerinde 1995-2013 dönemindeki Heritage Vakfı tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlükler Endeksi'ndeki yıllık veriler kullanılarak yapılmıştır. Sözü edilen 21 yükselen ekonomi Morgan Stanley Global Equity Indexes içerisinde yer alan, MSCI Emerging Markets Index'i oluşturan ülkelerden ibarettir. Bu ülkeler sırasıyla Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Malezya, Meksika, Fas, Peru, Filipinler, Polonya, Rusya, Güney Afrika, Tayvan, Tayland ve Türkiye'den oluşmaktadır (MSCI, 2012:1). Sözü edilen bu ülkelere dair, global ölçekte ekonomik özgürlüklerin ölçümünü 1995'ten bu yana gerçekleştiren Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi verilerinden yararlanılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili verilere de UNCTAD'ın istatistik veri tabanından ulaşılmıştır. Dönem olarak 1995-2013 döneminin seçilme nedeni, söz konusu ülkelerin tamamı için ekonomik özgürlükle ilgili verilerin eksiksiz olarak o dönemde yayınlanmış olmasıdır.

Panel veriler, “kesitlere ait zaman serileri ya da zaman serilerine ait kesit veriler” olarak tanımlanmaktadır (Greene, 2003:283,284), diğer deyişle panel veride firma, ülke, hane halkı gibi yatay kesit gözlemlerinin aynı zamanda zaman boyutu ile de ifade edilmektedir (Baltagi, 2001:1). Panel veri modelleri, panelde eksik veri bulunup bulunmama durumuna göre, dengeli (balanced) ve dengeli olmayan (unbalanced) olmak üzere kategorize edilmekte; dengeli panelde eksik veri durumu söz konusu olmadığı için her bir yatay kesit birimi için aynı sayıda gözlem bulunmaktadır (Johnston ve Dinardo, 1997: 388'den akt. Çalışkan, 2009:129).

Dengeli panel veri analizi yöntemi, belirli bir dönem için çok sayıda ülkeye ya da ülke grubuna ait değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesine olanak

tanılmaktadır. Burada önemli olan husus, analize dahil edilen tüm ülke ya da ülke grubu için aynı dönem aralığına ait verilerin mevcut olmasıdır (Türker, 2009: 5).

Dengeli panel veri analiz ile bağımlı değişken olarak benimsenen doğrudan yabancı yatırım değişkeni üzerinde, öncelikle ekonomik özgürlük değişkeninin; ardından ekonomik özgürlüğün bileşenleri arasında sayılan her bir bileşenin tek tek etkisi (mülkiyet hakkı, finansal özgürlük, girişim özgürlüğü, kamu harcamaları, mali özgürlük, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve yozlaşma olmaması) araştırılmıştır. Bu on modelin ardından on birinci modelde de tüm ekonomik özgürlük bileşenlerinin tek bir regresyon denkleminde doğrudan yabancı yatırım üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle test edilecek modellerde kullanılacak değişkenlerin tümü için, serinin durağanlığını tespit etmek amacıyla birim kök testleri yapılmıştır. Ekonometrik analizlerde ilk olarak modeldeki değişkenlerin durağanlığı test edilmektedir. Gujarati (2006), zaman serisi regresyonlarında sahte/düzmece regresyon problemine işaret etmiş; bu problemin kaynağı olarak serinin durağan olmayışını göstermiş ve serinin durağanlığının kontrol edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Koçyiğit, 2013:79). Hem zaman hem de yatay kesitleri analizini sentezleyen panel veri analizlerinde de değişkenler arasında sahte ilişkilere neden olunmaması için değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Serinin durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök testleri kullanılmış ve birim kök testlerindeki gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre seçilmiştir (Sarısoy ve Yıldız, 2006:9).

Bir çalışmada panel veri analizi kullanılıyor ise ilk olarak hangi modelin tercih edileceğine karar verilmelidir. Bu bağlamda tesadüfi etkiler modeli ile sabit etkiler modeli arasında bir seçim söz konusu olmaktadır (Aydın vd., 2013:8). Çalışmamızda da panel veri ile regresyon modellerinin tahmini için, - çalışmada alternatif üç tahmin edici (EKK- Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler) kullanılmakla beraber- hangi tahmin edicinin daha üstün özelliklere sahip olduğunu tespit etmek üzere F testi ve Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modeli arasında karar verme durumunda başvuru olan Hausman testi ile elde edilen test istatistiğinde gerçekte, sabit etkili modelin parametre tahmincileri ile tesadüfi etkili modelin parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistik olarak anlamlı olup olmadığı incelenmektedir (Demirhan, 2009: 85). Tesadüfi etkiler modeli ile sabit etkiler modeli arasındaki önemli fark, sabit etkiler modelinin

açıklayıcı değişkenler ile gözlenemeyen etki arasındaki korelasyona izin veriyorken, tesadüfi etkiler modelinin bunların ilişkisiz olmasını gerektirmesidir. “Rassal (tesadüfi) etkiler modeline karşı sabit etkilerin olasılığını belirlemenin bir yöntemi” olarak tanımlanan Hausman testinde sıfır hipotezi gözlenemeyen etkinin açıklayıcı değişkenler ile ilişkisiz olması, diğer bir deyişle, tesadüfi etkiler tahmincisinin tutarlı olması anlamına gelmektedir (Erer ve Erer, 2012: 15).

3.3. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlerin Durağanlık Analizi

Aşağıda test edilecek modellerde kullanılmak üzere test edilen bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tamamına ilişkin durağanlık analizlerine yer verilmektedir.

DYY Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| DYY | Levin, Lin ve Chu | | Im, Pesaran ve Shin W | | ADF | |
|---------|----------------------|----------------------|-----------------------|----------------------|--------------------|----------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzey | -4,952*** (0,000) | -4,128*** (0,000) | -1,499* (0,067) | -3,082*** (0,001) | 54,803* (0,089) | 69,811*** (0,004) |
| 1. Fark | -14,018 (0,000) | -11,643 (0,000) | -14,969 (0,000) | -13,450 (0,000) | 264,760 (0,000) | 206,846 (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “**” ve “***” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 10’da verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırım (DYY) değişkenine göre serinin düzeyde (seviyede) durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 12: Ekonomik Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Ekonomik Özgürlük | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|-------------------|--------------------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | - 4,410*** (0,000) | - 2,518*** (0,0059) | - 3,779*** (0,0001) | - 2,426*** (0,0076) | 77,841** * (0,0006) | 69,243** * (0,0051) |
| 1. Fark | -16,301 (0,000) | -15,798 (0,000) | -14,081 (0,000) | -12,237 (0,000) | 243,729 (0,000) | 194,073 (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “**” ve “***” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin ekonomik özgürlük değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 12’de verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre ekonomik özgürlük değişkenine göre serinin düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 13: Mülkiyet Hakkı Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Mülkiyet Hakkı | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|----------------|---------------------------|---------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|---------------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | -1,388* (0,0826) | -2,212** (0,0135) | 0,206 (0,5816) | -0,242 (0,4043) | 20,779 (0,8344) | 32,541 (0,2530) |
| 1. Fark | - 10,859*** (0,000) | - 13,606*** (0,000) | - 8,703*** (0,000) | - 9,934*** (0,000) | 90,753** * (0,000) | 126,604** * (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “**” ve “***” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin mülkiyet hakkı değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 13’te verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan

analiz sonuçlarına göre mülkiyet hakkı değişkenine göre serinin 1. farkta durağan olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla serinin 1. Farkları alınarak modelde hesaplama yapılmıştır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 14: Finansal Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Finansal Özgürlük | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|-------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|---------------------|-----------------------|----------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzey | -2.612*** (0.0045) | -3,405*** (0,0003) | -2.331*** (0.0099) | -1,193 (0,1164) | 66.738*** (0.0027) | 58,513** (0,0466) |
| 1. Fark | -12,992 (0,000) | (-14,289) (0,000) | (-10,180) (0,000) | (-9,668) (0,000) | (132,931) (0,000) | (155,971) (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “**” ve “***” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin finansal özgürlük değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 14’te verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre finansal özgürlük değişkenine göre serinin Im, Pesaran, Shin W yönteminde sabitli-trendli hariç diğerlerinde düzeyde(seviyede) durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 15: Girişim Özgürlüğü Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Girişim Özgürlüğü | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|-------------------|-----------------------|-----------------------|---------------------|----------------------|-----------------------|----------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | 0,911 (0,8190) | -3,410*** (0,0003) | 1,712 (0,9565) | -0,671 (0,2514) | 42,663 (0,4425) | 66,690*** (0,009) |
| 1. Fark | -17,184*** (0,000) | -15,549*** (0,000) | - (0,000) | -9,850*** (0,000) | 235,843*** (0,000) | 170,88*** (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “***” ve “****” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin girişim özgürlüğü değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 15’te verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre girişim özgürlüğü değişkenine göre serinin 1. farkta durağan olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla serinin 1. Farkları alınarak modelde hesaplama yapılmıştır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 16: Kamu Harcamaları Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Kamu Harcamaları | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|------------------|---------------------------|---------------------------|--------------------------|--------------------------|---------------------------|---------------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | - 3,329*** (0,0004) | - 3,698*** (0,0001) | - 2,509*** (0,006) | - 3,087*** (0,001) | 69,817** * (0,0045) | 73,985** * (0,0017) |
| 1. Fark | -14,072 (0,000) | -10,724 (0,000) | -13,715 (0,000) | -10,414 (0,000) | 235,561 (0,000) | 172,053 (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “***” ve “****” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin kamu harcamaları değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 16’da verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre kamu harcamaları değişkenine göre serinin düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 17: Mali Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Mali Özgürlük | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|---------------|-----------------------|-----------------------|---------------------|----------------------|-----------------------|----------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | -3,798*** (0,0001) | -3,054*** (0,0011) | -1,459* (0,0722) | -2,059** (0,0197) | 67,552*** (0,0075) | 63,883** (0,0163) |
| 1. Fark | -15,728 (0,000) | -14,709 (0,000) | -13,611 (0,000) | -12,220 (0,000) | 240,711 (0,000) | 201,533 (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “**” ve “***” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin mali özgürlük değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 17’de verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre mali özgürlük değişkenine göre serinin düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 18: Parasal Özgürlük Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Parasal Özgürlük | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|------------------|-----------------------|----------------------|-----------------------|--------------------|-----------------------|--------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | -23,517*** (0,000) | -4,612*** (0,000) | -13,275*** (0,000) | -0,195 (0,4227) | 136,064*** (0,000) | 50,029 (0,1847) |
| 1. Fark | -13,420 (0,000) | -10,885 (0,000) | -11,706 (0,000) | -9,793 (0,000) | 199,297 (0,000) | 160,363 (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “***” ve “****” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin parasal özgürlük değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 18’de verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre parasal özgürlük değişkenine göre serinin Im, Pesaran, Shin W ve ADF yönteminde sabitli-trendli hariç diğerlerinde düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 19: Ticaret Özgürlüğü Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Ticaret Özgürlüğü | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|-------------------|--------------------------|---------------------------|--------------------------|---------------------------|--------------------------|---------------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | - 5,963*** (0,000) | - 2,470*** (0,0067) | - 3,281*** (0,000) | - 2,919*** (0,0018) | 90,379** * (0,000) | 72,027** * (0,0027) |
| 1. Fark | -20,426 (0,000) | -20,623 (0,000) | -17,602 (0,000) | -16,379 (0,000) | 329,657 (0,000) | 244,57 (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “***” ve “****” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin ticaret özgürlüğü değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 19’da verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre ticaret özgürlüğü değişkenine göre serinin düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 20: Yatırım Özgürlüğü Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Yatırım Özgürlüğü | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|-------------------|---------------------------|---------------------------|--------------------------|--------------------------|---------------------------|---------------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | -0,779 (0,2179) | -0,272 (0,3928) | 0,089 (0,5354) | 0,426 (0,6648) | 29,270 (0,6987) | 27,221 (0,7886) |
| 1. Fark | - 10,457*** (0,000) | - 11,357*** (0,000) | - 9,151*** (0,000) | - 7,932*** (0,000) | 122,682** * (0,000) | 118,313** * (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “***” ve “****” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin yatırım özgürlüğü değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 20’de verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre yatırım özgürlüğü değişkenine göre serinin 1. farkta durağan olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla serinin 1. Farkları alınarak modelde hesaplama yapılmıştır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

Tablo 21: Yozlaşma Olmaması Değişkeni Panel Birim Kök Testi Sonuçları

| Yozlaşma Olmaması | Levin, Lin, Chu | | Im, Pesaran, Shin W | | ADF | |
|-------------------|--------------------------|---------------------------|--------------------------|--------------------------|---------------------------|---------------------------|
| | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli | Sabitli | Sabitli ve Trendli |
| Düzye | - 7,896*** (0,000) | - 2,923*** (0,0017) | - 8,199*** (0,000) | - 5,042*** (0,000) | 158,192** * (0,000) | 106,488** * (0,000) |
| 1. Fark | -20,016 (0,000) | -15,948 (0,000) | -16,849 (0,000) | -14,188 (0,000) | 293,162 (0,000) | 213,181 (0,000) |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “***” ve “****” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Serinin yozlaşma olmaması değişkenine göre durağanlığının analizinde Levin, Lin ve Chu testi, Im, Pesaran ve Shin W testi ile ADF testine ait birim kök sonuçları Tablo 21’de verilmiştir. Sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere yapılan analiz sonuçlarına göre yozlaşma olmaması değişkenine göre serinin düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenler için gecikme değeri olan Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) ise otomatik olarak belirlenmiştir.

3.4. Modellere İlişkin Bulguların Karşılaştırılması

Aşağıda test edilen her modele ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 22: Model 1’e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-----------------------|---|--|---|
| C | -38,809 (-5,5709) ¹ (0.000) ² | -26,879 (-2,6307) ¹ (0.0089) ² | -28,5716 (-2,8502) ¹ (0.0046) ² |
| Ekonomik Özgürlük | 1,048 (9,3511) ¹ (0.000) ² | 0,8548 (5,1721) ¹ (0.000) ² | 0,8822 (5,6829) ¹ (0.000) ² |
| R ² | 0,1805 | 0,7123 | 0,0753 |
| F _{test} | 87,4435 (0.000) ² | 44,4516 (0.000) ² | 32,3584 (0.000) ² |
| Hausman Test | | | 0,2335 (0.6289) ² |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

$$\text{Model 1: } DYY = \alpha_i + \beta_1 EKO + e_i \text{ (EKO : Ekonomik özgürlük oranı)}$$

Çalışmada alternatif üç tahmin edici (EKK- Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler) kullanılmakla beraber hangi tahmin edicinin daha üstün özelliklere sahip olduğunu tespit etmek için F testi ve Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Modelin tahmininde sabit etki ve tesadüfi etki yöntemlerinden hangisinin uygun olduğuna karar verebilmek amacıyla Hausman test istatistiği kullanılmıştır. Hausman testinde sıfır hipotezi tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğunu, alternatif hipotez ise sabit etkiler modelinin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

Tablo 22 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin anlamlı aynı zamanda sabit değer ve ekonomik özgürlük değişkenine ait katsayı değerlerinin de anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli ile elde edilen modellerin de anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de sabit değer ve ekonomik özgürlük değişkenine ait katsayıların anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Hausman test istatistiği sonucunun 0,2335 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Analize göre modeldeki bağımsız değişken olan ekonomik özgürlük ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif yönlü ilişkiye rastlanmıştır. Ekonomik özgürlük değişkenindeki 1 birimlik artış (azalış), doğrudan yabancı yatırım değişkeninde 0,88 birimlik artış (azalış) olarak karşılık bulacaktır. Bu bulgular ile literatürdeki çalışmalar kıyaslandığında, çalışmanın literatürdeki diğer araştırmaların sonuçlarıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Bengoa ve Sanchez-Rables'in (2003) 18 Latin Amerika ülkesinin 1970-1999 döneminde, ekonomik özgürlük, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi inceledikleri çalışmalarında, ev sahibi ülkenin sahip olduğu ekonomik özgürlük düzeyinin ülkeye yönelik doğrudan yabancı yatırım akışlarının pozitif belirleyicisi olduğu bulgusuna rastlamıştır. Savaşan ve Dursun (2006), ülkeleri Dünya Bankası sınıflamasına göre alt, alt-orta, üst-orta, OECD dışı yüksek gelir grubu ve yüksek gelirli OECD ülkeleri olarak gruplara ayırıp, ülkelerin ekonomik özgürlükler düzeyi ile doğrudan yabancı yatırım ortalamaları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, ekonomik özgürlükler ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu; bunun yanında alt gelir gruplarından üst gelir gruplarına doğru ekonomik özgürlük düzeyinin

yükseldiğini tespit etmişlerdir. Ülke grupları arasında DYY/GSYİH ortalamaları arasında yüksek gelir grupları lehine oluşan fark, OECD Dışı Yüksek Gelir Grubu ile OECD üyesi Yüksek Gelir Grubu hariç, istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ramirez'in (2010) on Latin Amerika ülkesinin 21 yıllık dönemde ekonomik liberalizasyonunun doğrudan yabancı yatırım çekmedeki etkisini araştırdığı çalışmasında pozitif ve anlamlı bir etki ile karşılaşmıştır. Benzer bir sonucu Caetano ve Caleiro (2009), daha farklı coğrafyaları konu edinen çalışmalarında elde etmişlerdir. AB ülkeleri ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin ekonomik özgürlük skorları ile çekebildikleri doğrudan yabancı yatırım arasında doğru orantı tespit edilmiştir. Doğu Asya ülkelerinden oluşan örnekleminde Doğrudan Yabancı Yatırım - Ekonomik Özgürlük ilişkisinin varlığını sorgulayan Quazi (2007) de bu iki değişken arasında pozitif ve çok güçlü bir etkinin var olduğunu kaydetmiştir (akt.Türen vd., 2011: 11).

Doğrudan yabancı yatırımcıların sermayelerini kanalize edecekleri ülkelerin seçiminde, ekonomik özgürlüğün etkisinin araştıran ampirik çalışmalara verilebilecek örneklerden ilki Globerman ve Shapiro'nun (2003) çalışmasıdır. Araştırmada Amerikan yatırımcıların doğrudan yabancı yatırıma yönelik ülke seçimlerinde ekonomik özgürlük göstergesinin anlamlı ve pozitif etkisini tespit etmişlerdir. Aynı ilişkiyi Kapuria-Foreman (2007) ile Quazi ve Rashid (2005), gelişmekte olan ülkelere oluşan örneklemelerde saptamışlardır. Kobeissi'nin (2005) çalışmasında, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki on iki ülke araştırmaya konu edilerek ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımı cezp etmede pozitif ve anlamlı bir etkisi görülmüştür. Diğer tarafta Pourshahabi et.al. (2011) OECD ülkeleri örnekleminde yaptıkları araştırmada, iki değişken arasında pozitif fakat anlamlı düzeyde olmayan bir etki ile karşılaşmıştır (akt.Türen vd., 2011: 11).

Tablo 23: Model 2'ye İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| DYY | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-------------------------|---|--|--|
| C | 28,8132 (29,3815) ¹ (0.000) ² | 26,744 (54,9239) ¹ (0.000) ² | 26,745 (7,9907) ¹ (0.000) ² |
| Mülkiyet Hakkı | 0,1823 (0,9923) ¹ (0.3216) ² | 0,0758 (0,7655) ¹ (0.4445) ² | 0,0781 (0,7885) ¹ (0.4309) ² |
| R² | 0.0026 | 0.7312 | 0.0016 |
| F_{test} | 0,9848 (0.3216) ² | 46,1268 (0.000) ² | 0,6216 (0.4309) ² |
| Hausman Test | | 1,1037 (0.2935) ² | |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

$$\text{Model 2: } DYY = \alpha_i + \beta_1 MUK + e_i \quad MUK : \text{Mülkiyet Hakkı oranı}$$

Tablo 23 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin ve mülkiyet hakkı değişkenine ait katsayı değerinin anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler yöntemi ile elde edilen modelin anlamlı fakat tesadüfi etkiler yöntemi ile elde edilen modelin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de mülkiyet hakkı değişkenine ait katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Hausman test istatistiği sonucunun 1,1037 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmış olmasına rağmen tesadüfi etkiler modeli anlamlı bulunmamıştır. Buna göre ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden mülkiyet hakkı ile ülkenin doğrudan yabancı yatırım çekme gücü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Literatürde doğrudan yabancı yatırımlar ile ev sahibi ülkedeki mülkiyet hakkı korunma kabiliyeti arasındaki ilişkiye dair negatif etki tespit edilmiştir. Nieman ve Thies (20??: 1), çalışmalarında mülkiyet hakkının korunmasını ülkenin rejimiyle ve daha çok demokrasinin varlığı ile ilişkilendirmiştir. Demokratik kurumların ve mülkiyet hakları üzerinde korunmanın yokluğunun DYY üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Bunun yanında Chang (2003) çalışmasında, DYY'nin temel belirleyicilerinin yanında iyi korunan mülkiyet

haklarının varlığının minör etkisini vurgulamaktadır (akt. Nieman ve Thies, 20???: 8).

Tablo 24: Model 3'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-----------------------|--|--|--|
| C | 2,0563 (0,6915) ¹ (0.4896) ² | 18,5662 (6,0397) ¹ (0.000) ² | 17,1718 (4,1691) ¹ (0.000) ² |
| Finansal Özgürlük | 0,4461 (8,3384) ¹ (0.000) ² | 0,1373 (2,4201) ¹ (0.016) ² | 0,1634 (2,9644) ¹ (0.0032) ² |
| R ² | 0.1490 | 0.6966 | 0.0215 |
| F _{test} | 69,5296 (0.000) ² | 41,2221 (0.000) ² | 8,7272 (0.003) ² |
| Hausman Test | | 3,7553 (0.0526) ² | |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

Model 3: $DYY = \alpha_i + \beta_1 FIS + e_i$ FIS: Finansal özgürlük oranı

Tablo 24 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin anlamlı aynı zamanda finansal özgürlük değişkenine ait katsayı değerinin de anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli ile elde denklemlerin de anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de finansal özgürlük değişkenine ait katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Hausman test istatistiği sonucunun 3,7553 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analizden elde edilen bulgulara göre, doğrudan yabancı yatırım ve finansal özgürlük değişkeni arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki söz konusudur. Finansal özgürlük değişkenindeki 1 birimlik artış (azalış), doğrudan yabancı yatırım değişkenini 0,16 birim artıracaktır (azaltacaktır).

Gökmen vd.'nin (2012:18-20) ekonomik özgürlük endeksinin on bileşeninin bir ülkedeki doğrudan yabancı yatırım stoku üzerindeki etkilerini açıklamaya çalıştıkları araştırmada, faktör analizi uygulanmış ve endeks bileşenlerinin üç

faktöre indirgenmiştir. Ardından yapılan çok değişkenli regresyon analizi ile on bileşenin oluşturduğu üç faktörün tamamının modelde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu bulunmuştur. Finansal özgürlük (finansal serbesti) bileşeni ticaret özgürlüğü (dış ticaret serbestisi), parasal özgürlük (bağımsız para politikası) ve yatırım özgürlüğü (yatırım serbestisi) bileşenleri ile aynı faktör altında toplanmıştır. Bu faktörde meydana gelen 1 birimlik değişimin doğrudan yabancı yatırımlarda aynı yönde 0,091 birimlik değişime neden olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

Tablo 25: Model 4'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-----------------------|---|---|--|
| C | 26,7319 (29,5419) ¹ (0.000) ² | 26,7476 (56,0769) ¹ (0.000) ² | 26,7472 (7,8445) ¹ (0.000) ² |
| Girişim Özgürlüğü | 0,2248 (1,1679) ¹ (0.2436) ² | 0,320 (3,1004) ¹ (0.002) ² | 0,3181 (3,0828) ¹ (0.002) ² |
| R ² | 0.0036 | 0.7378 | 0.0246 |
| F _{test} | 1,3642 (0.2435) ² | 47,7236 (0.000) ² | 9,5165 (0.0021) ² |
| Hausman Test | | 0,5092 (0.4755) ² | |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

Model 4: $DYY = \alpha_i + \beta_1 GIS + e_i$ GIS: Girişim özgürlüğü oranı

Tablo 25 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin ve girişim özgürlüğü değişkenine ait katsayı değerinin anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli ile elde edilen denklemlerin ise anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de girişim özgürlüğü değişkenine ait katsayılar istatistiksel olarak anlamlı elde edilmiştir. Hausman test istatistiği sonucunun 0,5092 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analize göre, girişim özgürlüğü ile doğrudan yabancı yatırım değişkeni arasında pozitif yönlü bir ilişki var olup; girişim özgürlüğündeki 1 birimlik artışın

(azalışın), doğrudan yabancı yatırım değişkeninde 0,31 birimlik artışa (azalışa) yol açacağı öngörülmektedir. Gökmen vd.'nin (2012) yukarıda sözü edilen çalışmalarında, ekonomik özgürlük endeksinin bileşenlerinden girişim özgürlüğü (girişim serbestisi) ve işgücü özgürlüğü ile bir faktör oluşturmuşlar ve bu faktörün ülkedeki doğrudan yabancı yatırım stokunu yükseltmede en yüksek etkiye sahip faktör olduğu tespit edilmiştir. Buna göre bu faktörde meydana gelen 1 birimlik değişim doğrudan yabancı yatırımlarda aynı yönde 0,252 birimlik değişime neden olmaktadır.

Tablo 26: Model 5'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-----------------------|---|---|---|
| C | 48,183 (15,1976) ¹ (0.000) ² | 16,6586 (3,2309) ¹ (0.0013) ² | 22,4599 (4,0416) ¹ (0.0001) ² |
| Kamu Harcamaları | -0,3049 (-7,2783) ¹ (0.000) ² | 0,1265 (1,8023) ¹ (0.072) ² | 0,0471 (0,7331) ¹ (0.4639) ² |
| R ² | 0.1177 | 0.6945 | 0.0013 |
| F _{test} | 52,9739 (0.000) ² | 40,8189 (0.000) ² | 0,5281 (0.4677) ² |
| Hausman Test | | | 7,9808 (0.0047) ² |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

Model 5: $DYY = \alpha_i + \beta_1 KAH + e_i$ KAH: Kamu harcamaları oranı

Tablo 26 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin anlamlı aynı zamanda sabit değer ve kamu harcamaları değişkenine ait katsayı değerlerinin de anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ile elde edilen denklemin anlamlı fakat tesadüfi etkiler modeli ile elde edilen denklemin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sabit etkiler modelinde kamu harcamaları değişkenine ait katsayı istatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olarak elde edilirken, tesadüfi etkiler modeli ile elde edilen denkleminde kamu harcamaları değişkenine ait katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Hausman test istatistiği sonucunun 7,9808 ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde tesadüfi etkiler

yoktur. Sabit etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz bulguları, ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden kamu harcamaları ile doğrudan yabancı yatırım değişkeni arasında pozitif yönlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. Kamu 1 birimlik artış (azalışın), doğrudan yabancı yatırım değişkeninde yaklaşık 0,13 birimlik artışa (azalışa) neden olacaktır. Gökmen vd.'nin (2012) yukarıda sözü edilen çalışmalarında, ekonomik özgürlük endeksinin bileşenlerinden kamu harcamaları oranı, mali özgürlük (vergisel özgürlük), mülkiyet hakları ve yolsuzluk algısı bir faktör oluşturmuşlar ve bu faktörün ülkedeki doğrudan yabancı yatırım stokunu yükseltmede 0,145 birimlik değişime neden olacağı bulgusuna erişilmiştir.

Tablo 27: Model 6'ya İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişkenler | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|---------------------|--|--|--|
| C | 11,197 (1,4948) ¹ (0.1358) ² | -30,2636 (-6,1302) ¹ (0.000) ² | -28,9879 (-4,9282) ¹ (0.000) ² |
| Mali Özgürlük | 0,2015 (1,9774) ¹ (0.048) ² | 0.7697 (11,4219) ¹ (0.000) ² | 0,7522 (11,2393) ¹ (0.000) ² |
| R ² | 0.0097 | 0.7711 | 0.2395 |
| F _{test} | 3,9102 (0.0486) ² | 60,4808 (0.000) ² | 125,083 (0.000) ² |
| Hausman Test | | | 4,9361 (0.026) ² |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

Model 6: $DYY = \alpha_i + \beta_1 MAS + e_i$ MAS: Mali özgürlük oranı

Tablo 27 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin ve mali özgürlük değişkenine ait katsayı değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli ile elde denklemlerin de %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de mali özgürlük değişkenine ait katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Hausman test istatistiği sonucunun 4,9361 ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Dolayısıyla modelde tesadüfi etkiler yoktur. Sabit etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz bulgularına göre, ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden mali özgürlük ile doğrudan yabancı yatırım değişkeni arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Buradan hareketle mali özgürlükteki 1 birimlik artış (azalışın), doğrudan yabancı yatırım değişkeninde yaklaşık 0,77 birimlik artışa (azalışa) neden olacaktır. Türen vd.'nin (2011) Türk doğrudan yabancı yatırım sahiplerinin ülke seçiminde ekonomik özgürlüklerin etkisini araştırdıkları çalışmalarında mali özgürlük (vergisel özgürlük) ve kamu harcamaları (devletten bağımsızlık) bir faktör grubunu oluşturmuşlardır. Bu faktörün Türkiye kaynaklı DYY'nin ülke seçiminde negatif yönlü etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu negatif etkisi, Türk yatırımcısının kültürel yakınlıkların ya da sektörel fırsatları yakalamak amacıyla, eski Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ülkeleri ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yaptıkları yatırımlarla açıklanmıştır.

Tablo 28: Model 7'ye İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-----------------------|--|--|--|
| C | -1,4774 (-0,3385) ¹ (0,7351) ² | -0,2015 (-0,0656) ¹ (0,9477) ² | -0,2438 (-0,0551) ¹ (0,9561) ² |
| Parasal Özgürlük | 0,3762 (6,3945) ¹ (0,000) ² | 0,3586 (8,6018) ¹ (0,000) ² | 0,3592 (8,674) ¹ (0,000) ² |
| R ² | 0,0933 | 0,7424 | 0,1596 |
| F _{test} | 40,8898 (0,000) ² | 51,7529 (0,000) ² | 75,4268 (0,000) ² |
| Hausman Test | | | 0,0144 (0,9042) ² |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

Model 7: $DYY = \alpha_i + \beta_1 PAS + e_i$ PAS = Parasal özgürlük oranı

Tablo 28 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin ve parasal özgürlük değişkenine ait katsayı değerinin anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ile elde edilen modelin anlamlı, aynı zamanda tesadüfi etkiler modeli ile elde edilen denklemin de anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Her iki modelde de parasal özgürlük değişkenine ait katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Hausman test istatistiği sonucunun 0,0144 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz bulguları, ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden olan parasal özgürlük ile doğrudan yabancı yatırım arasında pozitif yönlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. Parasal özgürlükteki 1 birimlik artış (azalışın), doğrudan yabancı yatırım değişkeninde yaklaşık 0,36 birimlik artışa (azalışa) neden olacaktır.

Tablo 29: Model 8'e İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|------------------------------|---|---|--|
| C | 25,8667 (29,3086) ¹ (0.000) ² | 25,9032 (51,4987) ¹ (0.000) ² | 25,9023 (7,815) ¹ (0.000) ² |
| Ticaret Özgürlüğü | 0,0002 (0,5667) ¹ (0,5712) ² | 0,000026 (0,107) ¹ (0,9148) ² | 0,000031 (0,1278) ¹ (0,8983) ² |
| R² | 0.0008 | 0.6919 | 0.0004 |
| F_{test} | 0,3212 (0,5712) ² | 40,3186 (0.000) ² | 0,0163 (0,8982) ² |
| Hausman Test | | | 0,3594 (0,5488) ² |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

$$\text{Model 8: } DYY = \alpha_i + \beta_1 TIS + e_i \quad TIS = \text{Ticaret özgürlüğü oranı}$$

Tablo 29 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin ve ticaret özgürlüğü değişkenine ait katsayı değerinin anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ile elde edilen modelin anlamlı fakat tesadüfi etkiler modeli ile elde edilen denklemin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de ticaret özgürlüğü değişkenine ait katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Hausman test istatistiği sonucunun 0,3594 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmış olmasına rağmen tesadüfi etkiler modeli anlamlı

bulunmamıştır. Dolayısıyla istatistiksel olarak doğrudan yabancı yatırımlar ile ticaret özgürlüğü arasındaki ilişkinin varlığını doğrulayacak bir bulgu elde edilememiştir. Bu bulgu Gökmen vd.'nin (2012) çalışmalarındaki ticaret özgürlüğü (dış ticaret serbestisi) değişkeninin DYY stoku üzerindeki, aynı faktör grubu içinde yer alan diğer bileşenlerle - parasal özgürlük(bağımsız para politikası), yatırım özgürlüğü (yatırım serbestisi), finansal özgürlük (finansal serbesti) – pozitif ve anlamlı açıklayıcı etkisiyle çelişen bir sonuç ortaya koymaktadır.

Tablo 30: Model 9'a İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-----------------------|---|---|--|
| C | 26,7261 (29,4733) ¹ (0.000) ² | 26,7082 (55,2259) ¹ (0.000) ² | 26,7085 (7,8439) ¹ (0.000) ² |
| Yatırım Özgürlüğü | 0,102 (0,6375) ¹ (0.5241) ² | 0,043 (0,4991) ¹ (0.618) ² | 0,0443 (0,5132) ¹ (0.608) ² |
| R ² | 0.001 | 0.7309 | 0.0007 |
| F _{test} | 0,4065 (0.5241) ² | 46,0672 (0.000) ² | 0,2638 (0.6077) ² |
| Hausman Test | | | 0,4401 (0.5071) ² |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

| |
|---|
| Model 9: $DYY = \alpha_i + \beta_1 YAS + e_i$ $YAS =$ Yatırım özgürlüğü oranı |
|---|

Tablo 30 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin ve yatırım özgürlüğü değişkenine ait katsayı değerinin anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ile elde edilen modelin anlamlı fakat tesadüfi etkiler modeli ile elde denklemin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de yatırım özgürlüğü değişkenine ait katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Hausman test istatistiği sonucunun 0,4401 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahminicisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmış olmasına rağmen tesadüfi etkiler modeli anlamlı bulunmamıştır. Analiz sonucunda istatistiksel olarak doğrudan yabancı yatırımlar ile yatırım özgürlüğü arasındaki ilişkinin varlığını doğrulayacak bir bulgu elde

edilememiştir. Bu bulgu Gökmen vd.'nin (2012) çalışmalarındaki yatırım özgürlüğü (yatırım serbestisi) değişkeninin DYY stoku üzerindeki, aynı faktör grubu içinde yer alan diğer bileşenlerle - parasal özgürlük(bağımsız para politikası), ticaret özgürlüğü (dış ticaret serbestisi), finansal özgürlük (finansal serbesti) – pozitif ve anlamlı açıklayıcı etkisiyle çelişen bir sonuç ortaya koymaktadır.

Tablo 31: Model 10'a İlişkin Elde Edilen Bulguların Karşılaştırılması

| Bağımlı Değişken(DYY) | EKK | Sabit Etkiler | Tesadüfi Etkiler |
|-----------------------|---|--|--|
| C | 5,6422 (2,3076) ¹ (0.021) ² | 29,7462 (10,6541) ¹ (0.000) ² | 26,933 (7,1719) ¹ (0.000) ² |
| Yozlaşma Olmaması | 0,5089 (8,7783) ¹ (0.000) ² | -0,0964 (-1,3974) ¹ (0.1631) ² | -0,0257 (-0,3902) ¹ (0.6965) ² |
| R ² | 0.1625 | 0.6934 | 0.0003 |
| F _{test} | 77,058 (0.000) ² | 40,6187 (0.000) ² | 0,148 (0.7005) ² |
| Hausman Test | | | 12,3477 (0.0004) ² |

¹ t değerlerini, ² p değerlerini ifade etmektedir.

$$\text{Model 10: DYY} = \alpha_i + \beta_1 \text{YOO} + e_i \quad \text{YOO} = \text{Yozlaşma olmaması oranı}$$

Tablo 31 incelendiğinde, EKK modeli ile elde edilen regresyon denkleminin ve yozlaşma olmaması değişkenine ait katsayı değerinin anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Sabit etkiler modeli ile elde edilen modelin anlamlı fakat tesadüfi etkiler modeli ile elde denklemin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de yozlaşma olmaması değişkenine ait katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Hausman test istatistiği sonucunun 12,3477 ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde tesadüfi etkiler yoktur. Sabit etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz bulgularına göre, sabit etkiler tahmincisi ile elde edilen modelde ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden yozlaşma olmaması ile doğrudan yabancı yatırım değişkeni arasında negatif yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmuş olmasına

rağmen, istatistiksel olarak yozlaşma olmaması değişkeninin katsayısının anlamsız çıkmış olması bu modelin uygun olmadığını göstermektedir. Buna göre ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden yozlaşma olmaması ile ülkenin doğrudan yabancı yatırım çekme gücü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Literatürde Davis ve Ruhe'nun (2003) çalışmasında ev sahibi ülkelerde, yolsuzluk ve rüşvet gibi uygulamaların yaygınlığının doğrudan yabancı yatırım çekmede olumsuz etkileri olduğu saptanmıştır. Buna paralel olarak Drabek ve Payne (2001) şeffaflık puanını yükselterek yolsuzluk olaylarını azaltan ülkelerin doğrudan yabancı yatırım çekebilme kabiliyetlerinde anlamlı artışlar olduğunu vurgulamışlardır (akt.Türen vd., 2011:11). Wei (2000) çalışmasında da yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımın ülkeye gelişi üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye rastlamıştır.

Tablo 32: Ekonomik Özgürlük Değişkenleri ile Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkinine Ait Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi (Pooled Least Squares) Sonuçları

| Bağımlı Değişken(DYY) | Katsayı | Standart Hata | t istatistiği | Olasılık |
|-----------------------|-------------------|---------------|---------------|----------|
| C | -44.585 | 8.2438 | -5,4083 | 0.000*** |
| Mülkiyet Halkı | 0.0634 | 0.1432 | 0.443 | 0.658 |
| Finansal Özgürlük | 0.2635 | 0.0513 | 5.1339 | 0.000*** |
| Girişim Özgürlüğü | 0.1142 | 0.1525 | 0.7487 | 0.4545 |
| Kamu Harcamaları | -0.3481 | 0.0415 | -8.3689 | 0.000*** |
| Mali Özgürlük | 0.6601 | 0.0946 | 6.9741 | 0.000*** |
| Parasal Özgürlük | 0.2706 | 0.0576 | 4.6919 | 0.000*** |
| Ticaret Özgürlüğü | 0.0005 | 0.0003 | 1.5833 | 0.1142 |
| Yatırım Özgürlüğü | -0.088 | 0.1232 | -0.7207 | 0.4715 |
| Yozlaşma Olmaması | 0.3586 | 0.0606 | 5.9156 | 0.000*** |
| R ² | 0.4331 | | | |
| F _{test} | 31.242 (0.000) | | | |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “**” ve “***” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

$$\text{Model 11: } \text{DYY} = \alpha_i + \beta_1\text{MUK} + \beta_2\text{FIS} + \beta_3\text{GIS} + \beta_4\text{KAH} + \beta_5\text{MAS} + \beta_6\text{PAS} + \beta_7\text{TIS} + \beta_8\text{YAS} + \beta_9\text{YOO} + e_i$$

Değişkenler bazında katsayıların anlamlılığı incelendiğinde; mülkiyet hakkı, girişim özgürlüğü, ticaret özgürlüğü ve yatırım özgürlüğü değişkenleri anlamsız bulunurken, finansal özgürlük, kamu harcamaları, mali özgürlük, parasal özgürlük

ve yozlaşma olmaması değişkenleri %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

İstatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler ayrı ayrı incelenecek olursa; doğrudan yabancı yatırım değişkeni, kamu harcamaları değişkeni ile negatif ilişkili iken; finansal özgürlük, mali özgürlük, parasal özgürlük ve yozlaşma olmaması değişkenleri ile pozitif ilişkilidir. Başka bir deyişle kamu harcamaları arttıkça doğrudan yabancı yatırım değişkeninde azalma meydana gelirken, diğerlerindeki artış doğrudan yabancı yatırım değişkeninde artışa neden olmaktadır. Kamu harcamalarındaki 1 birimlik artış (azalış) doğrudan yabancı yatırımda 0,34 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır. Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırım değişkeni üzerinde bağımsız değişkenlerin etkisi incelendiğinde; finansal özgürlükteki 1 birimlik artış (azalış) 0,26 birimlik artışa (azalışa), mali özgürlükteki 1 birimlik artış (azalış) 0,66 birimlik artışa (azalışa), parasal özgürlükteki 1 birimlik artış (azalış) 0,27 birimlik artışa (azalışa), yozlaşma olmamasındaki 1 birimlik artış 0,35 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Tablo 33: Ekonomik Özgürlük Değişkenleri ile Doğrudan Yabancı Yatırım İlişisine Ait Tesadüfi Etki (Random Effect) Sonuçları

| Bağımlı Değişken(DYY) | Katsayı | Standart Hata | t istatistiği | Olasılık |
|--------------------------|-------------------|---------------|---------------|----------|
| C | -43.616 | 7.683 | -5.677 | 0.000*** |
| Mülkiyet Halkı | 0.0937 | 0.0815 | 1.1503 | 0.2507 |
| Finansal özgürlük | 0.2054 | 0.0446 | 4.5975 | 0.000*** |
| Girişim özgürlüğü | 0.1428 | 0.0872 | 1.6368 | 0.1025 |
| Kamu Harcamaları | -0.1302 | 0.055 | -2.3667 | 0.0185** |
| Mali özgürlük | 0.6973 | 0.0698 | 9.9836 | 0.000*** |
| Parasal özgürlük | 0.2764 | 0.040 | 6.9004 | 0.000*** |
| Ticaret özgürlüğü | 9.00E-05 | 0.0001 | 0.4854 | 0.6277 |
| Yatırım özgürlüğü | -0.0582 | 0.0698 | -0.8331 | 0.4053 |
| Yozlaşma Olmaması | -0.0645 | 0.0618 | -1.0438 | 0.2972 |
| R² | 0,3582 | | | |
| F_{test} | 22.824 (0.000) | | | |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “**” ve “***” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Doğrudan yabancı yatırım değişkeni ile ekonomik özgürlük değişkenini oluşturan 9 değişken arasında yapılan tesadüfi etki analizi sonucunda model anlamlı çıkmıştır. Değişkenler bazında katsayıların anlamlılığı incelendiğinde; finansal özgürlük, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenleri %1 anlamlılık düzeyinde, kamu harcamaları değişkeni ise %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bunun yanı sıra mülkiyet hakkı, girişim özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve yozlaşma olmaması değişkenleri ise istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır.

İstatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler incelenecek olursa; doğrudan yabancı yatırım değişkeni; finansal özgürlük, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenleri ile pozitif ilişkilidir. Yani finansal özgürlük, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenlerinde meydana gelecek artış, doğrudan yabancı yatırım değişkeninde artışa neden olmaktadır. Kamu harcamaları değişkeni ile doğrudan yabancı yatırım değişkeni ise negatif yönlü bir ilişkiye sahiptir. Finansal özgürlük değişkenindeki 1 birimlik artış (azalış) doğrudan yabancı yatırımda 0,20 birim artışa (azalışa), mali özgürlük değişkenindeki 1 birimlik artış (azalış) doğrudan yabancı yatırımda 0,69 birim artışa (azalışa), neden olurken parasal özgürlük teki 1 birimlik artış (azalış) ise 0,27 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır. Kamu harcamaları değişkenindeki 1 birimlik artış (azalış) doğrudan yabancı yatırımda 0,13 birimlik bir azalışa (artışa) neden olmaktadır.

Tablo 34: Ekonomik Özgürlük Değişkenleri ile Doğrudan Yabancı Yatırım İlişisine Ait Sabit Etki (Fixed Effect) Sonuçları

| Bağımlı Değişken(DYY) | Katsayı | Standart Hata | t istatistiği | Olasılık |
|--------------------------|--------------------|---------------|---------------|----------|
| C | -43.861 | 7.4036 | -5.9246 | 0.000*** |
| Mülkiyet Halkı | 0.0964 | 0.0815 | 1.1822 | 0.2379 |
| Finansal Özgürlük | 0.1850 | 0.0457 | 4.0495 | 0.000*** |
| Girişim Özgürlüğü | 0.1442 | 0.0872 | 1.6528 | 0.099* |
| Kamu Harcamaları | -0.0820 | 0.0588 | -1.3954 | 0.1638 |
| Mali Özgürlük | 0.6925 | 0.0704 | 9.8244 | 0.000*** |
| Parasal Özgürlük | 0.2755 | 0.0404 | 6.8165 | 0.000*** |
| Ticaret Özgürlüğü | 6.88E-05 | 0.0001 | 0.3705 | 0.7112 |
| Yatırım Özgürlüğü | -0.0608 | 0.0698 | -0.870 | 0.3849 |
| Yozlaşma Olmaması | -0.1088 | 0.0638 | -1.7044 | 0.089* |
| R² | 0.8309 | | | |
| F_{test} | 58.976 (0.000) | | | |
| Hausman Testi | 16.601 (0.0553) | | | |

Anlamlılık düzeyleri için “*”, “***” ve “****” sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Doğrudan yabancı yatırım değişkeni ile ekonomik özgürlük değişkenini oluşturan 9 değişken arasında yapılan sabit etki (fixed effect) analiz sonucunda model bir bütün olarak anlamlı çıkmıştır. Değişkenler bazında katsayıların anlamlılığı incelendiğinde; finansal özgürlük, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenleri %1 anlamlılık düzeyinde, girişim özgürlüğü ve yozlaşma olmaması değişkenleri ise %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Bunun yanı sıra mülkiyet hakkı, kamu harcamaları, ticaret özgürlüğü ve yatırım özgürlüğü değişkenleri ise istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır.

İstatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler incelenecek olursa; doğrudan yabancı yatırım değişkeni, yozlaşma olmaması değişkeni ile negatif ilişkili iken; finansal özgürlük, girişim özgürlüğü, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenleri ile pozitif ilişkilidir. Başka bir deyişle yozlaşma olmaması değişkeni arttıkça doğrudan yabancı yatırım değişkeninde azalma meydana gelirken, finansal özgürlük, girişim özgürlüğü, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenlerindeki artış doğrudan yabancı yatırım değişkeninde artışa neden olmaktadır. Yozlaşma olmaması değişkenindeki 1 birimlik artış (azalış) doğrudan yabancı yatırımda 0,10 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır. Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırım değişkeninde; finansal özgürlükteki 1 birimlik artış (azalış) 0,18 birimlik artışa (azalışa), girişim özgürlüğündeki 1 birimlik artış (azalış) 0,14 birimlik artışa (azalışa), mali özgürlükteki 1 birimlik artış (azalış) 0,69 birimlik artışa (azalışa) ve parasal özgürlükteki 1 birimlik artış (azalış) 0,27 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır.

Sabit etki ve tesadüfi etkiler modelleri birlikte incelendiğinde, her iki modelde de finansal özgürlük, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Hausman test istatistiği sonucunun 16,601 ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla modelde sabit etkiler yoktur. Tesadüfi etkiler tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar vermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ajide ve Eregha'nın (2014), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) içerisinde yer alan 12 ECOWAS ülkesinin 1995-2010 dönemindeki ekonomik özgürlüğün bileşenleri ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemiyle sorguladıkları çalışmalarında, tesadüfi etkiler tahmincisi ile modeli tahminlemişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre, ekonomik özgürlük bileşenlerinden finansal özgürlük, doğrudan yabancı yatırımın çekilmesinde başlıca değişken olup, onu girişim özgürlüğü ve mülkiyet hakları izlemektedir. Çalışmamızda ise nihai bulgular doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik özgürlüğün bileşenleri arasında finansal özgürlük, mali özgürlük ve parasal özgürlük değişkenleri %1 anlamlılık düzeyinde, kamu harcamaları değişkeni ise %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Gökmen vd.'nin (2012), ekonomik özgürlüğün bileşenleri ile

doğrudan yabancı yatırım çekebilme kabiliyetini çoklu regresyon analizi ile açıklamaya çalıştıkları araştırmalarında, doğrudan yabancı yatırımların bir ülkeye gelişini açıklamada ekonomik özgürlük bileşenlerinin %58,1'lik bir güce sahip olduğu görülmüştür. Bu bileşenlerden doğrudan yabancı yatırım kararını en fazla etkileme gücüne sahip faktörler, girişim özgürlüğü ve işgücü özgürlüğünden oluşan faktör grubu olup, onu mali özgürlük, kamu harcamaları oranı, mülkiyet hakları ve yozlaşmanın olmaması bileşenlerinin oluşturduğu ikinci faktör grubu izlemektedir. Doğrudan yabancı yatırım kararını en sınırlı düzeyde etkileme gücüne sahip ekonomik özgürlük bileşenleri ise üçüncü faktör grubu içinde yer alan ticaret özgürlüğü, parasal özgürlük, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük olarak kaydedilmiştir. Foreman (2007), yaptığı çalışmasında ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden mülkiyet haklarının daha güçlü korunabildiği, ekonomiye hükümet müdahalelerinin azaltılabildiği, yabancı sermayenin hareketliliğini sağlayacak politikaların uygulandığı bir ekonomiye doğrudan yabancı yatırımların yönelme ihtimalinin yüksek olacağı sonucuna ulaşmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde ülkelerin hemen hepsi ekonomik küreselleşmenin egemen olduğu bir dünya düzenine entegre olmaya çalışmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi gelişmiş ülkelerin üretim süreçlerini kendi sınırları dışına yayabilmiş olmaları ve gelişmekte olan ülkelerin de liberal ekonomik yapı içerisinde aynı yola başvurmaları olarak özetlenebilir. İşte bu noktada üretim, sermaye ve ticaretin ulusal sınırların dışına taşması, Doğrudan Yabancı Yatırımların ekonomiler açısından önemle üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmesi sonucunu doğurmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımın yapıldığı ülkede bir dizi katma değer yaratmaktadır. Öncelikle getirdiği uzun süreli sermaye ve yaptıkları fiziki yatırımlar ile ekonomik büyümenin finansmanına katkı sağlamakta; istihdam yaratmakta, getirdiği teknoloji ile geldiği sektördeki teknik bilgi birikimini artırmakta ve dış ticaret açığının azaltılmasına destek vermektedir. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek sadece gelişmekte veya az gelişmiş ülkeler için önemli olmayıp; ekonomik büyümesini kesintisiz sürdürmek isteyen gelişmiş ekonomiler için de önemlidir.

Çalışmamız, küreselleşen dünyada doğrudan yabancı yatırımlar ve bu yatırımların içinde bulunduğu çevreye ilişkin durum değerlendirmesi yaparken, ülkelere ekonomik özgürlükler penceresinden bakmaktadır. Ekonomik özgürlüğün bileşenleri doğrultusunda makro düzeyde gerek ülkemiz nezdinde, gerekse diğer yükselen ekonomiye sahip ülkelerin atacağı özgürlüğü geliştirici adımların neler olması gerektiği bu çalışma ile tespit edilmiş bulunmaktadır. Yapılan analizler göstermiştir ki bir ülkenin ekonomik özgürlük düzeyi yükseldikçe, doğrudan yabancı yatırımları cezbedebilme kabiliyeti artmaktadır. Bunun yanında ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden özellikle finansal özgürlük, mali özgürlük, parasal özgürlük ve kamu harcamaları değişkenlerinin doğrudan yabancı yatırımların ülkeye gelme kararında öne çıkan faktörler olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, bir ekonomide etkin ve hükümet müdahalelerinden bağımsız işleyebilen bir bankacılık sisteminin varlığı ve finans çevresi, serbest bir merkez bankası, piyasa koşullarında etkin bir şekilde işleyen kredi dağıtım mekanizması, güçlü para ve sermaye piyasaları, yabancı finansal kurumlara da faaliyet alanı sunabilme ülkenin sahip olduğu finansal özgürlük düzeyine etki etmekte ve bu da yatırımcılar açısından önem arz etmektedir. Mali özgürlükler açısından, devletin mükellefine

yönelttiği dolaylı ve dolaysız vergiler, gelir vergisi, kurumlar vergisi gibi vergilerin yarattığı vergi yükünün katlanılabilir düzeyde olması da yatırımcılar açısından bir diğer unsurdur. Ekonomideki istikrarın göstergelerinden biri olan enflasyon değişkeni, fiyat istikrarı ve fiyat kontrolleri ekonomideki parasal özgürlüğün boyutuna işaret etmekte ve bu noktada fiyat istikrarının dışarıdan müdahaleler olmaksızın sağlanabildiği, piyasanın doğal işleyişiyle temin edilebildiği ülkeler doğrudan yabancı yatırımlar için öne çıkan piyasalar olarak vücut bulmaktadır. Son olarak ülkedeki kamu harcamalarının oranının ekonomide kapatılması zor bütçe açıklarına, yüksek dış borç stokuna, kamunun piyasa disiplininin uzaklaşmasına, bürokrasi nedeniyle üretkenliğin ve verimliliğin düşmesine ve hatta israfa yol açmayacak boyutta, dengeli olması da yabancı yatırımcılar açısından dikkate alınan bir ögedir.

Böylelikle yükselen ekonomiler içinde yabancı yatırımcıyı ülkesine çekmek isteyen hükümetlerin, yatırım ortamını iyileştirmek ve ülkelerini bir cazibe merkezi haline getirmeye yardımcı olmak üzere öncelikli olarak; etkin işleyen, devlet müdahalelerinden mümkün olduğunca bağımsız bir piyasaya sahip olması, düşük enflasyon ve fiyat istikrarı ile ekonomide belirsizliğin azaltılması, finansal piyasaların liberal, hükümet müdahalelerinden uzak ve piyasa koşullarında işleyebilen bir mekanizmaya sahip olması, kamu harcamalarının boyutlarının ekonomide üretkenliğe ve verimliliğe olumsuz etki etmemesi ve mükelleflerin aşırı vergi yükü altında ezilmemesini temin etmeleri gerekmektedir.

Bunlara ilaveten, ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden girişim özgürlüğünün de doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki pozitif etkisi belirleyicidir. Bu değişken söz konusu ülkede işe başlama, faaliyette bulunma, işi kapatma sürecindeki bürokrasinin yoğunluğunu göstermektedir. Girişim özgürlüğü, fiilen yatırımın gerçekleştirilmesinde karşılaşılabilecek iş yapma kolaylığını gösterdiğinden, yatırımcının doğrudan yabancı yatırım yoluyla ülkeye girmeyi tercih etmesinde etkilidir.

Doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek sadece gelişen veya az gelişmiş ülke ekonomileri için değil, gelişmiş ülkeler için de sağlayacağı pozitif yönlü ekonomik etkiler nedeniyle önem arz etmektedir. Çalışmamız Morgan Stanley Global Equity Indexes içerisinde yer alan, MSCI Emerging Markets Index'i oluşturan yirmi ülkeyi kapsamaktadır. Bu kapsam, çalışma için bir sınırlılık olarak görülecek olursa; gelecekteki çalışmalarda her bir ülke kategorisi için (gelişmiş,

gelişmekte olan, az gelişmiş) ekonomik özgürlükler ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin sorgulanması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Ajide, K.B. & Eregha, P.B. (2014). Economic Freedom And Foreign Direct Investment In Ecowas Countries: A Panel Data Analysis. *Applied Econometrics and International Development*, 14(2), 163-174.
- Akdiş, M. (2004). Kısa vadeli sermaye hareketlerinin yol açtığı finansal krizler ve bu krizleri önlemede kullanılabilir araçlar: Tobin Vergisi. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 6(36), 36-48.
- Akıncı, M., Yüce, G. ve Yılmaz, Ö. (2014). Ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme üzerindeki etkileri: Bir panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 81-96.
- Aktan, C. (2002). Yeni Dünya Düzeni ve Global Değerler. <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-dunya/dunya-duzeni.htm>.
- Altunç, Ö.F. (2011). Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye'ye ilişkin ampirik kanıtlar. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 18(2),145-157.
- Aron, R. (1995). *Özgürlükler Üzerine Deneme*. (Çev: Turhan Ilgaz), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Ayal, E.B. & Karras G. (1998). Components of economic freedom and growth: an empirical study. *The Journal of Developing Areas*, 32(3), 327-338.
- Aydın, M.K., Ak, M.Z. ve Altuntaş, N. (2013). 'Çevre' ülkelerinde finansal gelişme ile büyüme arasındaki ilişki: Panel veri analizi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(2), 1-14.
- Baharumshah, A. Z. & Thanoon, M. A. (2006). Foreign capital flows and economic growth in East Asian Countries. *China Economic Review*, 17, 70-83.
- Baltagi, B. (2001). *Econometric Analysis of Panel Data* (2. Edition). U.K.: John Wiley & Sons Ltd.
- Barro, R.J., (1994). Democracy and Growth. *NBER Working Paper*, No. 4909, New York., <http://papers.nber.org/papers/w4909.v5.pdf>,
- Barro, R.J., (1999). Inequality, growth and investments. *NBER Working Paper*, No.7038, New York, <http://papers.nber.org/papers/w7038.pdf>.
- Bengoa, M. & Sanchez-Rables, B. (2003). Foreign direct investment, economic freedom and growth new evidence from Latin America. *European Journal of Political Economy*, 19: 529-545.

- Benjamin, D. (1999). Voluntary export restraints on automobiles. <http://www.perc.org/articles/voluntary-export-restraints-automobiles>.
- Berggren, N. (1999). Economic freedom and equality: Friends or foes?. *Public Choice*, 100(3-4), 203-223.
- Beşkaya, A. ve Koç, A. (2006). Ekonomik büyüme ve kalkınmada ekonomik özgürlüklerin rolü ve önemi. <http://www.liberal.org.tr/uploads/yuklemeler/ekonomik-buyume.pdf>.
- Beşkaya, A. ve Manan, Ö. (2009), Ekonomik özgürlükler ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkinin zaman serileri ile analizi: Türkiye örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10), 47-76.
- Booncharoenpol, B. Foreign Direct Investment In Asia: Thailand's Experiences After 1960. Faculty of Economics, Krirk University, Bangkok, http://www.ibrarian.net/navon/paper/Theoretical_Concept_of_Foreign_Direct_Investment.pdf?paperid=3470681.
- Cantzen, R. (2000). *Daha Az devlet, Daha Çok Toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Carlsson, F. & Lundström, S. (2002). Economic freedom and growth: Decomposing the effects. *Public Choice*, 112, 335-344.
- Chu, H.Y. (2014). Investments in response to trade policy: The case of Japanese firms during voluntary export restraints. *Japan and the World Economy*, 32, 14-36.
- Çalışkan, Z. (2009). OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları: Panel Veri Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34, 117-137.
- Çelik, A. (2012). *Tüketicilerin değer yapılarının, demografik ve psikografik özelliklerinin çevreye duyarlı tüketim davranışı üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, K. (2008). *Uluslararası İktisat* (4. baskı). Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Çetin, M. ve Seker F. (2013). Doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat ilişkisi: gelişmekte olan ülkeler üzerine bir nedensellik analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 121-142.
- Çetin, R. (2013). Ekonomik Özgürlüğün Gelir Düzeyi Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 37- 47.

- Demirel, O. (2006). *Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme etkileri ve Türkiye uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirhan, A. (2009). Bankaların sektörel paylarındaki değişimin nitel bağımlı değişkenli panel veri modeliyle analizi. *İÜ İşletme Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 65, 78-97.
- Deverajan, S., V. Swaroop & H. Zou. (1996). The composition of public expenditure and economic growth. *Journal of Monetary Economics*, 37, 313-344.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı - Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT: 2514 ÖİK: 532, <http://www.guvencetin.com/ekonomi/YabancıSermaye.pdf>.
- Doucouliağos, C. & Ulubaşoğlu M.A. (2006). Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make A Difference?. *European Journal of Political Economy*, 22, 60-81.
- Dönmez, A. (2009). *Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme ve dış ticaret üzerine olan etkileri: Türkiye üzerine bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, İ. (2002). *Ekonomik özgürlükler- ekonomik büyüme ilişkisi: teorik ve uygulamalı bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, İ. (2009). Devletin faaliyet alanını belirleyen temel özgürlükler: negatif ve pozitif özgürlükler. *Akademik İncelemeler*. 4(1), 1-19.
- Easton, S.T. & Walker, M.A. (1997). Income, Growth, and Economic Freedom. *American Economic Review*, 87(2), 328-332.
- Ekinci, A. (2011). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdama etkisi: Türkiye uygulaması (1980-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 71-96.
- Elo, K. Z. (2007). The effect of capital controls on foreign direct investment decisions under country risk with intangible assets. *International Monetary Fund Working Paper*, www.imf.org/external/pubs/ft/.../wp0779.pdf
- Erçakal, M. ve Karagöl, E. (2011). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar. *Seta Analiz*, (33), 4-23, <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/65109.pdf>
- Erçakar, M.E. (2005). *Doğrudan yabancı sermaye yatırımları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Erdal, F. (2004). "Economic freedom and economic growth: a time series evidence from the Italian economy" <http://www.etsg.org/ETSG2004/Papers/erdal.pdf>.
- Erdoğan, M. (2001). *Dersimiz Özgürlük* (1. baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Eren, E. ve Samsunlu, A. (2011). Yabancı sermaye ve Türkiye’de elektronik, kimya ve toprak sektörlerinde faaliyet gösteren yatırım ortaklıklarının performanslarının incelenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(1), 71-87.
- Erer, E. ve Erer, D. (2012). "AB borç krizinin gelişmekte olan ülkeler ve türkiye üzerine etkisi: panel veri analizi", <http://teacongress.org/papers2012/ERER-ERER.pdf>.
- Foreman, K.V. (2007). Economic freedom and foreign direct investment in developing countries, *The Journal of Developing Areas*, 41(1), 143-154.
- Gökmen, Y., Türen, U. ve Dilek, H. (2012). Dünyadaki doğrudan yabancı yatırımların ülke seçimi kararı ile ekonomik özgürlük endeksi arasındaki ilişki. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 49(568), 5-20.
- Görmezöz, K. K. (2007). *Türkiye’ye doğrudan gelen yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki etkileri*. Uzmanlık Tezi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Greene, W.H. (2003). *Econometric Analysis* (5. Edition). New York: Prentice Hall.
- Güneş, S. (1997). Özgürlük ve güvencesi açısından hukuk devleti ilkesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 54(3), 21-35.
- Gwartney, J. D., Lawson, R.A. & Holcombe, R.G. (1999). Economic freedom and the environment for economic growth. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 155(4), 643-663.
- Gwartney, J. & Lawson, R. (2003) The concept and measurement of economic freedom. *European Journal of Political Economy*, 19, 405-430.
- Gwartney, J., Lawson, R. & Hall, J. (2012). Economic freedom of the world 2012 annual report, Fraser Institute, <http://www.freetheworld.com/2012/EFW2012-complete.pdf>.
- Gwartney, J., Lawson, R. & Hall, J. (2014). Economic freedom of the world 2014 annual report. Fraser Institute, Canada, <http://www.fraserinstitute.org/uploadedFiles/fraser-ca/Content/research-news/research/publications/economic-freedom-of-the-world-2014.pdf>.
- Heckelman, J.C. (2000). Economic freedom and economic growth: a short-run causal investigation. *Journal of Applied Economics*, 3(1), 71-91.

- Heritage Foundation (2013). 2013 Index of economic freedom - methodology. https://thf_media.s3.amazonaws.com/index/pdf/2013/methodology.pdf
- International Monetary Fund (2014). Glossary of foreign direct investment terms. <https://www.imf.org/external/np/sta/di/glossary.pdf>.
- Işık, N. ve Alagöz, M. (2005). Kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişki. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, 63-75.
- İnce, M. (2008). *Liberal ve marksist özgürlük anlayışlarının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnsel, A. ve Sungur, N. (2003). Sermaye akımlarının temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri: Türkiye örneği – 1989: III-1999:IV, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2003/8, 1-29.
- Kale, N. (1992). Potansiyel özgürlükten eylemsel özgürlüğe. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25(2), 753-761.
- Kapani, M. (1993). *Kamu Hürriyetleri* (7.baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kar, M. ve Tatlısöz, F., (2008). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(14), 436-458.
- Karabıyık, L. ve Anbar A. (2010). Küresel ekonomik krizin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi. *Mufad Journal*, 46, 44-57.
- Karluk, R. (1986). *Çokuluslu Şirketler Üzerine Bir İnceleme*. İnan Özalp (der.) Uluslararası İşletmecilik (Seçme Yazılar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Knack, S., & Keefer, P., (1995). Institutions and economic performance: cross-country tests using alternative institutional measures. *Economics and Politics*, 7(3), 207–227.
- Kneller, R., Bleaney, M. & Gemmill, N., (1999). Fiscal policy and growth: evidence from OECD countries. *Journal of Public Economics*, 74, 171-190.
- Kotler, P., Jatusripitak, S. & Maesincee, S. (2005). *Ulusların Pazarlanması Ulusal Refah Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurtaran, A. (2007). Doğrudan yabancı yatırım kararları ve belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 367-382.

- Lin, S. (1994). Government spending and economic growth. *Applied Economics*, 26, 83-94.
- Lundstrom, S., (2003). Effects of economic freedom on growth and the environment - implications for cross-country analysis. *Göteborg University, School of Economics and Commercial Law, Department of Economics, Working Paper, No. 115, Göteborg*, <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/2819/1/gunwpe0115.pdf>.
- Marangoz, M. (2009). Stratejik Küresel Pazarlama. N. Timur ve A.Özmen, (Ed.), *Küresel Pazar Seçme Kararları ve Giriş Stratejileri* içinde (210-245). Ankara: Eflatun Yayınevi.
- MEVZUAT (2003). Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4875.pdf>, s.8469.
- Miller, A.T. & Kim, A.B. (2013). Chapter 7 – Defining Economic Freedom. https://thf_media.s3.amazonaws.com/index/pdf/2013/chapter7.pdf.
- MSCI (Morgan Stanley Capital Index), (2012), MSCI Emerging Markets Indices, https://www.msci.com/resources/factsheets/index_fact_sheet/msci-emerging-markets-imi-usd-net.pdf.
- Nelson, M. A. & Singh, R.D. (1998). Democracy, economic freedom, fiscal policy, and growth in LDCs: A fresh look. *Economic Development and Cultural Change*, 46 (4), 677–696.
- Nieman, M.D. & Thies, C.G. (20??). Democracy, Property Rights, and Foreign Direct Investment. <http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/1468252/18476366/1338358563187/Democracy+PR+and+FDI+rev7.pdf?token=OHH13gV1LF9vBnDcHguTfvDTkQE%3D>.
- Oksay, S. (1998). Çokuluslu şirketler teorileri çerçevesinde, yabancı sermaye yatırımlarının incelenerek değerlendirilmesi, *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, 1(8):1-10.
- Oktayer, N., Susam, N. ve Çak, M. (2008). *Yatırım Kararlarının Belirlenmesinde Vergisel Faktörlerin Önemi*. İstanbul: İSMMMÖ Yayınları.
- Özcan, B. ve Arı, A. (2010). Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri üzerine bir analiz: OECD örneği, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 12, 68-88.
- Öztürk, L. (2004). Serbest bölgelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları: Dünyadaki uygulamalara teoriler ışığında bir bakış, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(7):110-128.

- Park, W. G. & Ginarte, J. C. (1997). Intellectual property rights and economic growth. *Contemporary Economic Policy*, 15, 51–61.
- Pourshahabi, F., Mahmoudinia, D. & Soderjani, E. S. (2011). FDI, human capital, economic freedom and growth in OECD countries. *Research Journal of International Studies*, 19, 71-81.
- Sarıbaşı, H. (2009). Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme ilişkisi: Bir panel veri analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 46(538), 7-16.
- Sarısoy, S. ve Yıldız, F. (2006). Karbondioksit (CO₂) emisyonu ve ekonomik büyüme ilişkisi: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için panel veri analizi, *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*, 2, 1-19.
- Savaşan, F. ve Dursun, İ. (2006). Ekonomik özgürlükler ve doğrudan yabancı yatırımlar: istatistiksel bir analiz. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12, 29-52.
- Seyidoğlu, H. (2001), *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama* (Geliştirilmiş 14. baskı). İstanbul: Güzem Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2009), *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama* (Geliştirilmiş 17. baskı). İstanbul: Güzem Yayınları.
- Shenkar, O. & Luo, Y. (2008), *International Business* (2nd Edition), Sage Publications.
- Sturm, J. E., Leertouwer, E., & Haan, J. (2002). Which economic freedoms contribute to growth? A Comment. *Kyklos*, 55(3), 403-416.
- Şahin, K. (2008). *Farklı özgürlük anlayışları çerçevesinde ifade özgürlüğünün temellendirilmesi ve sınırlandırılması*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tağraf, H. (2002). Küreselleşme süreci ve çokuluslu işletmelerin küreselleşme sürecine etkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 33-47.
- Tayyar, A. ve Çetin, B. (2013). Liberal iktisadi düşüncede devlet. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 107-120.
- Tunçsiper, B. Ve Biçen, Ö.F. (2014). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 25- 45.
- Türen, U., Gökmen, Y., ve Dilek, H. (2011). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik özgürlük üzerine etkileri: Ülkeler bağlamında küresel bir analiz. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, VI(II), <http://beykon.org/dergi/2011/FALL/U.Turen.pdf>.

- Türk Dil Kurumu (2014). Büyük Türkçe Sözlük – Özgürlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.558ea490515857.20500069.
- Türker, O. (2009). Ekonomik liberalizasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel veri analizi. *Uluslararası Davraz Kongresi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- UNCTAD (2014). World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An action plan, http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2014_en.pdf.
- UNCTADSTAT, (2015). Inward&Outward Foreign Direct Investment Stock, Annual, 1995-2013. <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.
- Uysal, D. (2004). *Türkiye’de Piyasa Ekonomisi ve Ekonomik Özgürlükler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Uzay, N. (2002). Kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye örneği (1970-1999). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 151-172.
- Uzun, S. (2010). *Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri: AB’ye üyelik sürecinin etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wei, S.J. (2000). How taxing is corruption on international investors. *Review of Economics and Statistics*, 82(1), 1-11.
- Vergil, H. ve Karaca, C. (2010). Gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası sermaye hareketlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Panel veri analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1207-1216.
- Yalman, N.İ., Sandalcılar, A.R. ve Demirkoparan, F. (2011). Özgürlükler ve ekonomik kalkınma: Latin Amerika ve Türkiye. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, 431-444.
- Yayla, A. (2000). *Özgürlük Yolu - Hayek’in Sosyal Teorisi* (2.baskı). Ankara: Liberte Yayınları No: 35.
- Yayla, A. (2003). *Liberalizm*. İstanbul:Plato Yayınları.
- Yenipazarlı, A. (2009). Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye üzerine bir zaman serisi analizi. Yayınlanmamış doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Yıldırım, S. (2009). Aghion-Howitt büyüme modeli çerçevesinde ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin panel veri analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 259-268.
- Yılmaz, M. (2010). Doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye üzerine bir deneme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler*, 8(1), 241-260.
- YOİKK, (2009). Uluslararası Yatırım Yeri Endeksleri İncelemesi. www.yoikk.gov.tr/dosya/.../endeksler_guncellenen_haziran2009.son.doc.
- Zhao, X. M., & Decker, R. (2004). Choice of foreign market entry mode: Cognitions from empirical and theoretical studies. Discussion Paper No. 512, Bielefeld, Germany: Department of Business Administration and Economics.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Mustafa ÇELİK

Doğum Yeri ve Tarihi : Elazığ, 25.11.1981

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Celal Bayar Üniversitesi – İİBF – İktisat Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler

-SCI :

-Diğer :

Bildiriler

- Uluslararası : “Taking a Photo of Turkish Fishery Sector: A Swot Analysis”, (Çelik, A. ve Metin, İ., ile birlikte), 8th International Strategic Management Conference, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 58, pp.1515–1524, 2012.

- Ulusal : “Dünya Kavun Pazarında Türkiye’nin Payı ve Bu Payın Geliştirilmesine Yönelik Öneriler”, (Çelik, A. İle birlikte), Kırkağaç Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, ss.123-132, Manisa, 2012.

Katıldığı Projeler :

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : Celal Bayar Üniversitesi, 2009 -

İLETİŞİM

E-posta Adresi : mustafacelikcbu@gmail.com

Telefon : 0 236 588 18 28 - 131

Tarih : 29/06/2015